

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOGIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

**Leksiski gramatisko traucējumu korekcija
9 līdz 11 gadus veciem skolēniem
ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību**

DIPLOMDARBS

Autors: Daira Peltmane
Stud. apl. nr.dp11010
Darba vadītājs: prof.Dr. ped. Sarmīte Tūbele

RĪGA 2017

Anotācija

Diplomdarba autore ir Daira Peltmane.

Diplomdarba temats ir “Leksiski gramatiskie traucējumu bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vecumā no 9 līdz 11 gadiem.” Diplomdarba mērķis ir teorētiski pamatot un praktiski pierādīt leksiski gramatisko traucējumu korekcijas iespējas skolēniem no 9 līdz 11 gadu vecumam ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību. Darbs sastāv no 93.lpp., anotācijām latviešu un angļu valodā, ievada, 4 nodaļām, nobeiguma, no literatūras un avotu saraksta ar 48 vienībām. Diplomdarbā iekļautas 13 tabulas, 25 attēli un 5 pielikumi.

Pētījuma autore sava darbā pēta un analizē logopēdu, pedagogu un psihologu teorētiskās atziņas par sākumskolas skolēnu leksiski gramatisko traucējumu cēloņiem, to specifiku un korekcijas darba metodēm. Darba autore izvēlējās šo tēmu, lai veiksmīgāk organizētu savu ikdienas darbu ar izglītojamajiem, kuriem ir valodas sistēmas nepietiekama attīstība. Darba gaitā ir veikta teorētiskās literatūras izpēte, skolēnu grupas leksiski gramatisko traucējumu noteikšana un analīze, sagatavotas uzdevumu darba lapas. Papildus izgatavoti izdales materiāli skolēnu motivēšanai un ar radošās darbības metodēm veikt leksiski gramatisko traucējumu korekcijas darbu.

Pētījuma dati tika apkopoti, un apstiprinājās hipotēze.

Atslēgvārdi: leksiski gramatiskie traucējumi, valodas sistēmas nepietiekama attīstība.

Annotation

The author of the work is Daira Peltmane.

The theme of this work is „Intervention of lexical and grammatical disorders in 9-11 years old pupils with specific language impairment.” The objective of it is to substantiate theoretically and to prove practically correction possibilities of lexically grammatical disorders in 9-11 years old children with insufficient development of language system.

In her work educators', speech therapists' and psychologists' theoretical quotes are investigated and analysed about preschool pupils' causes of lexically grammatical interference, their specifics and adjustments to the working methods. This theme has been chosen in order to organize daily work with students with insufficient development of language more successfully. In the course of work investigation of theoretical literature, determination of lexically grammatical disorders for groups of pupils have been done and have been analysed, task worksheets have been prepared. In addition handouts for motivating children have been made.

Survey data were collected and analysed and the hypothesis was confirmed.

The work consists of 93 pages, annotations in Latvian and English, introduction, 4 chapters, conclusion, bibliography list of 48 units. There are 13 tables, 25 pictures, and Annexes included in diploma thesis.

Keywords: lexical and grammatical disorders, insufficient development of language system, 9-11 years old children

Saturs

Ievads.....	5
1.VALODAS LIETOŠANAS PRASMJU RAKSTUROJUMS ZINĀTNISKAJĀ LITERATŪRĀ PEDAGOĢIJĀ UN PSIHOLOĢIJĀ.....	8
9 LĪDZ 11 GADUS VECIEM BĒRNIEM	8
1.1. Valodas attīstības pētniecības vispārējs raksturojums	8
1.2. Vecumposmu īpatnības attīstības gaitas raksturošanai	9
1.3. Fiziskā attīstība	10
1.4. Psihiskā attīstība	11
2.VALODAS SISTĒMAS NEPIETIEKAMAS ATTĪSTĪBAS RAKSTUROJUMS VESELUMĀ UN SKOLĒNIEM VECUMĀ NO 9 LĪDZ 11 GADIEM	22
2.1.Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības raksturojums veselumā	22
2.2. Valodas sistēmas nepietiekamas attīstība 9 līdz 11 gadus veciem bērniem	27
3.METODES LELKSISKI GRAMATISKO TRAUCĒJUMU KOREKVIJAI BĒRNIEM AR VALODASS SISTĒMAS NEPIETIEKAMU ATTĪSTĪTĪBU_VECUMĀ NO 9 LĪDZ 11 GADIEM	29
3.1. Valodas mācīšanas metodes.....	29
3.2.Lasītprasmes un rakstītprasmes sociokultūras pamatnosacījumi.....	34
3.3. Valodas sistēmas nepietiekamas attīstība korekcijas raksturojums kopumā	34
3.4. Leksiski gramatisko traucējumu novēršana	35
4.EMPĪRISKIE PĒTĪJUMI PAR LEKSIKI GRAMATISKAJIEM TRAUCĒJUMIEM SKOLĒNIEM ARVALODASSISTĒMAS NEPIETIEKMU ATTĪSTĪBU VECUMĀ NO 9 LĪDZ 11 GADIEM	38
4.1. Pētniecībā izmantotās metodes apraksts	38
4.2. Skolēnu valodas lietošanas, zināšanu un intelektuāli radošo prasmju raksturojumi	39
4.3. Leksiski gramatisko traucējumu analīze skolēnu rakstu darbos	52
4.4. Leksiski gramatisko traucējumu korekcijas attīstošā darbība.....	57
4.5. Pētniecībā iesaistīto skolēnu atkārtota izpēte un iegūto datu analīze	59
Nobeigums.....	60
Izmantotās literatūras saraksts	64
Pielikumi.....	66

Ievads

Visvairāk lietotais cilvēces sazināšanās veids ir valoda. Valoda ir skaņu un zīmju kopums, kuru lieto lielākas vai mazākas, dažādu tautību un interešu grupas. Šteiners uzsver, ka iedzimtu priekšrocību runāt cilvēkam nav un tās netiek saņemta arī mantojumā. Cilvēks iemācās runāt tāpēc, ka viņa "ES" atrodas citu "ES" vidū. Ja bērns viens pats atrastos neapdzīvotā salā, viņš neiemācītos runāt. Runu mēs varam apgūt, vienīgi pateicoties savam "ES", kura dzīve rit starp cilvēkiem.

Viena no pēdējām bērna attīstības funkcijām ir valodas izveide. Kā raksta S. Tūbele, iedarbojoties dažādiem kaitīgiem faktoriem, viena no pirmajām cieš bērna runa. Ja bērnam ir runas traucējums, tas rada grūtības saskarsmē ar cilvēkiem un jaunu zināšanu apguvē.

Vorobjovs raksturo vārdu funkcijas un to nozīmi:

1. Vārds apzīmē kādu priekšmetu, norāda uz to, izsauc apziņā tā tēlu.
2. Vārds dod iespēju analizēt priekšmetus, ieraudzīt to būtiskās pazīmes.

Vārda nozīmes procesi ir priekšmeta būtisko pazīmju un īpašību izdalīšana - abstrakcija un priekšmeta iekļaušana noteiktā priekšmetu grupā, tos vispārinot pēc kopējām pazīme. Vārds ir jēdziens, kuram ir kāda nozīme. Viens vārds parasti nenosauc notikumu vai attieksmi un nevar noformulēt sarežģītu domu. Lai to veiktu, jāizmanto vārdu sakopojumus. „Vārda uzbūves un saskaņošanas likumus un noteikumus, un pašu vārdu kopumu sauc par valodu.” (Vorobjovs, 1996, 92)

Kā pierādīts zinātniskajā literatūrā, valodas lietošanas prasmes bērns apgūst jau prenetālajā periodā, klausoties apkārtējās skaņas. Diplomdarba autore pēta valodas attīstības procesus sākumskolas vecuma bērniem, kas ir sarežģīts zināšanu apguves posms personības attīstībā. Runājot par zināšanu apguvi Z. Anspoka saka: „Viena no svarīgākajiem mācību priekšmetiem visos laikos ir valoda, jo valoda ir domu izteikšanas, pasaules izzināšanas, tās kultūras pieredzes uzkrāšanas, nodošanas, savstarpējās sazināšanās, emociju atklāšanas, ietekmēšanas, paplašināšanās līdzeklis. Valodai piemīt arī metalingvistiskā funkcija, t.i., valoda tiek izmatota, lai apgūtu un vērtētu pašu valodu.”

Katram skolēnam ir sava intelektuālā, emocionāla un sociālā pieredze, spējas un intereses. Lai skolēns varētu apgūt pārējos mācību priekšmetus, viņam pamatizglītības pirmajā posmā ir jāapgūst dažādi valoddarbības veidi. Tie ir runātprasme, lasītprasme, klausīšanās prasme un rakstītprasme.

Runātprasmes jeb mutvārdu runas traucējumu cēloņi var būt dažādi: nepietiekami sociālie kontakti, zems pašvērtējums, pedagoģiskā ielaistība. Tās pamatā var būt arī valodas sistēmas nepietiekama attīstība. „Valodas sistēmas nepietiekama attīstība (turpmāk tekstā

VSNA) ir dažādu sarežģītu runas un valodas traucējumu kopums, kad bērniem ar normālu dzirdi un saglabātu intelektu traucēti visi valodas sistēmas komponenti: fonētika, fonemātiskie procesi, leksika, gramatika un arī saistītā runa” (Tūbele, 2012).

3.klases skolēniem ar VSNA parasti vairs nav nepieciešama īpaša skaņu izrunas korekcija, tas jau ir paveikts jaunākajās klasēs. Šajā vecumposmā jāplāno darbs, lai veiktu nākošo valodas attīstības posmu - leksiski gramatisko traucējumu korekciju. Diplomdarba autore ir konstatējusi valodas lietošanas traucējumus skolēniem vecumā no 9 līdz 11 gadiem, veicot klausīšanās, runāšanas, lasīšanas un rakstīšanas uzdevumus izpēti. Traucējumu cēloņi ir individuāli un dažādi, atbilstoši katra skolēna attīstības īpatnībām.

Veicot pedagoģisko darbību sākumskolā bērniem ar VSNA, var secināt, ka pēc trīs apmācību gadiem saglabājas specifiski, individuāli leksiski gramatiskie traucējumi. Lai veiktu leksiski gramatisko traucējumu korekcijas darbu, nepieciešams:

- pētīt zinātniski pedagoģisko un psiholoģisko literatūru;
- veikt noteiktas skolēnu grupas valodas lietošanas prasmes izpēti;
- noteikt specifiskos valodas lietošanas traucējumus;
- sagatavo individuālos vai grupu darba plānus, izvēloties piemērotas metodes konkrēta leksiski gramatiskā traucējuma korekcijai, ievērojot vecumposma attīstības īpatnības.

Tā kā sākumskolas klasēs arvien biežāk ir vērojama tendence skolēnu ar VSNA skaitam pieaugt, pētījumā analizēti 9 līdz 11 gadus vecu skolēnu, kuriem ir dažādas pakāpes VSNA valodas lietošanas kļūdas mutvārdu un rakstu darbos (teksta noraksts, to dalot teikumos, diktātos, radošajos darbos, lasītprasme, stāstītprasme).

Lai gūtu dziļāku priekšstatu par problēmām, kuras rodas darbā ar skolēniem, kuriem ir VSNA, lai rastu individuālo pieeju un izvēlētos racionālas darba formas, metodes, darba autore izpētīja:

- dokumentāciju par skolēnu valodas attīstību;
- analizēja skolēnu valodas lietošanas prasmes rakstu darbos;
- paplašināja teorētiskās zināšanas psiholoģijā un pedagoģijā, studējot zinātnisko literatūru par atbilstošā vecumposma attīstības īpatnībām un traucējumiem.

Izprast problēmas dziļāku būtību palīdzēja pedagogu un logopēdu S.Tūbeles, J.Lūses, I.Miltiņas, B.Bricītes, D.Laivinieces, Z.Anspokas, G.Svences, L.Žukova, Ž.Piažē u.c. (sk. literatūras sarakstu) paustās atziņas un koncepcijas par bērnu attīstības īpatnībām un valodas lietošanas traucējumiem, to risinājuma iespējām.

Diplomdarba autore uzskata, ka, iepazīstot katra skolēna individuālo attīstību, konstatējot specifiskās valodas lietošanas kļūdas un izstrādājot vecumposmam atbilstošu

plānu un vingrinājums, ir iespēja veikt leksiski gramatiskās korekcijas darbu, lai palīdzētu skolēnam prasmīgāk lietot valodu ne tikai mācību darbā, bet arī ikdienas dzīves situācijās.

Aktualitāte noteica diplomdarba tematu:

Leksiski gramatisko traucējumu korekcija skolēniem vecumā no 9 – 11 gadiem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Pētījuma objekts ir leksiski gramatiskie traucējumi

Pētījuma priekšmets – korigējoši attīstošā darbības skolēniem ar valodas sistēmas nepietiekamu leksiski gramatisko traucējumu korekcijā.

Pētījuma mērķis: teorētiski izziņāt un pārbaudīt korekcijas metodes skolēniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību leksiski gramatisko traucējumu mazināšanai.

Pētījuma hipotēze - skolēniem ar valodas sistēmas neietiekamu attīstību mazināsies leksiski gramatiskie traucējumi, ja korekcijas darbā tiks izmantoti diplomdarba autores pedagoģiskā praksē izmantotie uzdevumi un tiks ņemtas vērā 9 -11 gadīgu skolēnu attīstības īpatnības.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) veikt zinātniskās literatūras pedagoģijā un psiholoģijā pētījumu par valodas lietošanas prasmēm skolēniem no 9 -11 gadu vecumam.
- 2) veikt pētījumu par leksiski gramatiskajiem traucējumiem skolēniem ar valodas sistēmas nepietiekamu.
- 3) veikt pedagoģisko novērošanu skolēniem ar valodas sistēmas nepietiekamu.
- 4) analizēt pētījumā iegūtos datus un to apstrādi.
- 5) izstrādāt uzdevumu komplektu leksiski gramatisko traucējumu korekcijai skolēniem no 9 – 11 gadiem ar valodas sistēmas nepietiekamu.
- 6) praksē pārbaudīt, apkopot un analizēt iegūtos rezultātus.

Darbā izmantotās pētnieciskās metodes:

- 1) zinātniskās literatūras analīze un izvērtējums.
- 2) dokumentācijas izpēte un analīze
- 3) datu apstrāde .

Pētījuma bāze veido X sākumskolas 13 skolēni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību.

Pētījuma norises laiks: no 2015.gada septembra līdz 2017.gada aprīlim.

Diplomdarba struktūra

Darba apjoms 93 lappuses. Tas sastāv no ievada, četrām daļām ar apakšnodaļām, nobeiguma, literatūras saraksts ar literatūras avotiem, 6 pielikumi. Darbā ietverti 25 attēli un 13 tabulas.

1. VALODAS LIETOŠANAS PRASMJU RAKSTUROJUMS ZINĀTNISKAJĀ LITERATŪRĀ PEDAGOĢIJĀ UN PSIHOLOĢIJĀ 9 LĪDZ 11 GADUS VECIEM BĒRNIEM

1.1. Valodas attīstības pētniecības vispārējs raksturojums

Bērnu valodas attīstību un lietošanas prasmes dažādos vecumos pēta pedagogijas un psiholoģijas zinātnieki. „Bērnu psiholoģija pēti gan bērna atsevišķo psihisko procesu (*sajūtu, uztveres, atmiņas, domāšanas, jūtu, gribas*) īpatnības un viņa darbības dažādos veidus (*rotaļas, mācības, darbu*), gan arī bērna personību kopumā, aplūkojot to attīstībā” (Ļubļinska, 1979, 7).

Nozare, kas pēta bērnu attīstības īpatnības ir *pedagoģiskā psiholoģija*. Kā raksta Vorobjovs, tās *uzdevums* ir cilvēka mācīšanas un audzināšanas psiholoģisko likumsakarību pētīšana. Tā pēti skolēnu domāšanas attīstību; intelektuālās darbības prasmju un paņēmienu apgūšanas procesa vadīšanas problēmas; psiholoģiskos faktorus, kas ietekmē mācību procesu, attiecības starp pedagogiem un skolēniem un skolēniem klases kolektīvā; mācību audzināšanas psiholoģiskās īpatnības darbā ar psihiskās attīstībā atpalikušiem bērniem; pieaugušo mācību psiholoģisko specifiku utt. (pēc Vorobjova, 1996).

Savos pētījumos, personības attīstības gaitas raksturošanai, Puškarevs izmanto četras galvenās pieejas:

- 1) humānistiskā psiholoģija – personības pašaktualizācija (A.Maslovs);
- 2) psihoanalītiskā pieeja – psihosociālā attīstība (Z.Freids), konflikta pārvarēšana (E.Eriksons);
- 3) kognitīva jeb intelektuāla attīstība (Ž.Piažē);
- 4) attieksmju un uzvedības apguve (B.Skiners, Dž.Votsons, E.Torndaiks, A.Bandura).

Pētot attīstības psiholoģiju, ir svarīgi divi jēdzieni – augšana un attīstība. *Augšana* ir ķermeņa šūnu skaita, masas un izmēra pieaugums. Tas ir kvantitatīvs process. *Attīstība* norit gan kvalitatīvā, gan kvantitatīvā aspektā. (pēc Puškarevs, 2001)

Attīstības process ir nedalāms un vienots, pārejot no vienas stadijas vai pakāpes otrā, vienmērīgi, reizēm var būt arī pārtraukumi. Fiziskā un psihiskā attīstība ir nevienmērīga, bet nepārtraukta jeb kontinuitīva. Dažādos posmos attīstības temps ir atšķirīgs. Prenētālajā un zīdaiņa vecumā fiziskā attīstība ir visstraujākā. *Nākošais lielais augšanas lēciens ir pubertātes periodā no 10-14 gadiem*. Kā zināms, meitenēm un zēniem šis periods atšķiras. Krievu psihologs Vigotskis parādīja psihe attīstības nevienmērību ar stadiālās attīstības teoriju.

Attīstības virzītājspēks ir vajadzību apmierināšana. Puškarevs norāda, ka vajadzības ir nepieciešamība pēc tā, kas veicina indivīda dzīvību un personības attīstību. Piažē kā psihiskās

attīstības pamatvajadzību nosauca bērna mijiedarbību ar sociālo vidi. Savukārt Vorobjovs par psihiskās attīstības virzītājspēku norāda jaunā un vecā pretstatu konfliktu, kā rezultātā tiek iznīcināts vecais un rodas jaunais. "Pasaules vadošie psihologi R.Benedikts, L.Vigotskis, K.Levins, G.Holls, A.Freida, E.Šprangers, E.Eriksons kopumā atzīst pretstatu cīņu kā psihiskās attīstības virzītājspēku, kaut gan vienota uzskata par pretrunām viņu darbos nav" (Vorobjovs, 1996,260).

1.2 Vecumposmu īpatnības attīstības gaitas raksturošanai

Vecumposmu psiholoģija pēta zināšanu apguves iespējas dažādos vecumposmos, personības attīstības faktoros, mācību un intelektuālās attīstības saiknes problēmas. Cilvēka psihiskā un fiziskā attīstība norit vienlaicīgi, to ietekmē eksogēnie (vides) un endogēnie (iekšējie) faktori. Psihologi izdala fizisko un psihisko cilvēku attīstības vecuma periodus.

Diplomdarba autore secina, ka attīstības psiholoģijā ir vārāk vecumposmu periodizācijas sistēmas, kurās parādītas cilvēka attīstības īpatnības. Viena no pasaules psiholoģijā pieņemtājām *fiziskā vecuma periodizācijas sistēmam* skatāma 1.1.tabulā.

1.1.tabula. *Vecumposmu periodizācija*

<i>Perioda nosaukums</i>	<i>Vecums</i>
Jaundzimušā vecums	0 – 10 dienām
Zīdaiņa vecums	10 dienas – 1 gadam
Agrā bērnība	1 – 3 gadi
Pirmskolas vecums	3 – 6 gadi
Jaunākais skolas vecums	6 -7 – 10 gadi
Pusaudža vecums	11 – 14 gadi
Agrā jaunība	15 – 18 gadi

L.Žukovs raksta, ka katram vecumam atbilst noteikts *fiziskās un psihiskās attīstības līmenis*. Vecuma periodam raksturīgākās anatomiski fizioloģiskās un psiholoģiskās īpatnība, tās arī ir vecumposma īpatnības. Žukovs norādījis sekojošu vecumposmu periodizāciju:

- no dzimšanas līdz 3 gadiem – mazbērna vecums;
- no 3 līdz 7 gadiem – pirmskolas vecums;
- no 7 līdz 11 gadiem - jaunākais skolas vecums;
- no 11 līdz 15 gadiem – vidējais skolas vecums (pusaudžu vecums);
- no 15 līdz 18 gadiem – vecākais skolas vecums vai agra jaunība;

(Žukovs, 2000,17).

Salīdzinot pasaulē pieņemto vecumposmu periodizāciju un L.Žukova vecumposmu periodizāciju, diplomdarba autore secina, ka ir atšķirības bērnu vecuma un perioda nosaukumos. Nav vienota risinājuma *fiziskā vecuma* mērīšanai psiholoģijas zinātnē. Ir autori,

kuri jaunāko skolas vecumu nosaka no 7 – 11 gadiem, bet citi, skolēnus 11 gadu vecumā raksturo kā vidējā skolas vecuma bērnus jeb pusaudžus.

Šteinberga norādījusi trīs kritērijus, kas raksturo *bērna attīstības vajadzības 7-10 gadu* vecumā raksturo:

- 1) fiziskā attīstība - anatomiski- fizioloģiskās izmaiņas, kustību pamatprasmes, fiziskā forma;
- 2) *izziņas attīstība* – domāšanas attīstība, atmiņa, metaizziņa un *valodas attīstība*;
- 3) sociālā un emocionālā attīstība – skolotājs kā autoritāte, draudzība un attiecību ar vienaudžiem nozīmīguma attīstība. (pēc Šteinbergas, 2013)

1.3.Fiziskā attīstība

L.Žukova izstrādātajā vecumposmu periodizācijā jaunākais kolā vecums ir no septiņu gadus vecuma. Viņš norāda, ka, ja bērns ir fiziski pietiekami attīstīts un uzsāk skolas gaitas, viņa dzīvē notiek būtiskas pārmaiņas. Skolas bērnam ir jābūt noteiktam režīmam, kas stingri jāievēro. Jaunā kārtība, ja iepriekš bērnam nav izveidots noteikts dzīves ritms, ienes sasprindzinātību nervu sistēmā. Šajā vecumā intensīvi attīstās bērnu motorika. „Straujā fiziskā attīstība prasa mērķtiecīgu pieeju *bērna kustību* un dzīves režīma *organizācijai*” (Žukovs, 2000,17)

Savukārt Šteinberga bērna ķermeņa fizisko attīstību raksturo kā skeleta nobriešanas laiku – aug garumā un kļūst apjomīgs, piena zobu nomaīņa un patstāvīgo zobu augšana, kas „atstāj iespaidu gan uz personības, gan sociālo attīstību. Ja pirmklasnieks bieži vien ir *bez priekšzobiem* un vēl īsti neuztraucas par to, ko citi par to teiks, tad *otrajā trešajā klasē, kad jau ir izeauguši pastāvīgie zobi, kuri proporcionāli bērna sejai šķiet lieli, tas var būt par iemeslu izsmieklam un ne pārāk glaimojošām iesaukām*” (Šteinberga, 2013,113)

Svarīgākie fiziskās attīstības rādītāji bērniem 9 -10 gadu vecumā :

- lēcienveidīga auguma garuma attīstība meitenēm;
- palielinās fiziskā spēka attīstība meitenēm, bet samazinās lokanība;
- sāk attīstīties koordinācija, darbībā tiek apzināti iesaistītas visas ķermeņa daļas;
- attīstās spēja kustību iemaņas saistīt sarežģītākās darbībās.
- uzlabojas līdzsvara izjūta.

E.Eriksona personības attīstības psihosociālās teorijas 4.stadija atbilst 6 līdz 11 gadu veciem bērniem. Skolēniem „raksturīga *aktīva pasaules izzināšana – zināšanu un prasmju apguve*. Bērns mācās izgatavot lietas. Reizē tā ir bērna pašapliecināšanās. Attīstās centība. *Bet ja iespējas ir traucētas, veidojas mazvērtības izjūta*. Šo konfliktu novērst palīdz bērna

iekļaušanās dažādās aktivitātēs. Bērnam pašam darbojoties, pieaug arī viņa pašnovērtējums, pašcieņa un pārliecība par sevi. Šajā vecumposmā *svarīgi izkopt iedzimtos dotumus, attīstīt mākslinieciskās vai cita veida spējas.*”

1.4. Psihiskā attīstība

Psihiskā attīstība saistīta ar

- galvas smadzeņu nobriešanu,
- izziņas jeb kognitīvo attīstību (sajūtas, uztvere, domāšanas, atmiņa),
- emocionālo attīstību,
- personības psihisko īpašību izveidošanos,
- izmaiņām voluntārajā stāvoklī (griba),
- personības socializāciju (personība attīstās sociālajā vidē, pārņemot apkārtējās sociālās vides pieredzi; tiek apgūtas zināšanas, prasmes, veidojas vērtību orientācija, attieksmes, uzvedība; bērns apgūst sociālās lomas) (Puškarevs, 2001, 12).

Nosacīti var izdalīt piecus virzienus psihiskās attīstības noteikšanā, skatīt 1.2.tabulu.

1.2.tabula. Psihiskās attīstības mērīšanas virzieni.

N.p.k.	Psihologi	Psihiskās attīstības kritērijs
1.	Kolbergs, Krečmers	Morāles apziņas izveide un izpausmes īpatnības
2.	Piažē un viņa sekotāji	Domāšanas izveides līmenis kā personības intelektuālās sfēras pamats
3.	Špangers, Vallons, Bīlers	„Es” atklāšana un savas individualitātes apzināšanās.
4.	Freida	Bērna orientācija uz seksuālo objektu
5.	Elkoņins un viņa sekotāji	Cilvēka apziņas izveides līmenis kopumā

Psihologi L.Kolbergs un E.Krečmers par psihiskās attīstības kritēriju noteica morāles apziņas izveidi un izpausmes īpatnības un izveidoja sekojošu periodizāciju:

I – pirmsmorāles līmenis (uzvedība orientēta uz pieaugušo pamudinājumiem vai sodiem)

II – „konvencionālās morāles” līmenis (bērns orientējas uz to ko gaida un atzīst par labu apkārtējie (10-13 gadu vecumā))

III – „autonomās morāles” līmenis (bērna uzvedība atbilst izstrādātām morāles normām un principiem (13-16 gadu vecums))

Ž.Piažē *kognitīvās attīstības teorijā* norāda, ka ir trīs kognitīvās shēmas jeb izziņas veidi. III stadija ir *konkrēto operāciju stadija* bērniem vecumā no 7 līdz 11 gadiem. Noteiktais bērnu vecums ir aptuvenš, jo *bērna attīstības vides ietekmē ir iespējamās individuālas intelekta attīstības atšķirības*. Bērniem domāšana ir loģiska, bet iespējama tikai

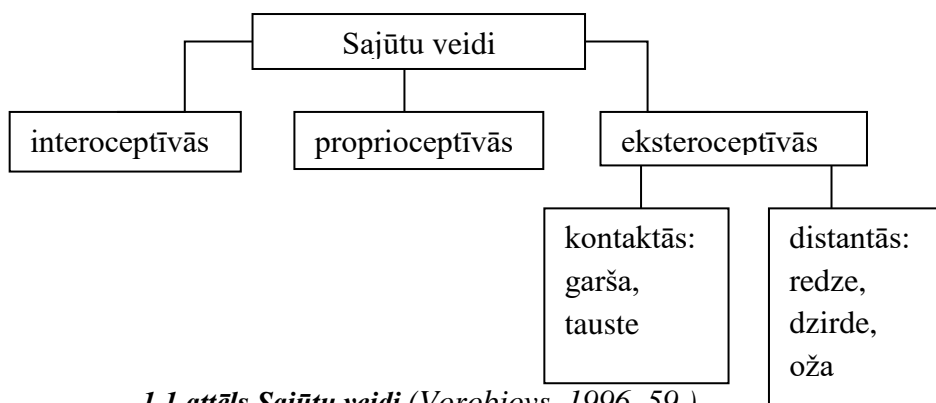
par konkrētiem, reāliem objektiem. „Tātad sākumskolas klasēs objekti, par kuriem mācās, vai to attēliem jārāda un jānodrošina iespējas bērniem darboties ar priekšmetiem, arī zīmēt, izkrāsot, izgriezt, līmēt.” (Puškarevs, 2001, 58)

Ž.Piažē un viņa sekotāji par psihiskās attīstības kritēriju izmantoja arī *domāšanas izveides līmeni* kā personības intelektuālās sfēras pamatu un noteica sekojošas *intelektuālās attīstības stadijas*:

1. Sensomotorā (no dzimšanas līdz 2 gadiem),
2. Pirmsoperacionālā (no 2 līdz 7-8 gadiem),
3. Konkrēto operāciju (no 7-8 līdz 11-12 gadiem),
4. Formālo operāciju (no 11-12 līdz 15 gadiem) (pēc Vorobjova, 1996).

Vorobjovs ir norādījis uz galvenajiem avotiem, no kuriem cilvēks iegūst informāciju par apkārtējo pasauli. Tie ir psiholoģiskie izziņas procesi: **sajūtas, uztvere, domāšana, runa, atmiņa, iztēle**. Tie ir saistīti, papildinot savstarpējās funkcionēšanas iespējas un veido dialektisko vienību. „Sākotnēji informāciju dod sajūtas un uztvere, tālāk to apstrādā domāšana un iztēle. Apstrādes rezultātā rodas jauna doma vai tēls, kuru patiesums savukārt atkal tiek pārbaudīts ar juteklisku izziņu” (Vorobjovs, 1996, 47).

Sajūtas. Sajūtas klasificē divās grupās - pēc maņu orgānu esamību cilvēkam un pēc maņu orgānu atrašanās vietas un kā tas atspoguļo pasauli. „Pirmajā gadījumā sajūtas iedalās redzes, dzirdes, ožas, garšas, taustes sajūtās. Otrajā gadījumā sajūtu klasifikācija ir sarežģītāka un tās iedalās trīs tipos: interoceptīvās, proprioceptīvās un eksteroceptīvās (sk.1.1.att.).

1.1.attēls Sajūtu veidi (Vorobjovs, 1996, 59)

Interoceptīvās sajūtas (organiskās) apstrādā signālus, kas nāk no kuņģa, sirds un visiem citiem organisma iekšējiem orgāniem.” (Vorobjovs, 1996,58)

Proprioceptīvās sajūtas signalizē par ķermeņa stāvokli telpā un cilvēka balsta kustību aparāta darbību.

Eksteroceptīvās sajūtas atspoguļo informāciju, kas nāk no ārējās pasaules.

Kā piemēru intensīvajai sajūtu attīstībai bērniem uzsākot mācības skolā, Vorobjovs min piemēru par krāsu toņu atšķiršanu. „Ja sešgadīgs bērns pazīst un atšķir 7 varavīksnes pamatkrāsas, tad 2.klasē tas atšķir gandrīz katras krāsas 10 toņus, bet 5.klasē skolēns jau pilnīgi pārvalda visu gaismas un krāsu gammu” (Vorobjovs, 1996,64).

Sajūtu attīstībā liela nozīme ir vārdam. A.Ļubļinska skaidro, ka sevišķi liela loma vārdam ir iegūto sajūtu „pārnesuma” gadījumos, respektīvi, veidojot atbilstošo reakciju uz tādu kairinātāju, kāds bērnam iepriekšējā pieredzē nav bijis, autore citē B.Preijeru „Pasaule nonāk cilvēka apziņā tikai pa ārējo sajūtu orgānu durvīm. Ja tās ir slēgtas, tad arī ār pasaule nevar stāties ar apziņu sakaros. Tādā gadījumā pasaule tai neeksistē”

Skolēniem vecumā no 9 līdz 11 gadiem ir nepieciešams pārzināt plašu vārdu krājumu un atsevišķu vārdu nozīmi, lai varētu izteikt dažādas savas sajūtas. A.Ļubļinska ir formulējusi kādas izmaiņas sajūtu procesā izraisa vārds:

1. Priekšmeta sajūtamās īpašības nosaukšana nodrošina tās ātru izdalīšanu no daudzu citu vienveidīgo īpašību vidus.
2. Ar vārdu apzīmētā krāsa, skaņa, smarža vai kāda cita pazīme no kairinājuma pārvēršas par objektīvās pasaules priekšmeta vai parādības attiecīgās īpašības zināšanu.
3. Bērns apgūst salīdzināt priekšmetus pēc paša izdalītajām īpašībām, t.i., izpildīt elementāras domāšanas operācijas.
4. Vārds kā vispārinošs signāls ļauj bērnam vienu un to pašu īpašību un tās variantu ieraudzīt viņam vēl nepazīstamos priekšmetus. Apzīmējot izdalīto pazīmi ar vārdu, bērns spēj grupēt parādības, apvienot tās noteiktās kategorijas.
5. Nosaucot vārdā sajūtamā īpašību, bērnam rodas iespēja smalkāk un precīzāk diferencēt vienveidīgos kairinātājus.

Pēc A.Ļubļinskas teiktā var secināt, ka bērna izziņas darbībā notiek būtiski pārkārtojumi sajūtu līmenī. „Vārds padara atmiņu bagātāku ar zināšanām, kurās koncentrējas daudzu apkārtējās pasaules lietu īpašības un pazīmes” (Ļubļinska, 1979,136).

Jaunākajā skolas vecumā vārdā nosauktās priekšmetu īpašības iegūst dziļāku nozīmi.

Uztvere. Jaunākā skolas vecuma bērniem sajūtas ir cieši saistītas ar jutekliskās izziņas veidu – uztveri. Vorobjovs definē: „Uztvere ir psihisks izziņas process, kurā notiek uz maņu orgāniem iedarbojošos priekšmetu un parādību īpašību kopuma atspoguļojums. .. uztvere nebūt nav sajūtu summa, bet gan cilvēka spēju atspoguļot pasauli kvalitatīvi augstākā pakāpē”. Ļubļinska uztveri raksturo kā priekšmeta vai parādības atspoguļojumu kopumā, tiem tieši iedarbojoties uz cilvēka sajūtu orgāniem, tādejādi uztvere ir sajūtu kopums. „Caur sajūtām mēs iegūstam zināšanas par priekšmeta atsevišķām iezīmēm un īpašībām, bet

uztveres rezultātā tiek iegūts vienots priekšmeta tēls. Tātad, uztvere cilvēkam dod dziļākas zināšanas par apkārtējo pasauli” (Vorobjovs, 1996,64).

Uztvere raksturojas ar vairākām likumsakarībām: veseluma, strukturālais raksturs, apjēgšana, atlase, konstantums. Uztvere likumsakarību veidošanos nosaka gan fizioloģiskie, gan arī psiholoģiskie mehānismi. Pie fizioloģiskajiem mehānismiem pieder kustības un visu ķermeņa muskuļu piepūle, acu sasprindzinājums u.c., kas paliek atmiņā un atkārtotā šo pašu objektu uztverē kalpo kā uztveramo priekšmetu „etalons”. Psiholoģiskie mehānismi – ievirzes, vajadzības, intereses, zināšanas utt. (pēc Vorobjova, 1996).

Jaunāko klašu skolēniem uztvere aizvien vairāk pārvēršas par mērķtiecīgu un vadāmu procesu. Mācoties norakstīt no tāfeles vai grāmatas tekstus, bieži rodas viena veida kļūdas – raksta atspoguļojumveidā, t.i., *apgriez rakstu zīmi otrādi, izlaiž vai pievieno atsevišķus elementus, saplūcina divas zīmes.* „Visā šāda rakstura kļūdām ir kopīgs cēlonis - *nediferencēta uztvere*” (pēc Ļubļinskas, 1979).

Domāšana. Viena no attīstības gaitas kritērijiem ir domāšana. Domāšana ir cilvēka psihiskās darbības augstākā forma, vispārināta īstenības atspoguļošana smadzenēs; atklāj pašas būtiskākās attiecības starp priekšmetiem un parādībām. *Domāšana ļauj pārbaudīt uztveres priekšmetu, jēdzienu, spriedumu un slēdzienu atbilstību īstenībai, piešķir rīcībai apzināt mērķtiecību un novērtē tās sociālo nozīmību.* Domāšana noris spriedumu un slēdzienu formā, operējot ar jēdzieniem. Jēdzieni ir spriedumu sistēmas, kas atspoguļo priekšmetu un parādību konkrētās, vispārējās, būtiskās īpašības, kas tiem raksturīgas. „Psiholoģijā domāšanu definē kā izziņas procesu, kas ir vērsts uz kopīgu un būtisku lietu vai parādību īpašību un to savstarpējo sakarību atklāsmi” (Pļavniece, 1999,65).

Vorobjovs domāšanu definē kā psihisku izziņas procesu, kurā ar runas palīdzību notiek vispārināta un netieša atspoguļošana, savukārt runas pamatvienība ir vārds.

Šteinberga, citējot Piažē, raksta, ka pārejas vecums no pirmsoperāciju domāšanas attīstības stadijas un konkrēto domāšanas operāciju stadiju ir no 5 līdz 7 gadu vecumam, bet 9 līdz 11 gadu vecumā attīstās loģiskā domāšana – spēja izdarīt slēdzienus, balstoties nevis tiešos novērojumos, bet izmantojot savu pieredzi.

„Domāšanas attīstības pazīmes:

- domāšanā palielinās plastiskums;
- parādās izpratne par vielu un formu atgriezeniskumu;
- spēj iziet no domāšanas „te un tagad” rāmjiem;
- parādās vairākas dimensijas;
- samazinās egocentrisms;
- spēj izdarīt slēdzienus;

- spēj meklēt cēloņu – seku sakarības” (Šteinberga, 2013, 115).

Domāšana un runa. Pētot Ļ.Vigotska teoriju par domāšanas un runas savstarpējo saistību, diplomdarba autore kā būtiskus uzskata atzinumus:

1. Galvenais fakts, ģenētiskā aspektā aplūkojot domāšanas un *runas procesus, attīstības gaita ir mainīgs lielums* – gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi.
2. *Runas un domāšanas attīstība nenoris paralēli, tā ir nevienmērīga.*
3. *Sabrukuma, involūcijas un patoloģisku pārmaiņu procesā domāšanas un runas saikne visos traucējuma, aiztures, atpakaļejošas attīstības, intelekta vai runas patoloģisku pārmaiņu gadījumos nav vienāda, bet ikreiz iegūst specifisku formu, kas raksturīga konkrētam patoloģiskajam procesam, konkrētai traucējumam un aizturu ainai.*

Vigotskis uzsver ka domāšanai un runai ir dažādas ģenētiskās saknes, attīstība noris pa dažādām līnijām, neatkarīgi viena no otras, saistība visā filoģenētiskajā attīstībā nav pastāvīgs lielums. Domāšanas un runas intelekta attīstībā var konstatēt pirmsrunas fāzi, bet runas attīstībā – pirmsintelektuālo fāzi. Zināmā brīdī agrīnajā vecumā domāšanas un runas attīstības līnijas krustojas, sakrīt un ir par pamatu pilnīgi jaunai, cilvēkam tik raksturīgai uzvedības formai. Ļ.Vigotskis savos pētījumos citē citu zinātnieku paustās atziņas:

- „A.Lemetra un citu autoru pētījumi pierāda, ka skolēna iekšējā runa vēl ir ļoti labila un neizveidojusies, tas liecina par ģenētiski jauniem procesiem, kas vēl nav pietiekami noformējušies un izveidojušies.
- Dž.Votsons domāšanu identificē ar iekšējo runu un pamatoti konstatē, ka mēs nezinaim, „kāda savas runas organizācijas punktā bērni pāriet no atklātās runas uz čukstiem un pēc tam uz slēpto runu””.

Neizbēgams skolēna domāšanas un runas attīstības posms ir egocentriskā runa, kas viegli kļūst par domāšanu, uzņemas darbības plānošanas un uzdevumu risināšanas funkciju, kas parādās uzvedībā. Egocentriskā runas funkcijas ziņā ir iekšējā runa, apkārtējiem daļēji saprotama. Tā ir cieši saaugusi ar bērna uzvedību, taču fizioloģiski tā ir ārēja. (pēc Vigotska, 2002)

Galvenie un noteicošie faktori skolēna domāšanas un runas attīstībā pēc Vigotska ir:

- domāšana ir atkarīga no runas, no domāšanas līdzekļiem un no bērna sociālās un kultūras pieredzes,
- iekšējās runas attīstība galvenokārt tiek ietekmēta no ārienes,
- bērna loģiskas attīstība ir viņa socializētās runas tieša funkcija.
- bērna domāšana attīstās atkarībā no tā, kā bērns ir apguvis domāšanas sociālos līdzekļus, t.i., atkarībā no runas,

- vārdiskā domāšana ir nevis dabiska, naturāla uzvedības forma, bet sabiedriski vēsturiska forma un tāpēc tai piemīt daudz specifisku iezīmju un likumsakarību, kuras nav konstatējamas domāšanas un runas naturālajās formās,
- *domāšanas un runas problēma iziet ārpus dabaszinātņu metodoloģiskajiem ietvariem un kļūst par cilvēka vēsturiskās psiholoģijas centrālo problēmu, t.i., par sociālo psiholoģiju.*

Runa un saskarsme. Bērni, skolēni, kā visi cilvēki dzīvo sabiedrībā, kurā vienmēr nākas kontaktēties ar citiem cilvēkiem ar dažādu zīmju un paņēmienu palīdzību. Jebkuru mijiedarbību starp cilvēkiem sauc par saskarsmi. Mīmika, žesti, darbības, vārdi, darbības rezultāti ir saskarsmes līdzekļi. Visbiežāk kā saskarsmes zīmi cilvēks lieto vārdu. Šī procesa izpratnei ir svarīgi atcerēties jēdzienu „vārds”, „valoda”, „runa” nozīmi.

Vārds – zīme, valodas vienība, ko izmanto kā runas un saskarsmes līdzekli. Vārds pilda šādas pamatfunkcijas:

- apzīmē jēdzienus, t.i. „signalizē” par kaut kādu priekšmetu vai parādību;
- ir runas un saskarsmes līdzeklis.

Valoda – zīmju (visbiežāk vārdu) un noteikumu, kam šīs zīmes ir pakļautas, sistēma. Valodas pamatfunkcija – būt par runas un saskarsmes līdzekli.

Runa – aktīva valoda, valodas realizācijas veids saskarsmē. Runas pamatfunkcijas ir sekojošas: saskarsmes līdzeklis, domāšanas apkalpošana, cilvēces pieredzes uzkrāšana un nodošana tālāk.” (pēc Vorobjovs, 1996)

Neverbālā saskarsmē lietojam žestus un mīmiku, bet verbālajā saskarsmē lietojam runu. *Verbālā saskarsmē gan runai, gan klausīšanās prasmēm ir jābūt līdzsvarā.* Konfliktus bieži rada neprasme klausīties sarunbiedru. Sarunbiedru savstarpēja mijiedarbība ir dialogs. „Lai risinātu efektīvu dialogu, jāatceras viens no slavenā sengrieķu oratora Cicerona padomiem: „Nevajag censties iekarot sarunu kā mitekli, no kura ir tiesības izdzīvot citu; tieši otrādi, jācenšas, lai katram sarunā, tāpat kā visur citur, būtu sava vieta”” (Vorobjovs, 1996,181). Saskarsme partneru savstarpējā komunikācija balstās uz empātijas, identifikācijas un refleksijas mehānismiem.

Empātija – otra cilvēka saprašanas paņēmiens, iedziļinoties viņa emocionālajos pārdzīvojumos, t.i., atsaucība, līdzjūtība. Šīs īpašības ļoti svarīgas tajās darbības jomās, kur ir sevišķi nepieciešama līdzjūtība (pedagoģija, medicīna, vadība u.c.)

Identifikācija – ir sevis pielīdzināšanas process citam. Tā ir spēja nostādīt sevi cita vietā, iedziļināties viņa intelektuālajā sfērā, iekšējā pasaulē, pārlicībā, sarunu biedra zināšanu nu pārlicības izpratne.

Refleksija – process, kura starp saskarsmes partneriem rodas vairākas uztveres un izpratnes pozīcijas.

Pamatojoties uz cilvēku saskarsmes īpatnību dziļas analīzes rezultātiem, kuri attiecināmi arī uz bērnu un pedagoga saskarsmi, D.Karnegi noformulēja virkni noteikumu efektīvas saskarsmes organizēšanai dažādās dzīves situācijās:

1. Atklāti interesējies par citiem cilvēkiem.
2. Smaidi.
3. Atceries, ka cilvēka vārds – tā viņam ir vissaldākā un vissvarīgākā skaņa jebkurā valodā.
4. Esiet labs klausītājs, mudiniet citus runāt par sevi.
5. Runājiet par to, kas interesē jūsu sarunu biedru.
6. Iedvesiet savam sarunu biedram viņa nozīmības apziņu un dariet to no visas sirds! (Vorobjovs, 1996, 187)

Bērnu psiholoģiskajā attīstībā ir saskatāmas vairākas likumsakarības. Piemēram, „valodas attīstības procesam vispirms raksturīgs tas, kā pieaug to vārdu krājums, kurus bērns saprot un māk izrunāt. Tomēr valodas attīstība ar to nebeidzas. Kad bērns iemācās 20 -30 vārdus, viņš sāk saprast vienkāršus jautājumus, kas viņam uzdoti. .. Kad bērns apguvis 60 – 70 vārdu, viņš sāk veidot vienkāršus teikumus, t.i. apgūt vienkāršākās gramatiskās formas. Atbilstoši tam izmainās arī viņa domāšanas process” (Lubļinska, 1979, 41).

Runas galvenā funkcija ir informācijas nodošana vai vispārināšana. Sarunai ir divi procesi: ekspresija un impresija. Runas ekspresija ir domas ietērpšana valodā un tās novadīšana līdz sarunu biedram. Impresija – saņemtās informācijas uztvere, tās analīze.

Iespēja uzkrāt, saglabāt un nodot informāciju no cilvēka uz cilvēku, no paaudzes uz paaudzi ir otrā runas funkcija (pēc Vorobjova, 1996).

Svarīga runas funkcija ir tās spēja „apkalpot” domāšanu, t.i., runa ir cilvēka „domāšanas ierocis”. Šai gadījumā cilvēks, izmantojot iekšējo runu, it kā sarunājas pats ar sevi, veido un precizē domu, bet pēc tam var to izteikt ārējā runā. „Bērnam vispirms rodas ārējā dialogiskā runa, pēc tam – ārējā monoloģiskā, t.i., runāšana pie sevis vai iekšējā runa, un visbeidzot – veidojas rakstu runa. Runa ir cieši saistīta ar domāšanu. Tikai pateicoties runai, cilvēkam rodas iespēja atspoguļot objektīvo īstenību vispārināti un pastarpināti.” (pēc Vorobjova, 1996)

G.Svecne raksta, ka runa ir intelekta pazīme. Vērojot bērnus jaunākajā skolas vecumā, var secināt, ka viņiem vairāk patīk runāt nekā rakstīt, tāpēc pieaugušajiem būtu maksimāli daudz ar skolēniem jāsarunājas, „jo bērns šajā vecumā ir ļoti atvērts, empātisks, sensitīvs pret

morāli, pret ētiskiem jautājumiem” (Svence, 1999,107). Ja bērna runas attīstība norit normāli, viņam patīk darboties ar nedzirdētiem vārdiem, arī ar necenzējamo leksiku.

Lai skolēns varētu labāk socializēties, viņam ir jādod iespēja vairāk runāt, pārrunāt dažādas situācija, apgūt abstraktus jēdzienus un no pieaugušajiem pārņemt morāles un ētikas normas. G.Svence citē Ž.Piažē, kurš sākumskolas perioda bērnu ir nosaucis par „morālajiem reālistiem”.

Atmiņa. Zinātniskajā literatūra ir lasāmi vairāku autoru atmiņas kā psihiskās attīstības procesa skaidrojumi. Šteinberga raksta „*Atmiņa* ir psihs stāvoklis, kas pirmajos skolas gados tiek darbināta visaktīvāk un ir nenoliedzami nozīmīgs, lai skolēns būtu apmierināts ar saviem mācību sasniegumiem, spētu saprast un apjēgt ne tikai mācības, bet arī dažādās jaunās sociālās attiecība un situācijas” Ar atmiņu cilvēks uzkrāj zināšanas, un pēc vajadzības tās izmanto. A.Vorobjovs formulē „Atmiņa ir psihisks process, kurā cilvēks iegaumē, reproducē un aizmirs domas, tēlus, kustības, t.i., pieredzi. Ir izveidojušās trīs pieejas atmiņas klasifikācijā” (Vorobjovs, 1996,75) kuras redzamas 1.3.tabulā.

1.3.Atmiņas klasifikācijas pieejas psiholoģijas zinātnē.

Pieeja	Kritērijs	Atmiņas veids
I	Informācijas saglabāšanas ilgums	Īslaicīgā, ilglaicīgā, operatīvā atmiņa
II	Cilvēka fiziskā un psihiskā attīstība	Tēlainā, vārdiski loģiskā, motorā, emocionālā atmiņa
III	Mērķtieksme iegaumēšanas procesā	Tīša, netīša, fona atmiņa.

(Vorobjovs, 1996)

Atmiņu, kā vienu no izziņas procesiem, bērniem no 6 līdz 14 gadu vecumam G. Svence raksturo kā „mehānisko atmiņu – vislabāk iegaumē, ja vairākas reizes atkārtoti iegaumējamo informāciju”. Diplomdarba autore secina, lai veicinātu skolēnu valodas pilnveidi, veicot leksiski gramatisko korekciju, vairākkārt jāatkārto vienādas metodes uzdevumi ar vienādu vārdu krājumu, līdz bērns noteikto vārdu krājumu sāk lietot ikdienā.

A.Vorobjovs raksturo vēl vienu atmiņas veidu, kas ir daudz sarežģītāks un specifiskāks cilvēka atmiņas veids - vārdiski loģiskā atmiņa. *Vārdi kalpo ne tikai priekšmetu apzīmēšanai, ar to palīdzību tiek iegaumēta lielākā daļa informācijas.* Vārdisko loģiskā atmiņa vienmēr pārstrādā informācijā, izdalot no tās svarīgāko, tas nozīmē, ka domas izsakām ar vārdu palīdzību. Šis atmiņas veids ir ļoti cieši saistīts ar domāšanas procesiem. „Iegaumēšana – atmiņas pamatprocess, uz kura pamata noris cilvēka pieredzes uzkrāšana, jaunu zināšanu saistīšana ar esošajām. Iegaumēšana var būt īslaicīga, ilgstoša, netīša un tīša” (Vorobjovs, 1996, 82).

Atmiņas vadības paņēmieni.

1. *Atkārtošana*. Sākot no 8, 9 gadu vecuma, bērni *vārdus sāk grupēt*.
2. *Iegaumējamās materiāla organizācija*. Sākot no 9 gadu vecuma, bērni jau atrod pazīmi, pēc kuras var vārdus apvienot grupās. Piemēram, galds, gulta, krēsls – tās visas ir mēbeles.
3. *Semantiskā apstrāde*. Pirmsskolēni tekstu uztver tieši un slēdzienus neizdara. *3.,4.klases skolēni jau var izdarīt secinājumus par tekstu, pat ja tā nav konkrēti pateikta*.
4. *Tēlu radīšana prātā* – „attīstās spēja veidot tēlus, kas palīdzēs iegaumēt un atcerēties sarežģītāku vai neparastu informāciju.”
5. *Informācijas meklēšana atmiņā*. Skolēni apgūst un pilnveido prasmi pārskatīt atmina visu, kas nepieciešams konkrētā uzdevuma veikšanai. „Bērns veido savus individuālos informācijas atcerēšanās paņēmienus.”
6. *Darbības scenāriju radīšana*. „Lai atcerētos regulāri notiekošas darbības, atmiņā veidojas scenāriji, kas atvieglo darbības veikšanas automātisma rašanos un paplašinās iespēju saglabāt vairās informācijas.”

Metaizziņa. 9-11 gadu vecumā bērniem strauji attīstās metakognitīvās prasmes – sarežģīti intelektuāli procesi, kas ļauj bērnam sekot līdzī savai domāšanai, atmiņai, zināšanām, mērķiem un darbībā. Šajā vecumā *skolēnam vajadzēt labi zināt savas atmiņas spējas un prast izdarīt loģiskus slēdzienus*. (Šteinberga, 2013, 117) G.Svence uzsver, ka uz atmiņas procesiem balstās domāšanas attīstība (Svence, 1999. 105)

Bērnu radošās aktivitātes palīdz izprast, ja iepazīstas ar „cilvēkam noteiktu psihs funkciju regulācijā vienas smadzeņu puslodes vadošo lomu. 90-95% cilvēku dominējošo psihs funkciju sadalījums puslodēs ir lasāms 1.4.tabulā

1.4.tabula Smadzeņu pusložu vadošās lomas

Kreisā puslode	Labā puslode
Runa(dzimtā valoda)	Zemapziņa
Domāšana	Fantāzija
Vispārinājums	Iztēle
Klasifikācija	Intuīcija
Sistematizēšana	Uztver kopumā, veselumu
Atmiņas - ilgstošā	Uztver šeit, tagad, t.i. sinhroni
Iedarbojas mācīšana	Atmiņa – īslaicīgā
	Iedarbojas audzināšana

(Puškarevs, 2001,36).

Līdz 10 gadu vecumam notiek smadzeņu laterizācija – izveidojas smadzeņu funkcionālā asimetrija. Labā puslode bērniem vairāk ietekmē domāšanu un izturēšanos nekā pieaugušajiem. „... runa nav par smadzeņu labās puslodes funkciju dominēšanu, bet gan par to,

ka kreisā puslodes funkcionālais pārsvars maziem bērniem nav vēl tik izteikts kā pusaudžiem vai pieaugušiem” (Puškarevs, 2001,37).

Radošas personības veidošanos nosaka, ne tikai attīstītas kreisās puslodes regulētās kognitīvās funkcijas, bet arī iztēle, intuīcija, fantāzija, kas vairāk atbilst zemapziņas jeb labās puslodes funkcijām. Skolā vairāk attīsta kreiso puslodi. „Tāpēc pirmsskolas un sākumskolas vecumposmā (līdz 10 gadu vecumam) ir sevišķi svarīgi līdztekus prātam attīstīt bērnu iztēli un radošās spējas” (Puškarevs, 2001,37).

Svarīgi pievērst uzmanību skolēniem, kuru „psihisko darbību un uzvedību vairāk regulē labā smadzeņu puslode. Šajā gadījumā nav runa par labās puslodes motoriskās regulācijas izpausmi – kreilismu. Lielākā daļa šo indivīdu darbojas ar labo roku, jo parasti viņiem nav sakritības starp motorikas un psihs regulāciju puslodēs, proti, labās puslodes dominante izpaužas tikai uz vienu no šīm funkcijām. *Raksturīgas šo bērnu izpausmes skolā ir lasīšanas grūtības, traucēta secību uztvere un atcerēšanās (grūti atcerēties skaitļus, nedēļas dienas, mēnešus u.c.), grūtības sistematizēt. Šie bērni lēni runā, viņiem ir pareizrakstības kļūdas; raksturīga izteikta hipersensitivitāte, nespēja mierīgi nosēdēt, hiperaktivitāte*” (Puškarevs, 2001,37). Ārstēšana ir mazefektīva pēc 10 gadu vecuma, tāpēc svarīgi šos bērnus diagnosticēt laicīgi.

Bērnam jālīdzsvaro ierosa un aizture. To sekmē sistemātiskas prasības izturības un iniciatīvas veidošanā. Šajā vecumā skolēns ir viegli ietekmējams. Vecumposma īpatnība ir **aktivitāte un atdarināšana**. „Vadošās darbības veids – mācības rotaļājoties” (Žukovs, 2000,17)

D.Laiveniece citē K.Dēķenu „visiem skolēniem nav vienādu spēju tāpēc to attīstība lielā mērā atkarīga no mācību individualizācijas. Tā ir prasība, kas noteikti izvirzāma katrai skolai, jo mācību individualizācija gan atvieglo iegaumēšanu, gan attīsta visus uztveršanas veidus”

Pašapziņas attīstībā „jaunākajā skolas vecumā pašvērtējums un „Es” tēls kļūst daudz adekvātāks un diferencētāks. Bērni analizē sevi būtiskās; piemēram, 3.klasē: „Man nepietiek gribasspēka” vai „Es cenšos ...” ” (Puškarevs, 2001, 32)

Uzmanība. Visu psihisko procesu izziņas procesu pamats ir uzmanība. Tā nodrošina apziņas pāriešanu un koncentrēšanos no viena priekšmeta uz citu. Atkarībā no uzmanību piesaistošiem faktoriem, uzmanību nosacīti iedalām trīs veidos: netīšā, tīšā, pēctīšā, skatīt 1.5. tabulu.

1.5. Uzmanības veidi

Uzmanības veids	Rodas no:	Kairinātāji, to īpatnības	Noturīgums	Mērķis	Gribas piepūle
Netīšā uzmanība	rodas paša kairinātāja īpatnību ietekmē	Intensitāte – spēks, skaļums, spilgtums. utt., Jauninājums, Kontrasts Iedarbības sākums un beigas – cilvēks runā un apklust	Nenoturīga, neizmanto gribasspēku	nav	nav
Tīšā uzmanība	Izsauc personības psihiskais stāvoklis *– interese par priekšmetu, nepieciešamība o izzināt	Izsauc izvirzītais mērķis	Saglabā ar gribas piepūli	ir	ir
Pēctīša uzmanība	Izsauc darba procesā radusies interese	Darbības mērķis tiek sasniegts bez speciālas psihiskā piepūles, t.i., viegli.		ir	nav

Psihiskā stāvokļa pamatu veido personības vajadzības un ievirzes (Vorobjovs, 1996,48). Pretējs process uzmanībai ir *izklaidība*. „To nosaka cilvēka nespēja koncentrēt uzmanību uz ārējās pasaules objektiem vai savu iekšējo (psihisko) pasauli”

Vorobjov noteicis trīs izklaidības cēloņus:

- 1) dziļa iekšēja apziņas koncentrēšanās uz kādu psihisku objektu, problēmu utt.
- 2) cilvēka nogurums,
- 3) nervu procesu vājumus, kas visbiežāk vērojams jaunāko klašu skolēniem. Šai gadījumā notiek bieža uzmanības veidu maiņa – tīšo uzmanību nomina netīšā.

K.Ušinski raksta uzmanība ir tieši tās durvis, caur kurām iziet cauri viss, kas tik ienāk cilvēka dvēselē no ārpuses.

Diplomdarba autore secina, ka ikviena psiholoģiskā izziņas procesa attīstības gaita ir ļoti nozīmīga bērna valodas attīstībā. Kā zināms sajūtas, uztvere, domāšana, runa, atmiņa, iztēle personības attīstības procesā ir savstarpēji saistītas. Ja tiek traucēta kāda no izziņas procesa funkcionēšana darbībām, var veidoties valodas sistēmas nepietiekama attīstība. Svarīgi ir noskaidrot kādi ir diplomdarbā pētāmā vecumposma bērnu valodas pilnveides traucējumi.

2.VALODAS SISTĒMAS NEPIETIEKAMAS ATTĪSTĪBAS RAKSTUROJUMS VESELUMĀ UN SKOLĒNIEM VECUMĀ NO 9 LĪDZ 11 GADIEM

2.1.Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības raksturojums veselumā

Valoda ir cilvēka būtības pamatā. Valoda nav iedzimta, tā ir jāapgūst, taču jau no piedzimšanas bērnam piemīt tieksme klausīties un runāt. Runas attīstību ietekmē visi psiholoģiskās attīstības izziņas procesi.

Valsts pamatizglītības standarts latviešu valodā, nosaka trīs kompetenču (komunikatīvās, valodas, sociokultūras) prasmes, kuras, skolēnam beidzot 3.klasi, būtu jāprot lietot. Diplomdarba autore uzskata, ka savā pedagoģiskajā darbā kā logopēds, skolēnam var palīdzēt divu kompetenču apgūvē, kuras minētas 2.1.tabulā.

2.1. *Komunikatīvās un valodas kompetences beidzot 3.klasi*

<i>Komunikatīvā kompetence.</i>	<i>Valodas kompetence.</i>
<p>Skolēns</p> <ul style="list-style-type: none"> • nosaka saziņas tematu un adresātu; • veido adresātam un saziņas tematam atbilstošus izteikumus un izsaka savu viedokli; • uztver izteikumā un/vai tekstā ietvertu konkrētu informāciju; • nosaka dzirdētā teksta tematu; • atbild uz jautājumiem par mācību saturu un interesējošām tēmām, kā arī uzdod jautājumus; • atstāsta lasītu un dzirdētu tekstu; • stāsta par sevi, piedzīvoto un pārdzīvoto, par redzēto, dzirdēto un lasīto; • pareizi un apzināti lasa mācībām un/vai savām interesēm atbilstošu tekstu; • uztver lasāmajā tekstā izteikto domu un nosaka teksta tematu, virsraksta un temata saistību; • saskata lasāmajā tekstā rindas un rindkopas; • atrod tekstā konkrētu informāciju un izmanto to savā darbībā; • raksta tekstu par sevi, par redzēto, dzirdēto, lasīto, piedzīvoto vai pārdzīvoto; • rakstiski atstāsta (tuvu tekstam) lasītu/dzirdētu mācībām un/vai savām interesēm atbilstošu tekstu. 	<p>Skolēns</p> <ul style="list-style-type: none"> • izprot valodas nozīmi cilvēku dzīvē; • zina un izmanto alfabētu; • veido mērķtiecīgu un pabeigtu tekstu; • nosaka teksta tematu un virsraksta atbilstību teksta tematam; • veido tekstus ar apraksta vai vēstījuma elementiem; • saskata vārdu izvēles un teikumu veidu, kā arī teikuma beigu pieturzīmju nozīmi teksta uztverē un izveidē; • zina un veido teikumus atbilstoši teikuma pazīmēm; • saskata vienkāršā teikumā virslocekļus; • veido, intonatīvi pareizi izrunā un raksta stāstījuma, jautājuma un izsaukuma teikumus; • veido vienkāršus paplašinātus teikumus; • nosaka vārda skanisko sastāvu (skaņa, zilbe) un grafēmiski pareizi pieraksta vārdu; • saskata vārda sakni un galotni; • zina, ka ir viennozīmīgi un daudznazīmīgi vārdi; • izmanto savas runas bagātināšanai sinonīmus un antonīmus; • zina vārdšķiras (lietvārds, īpašības vārds, darbības vārds).

Skolēni ar VSNA mācību procesā var rasties grūtības apgūt visas kompetenču prasības, kuras atbilst leksiski gramatisko traucējumu pazīmēm. *Logopēds izziņot VSNA cēloņus, konstatējot noteiktos traucējumus, izstrādājot atbilstošu programmu un izmantojot piemērotas metodes, var veikt korekcijas darbu, tādejādi palīdzot skolēnam pēc iespējas labāk apgūt valodas lietošanas prasmes gan jaunu zināšanu apgūvē, gan komunicējot sabiedrībā.*

Bērna valodas traucējumu cēloņi var būt gan iekšēji, gan ārēji kaitīgie faktori, kas atsevišķi vai kopā ietekmē organisma attīstību, nosakot runas traucējuma specifiku. Kaitīgos faktorus, kas iedarbojas uz bērna organismu, izraisot runas attīstības traucējumus, iedala pēc:

- 1) *iedarbības laika* - intrauterīnais jeb prenatālā pataloģija, bojājumi dzemdību laikā, dažādu kaitīgu faktoru ietekme pēc dzemdībām;
- 2) *lokālizācija* – organiskie traucējumi (bojājumi), funkcionālie traucējumi (darbība)

Logopēdijā runas traucējumus nosaka pēc:

- 1) *klīniski pedagoģiskās klasifikācijas* - disfonija, bradilālīja, tahlilālīja, stostīšanās, dislālīja, dizartrijs, rinolālīja;
- 2) *pedagoģiski psiholoģiskās klasifikācijas* - sazināšanās līdzekļu traucējumi (fonētika, fonemātika, fonētiski fonemātiskā attīstība, *valodas sistēmas nepietiekama attīstība (turpmāk tekstā VSNA)*, traucējumi sazināšanās līdzekļu lietojumā (stostīšanās).

Lai logopēds pēc iespējas precīzāk noteiktu runas traucējumus un to cēloņus, ir jāveic diferenciāldiagnostika, kuras viens no galvenajiem uzdevumiem ir noteikt primāros un sekundāros attīstības traucējumus, kas nosaka runas nepietiekamu attīstību, tātad jānoskaidro:

- vai runas skaņu jomas (izruna, fonemātiskie procesi), vārdu krājuma un gramatiskās struktūras traucējumi ir *runas traucējuma galvenais kodols*, ja primāri ir saglabāta dzirde, redze, intelektuālā attīstība;
- vai arī visu runas sistēmas komponentu nepietiekama attīstība ir *analizatoru bojājumu sekas* (redzes, dzirdes traucējumi), nepietiekamas garīgās un psihiskās attīstības sekas – tas nozīmē, ka tad runas traucējumi ir sekundāri (pēc Tūbeles mācību materiāliem).

Veicot diferenciāldiagnostiku, visgrūtāk ir noteikt vai tie ir garīgās attīstības traucējumi, psihiskās attīstības aizturi un VSNA. Runas traucējumi šajos gadījumos ir līdzīgi, bet izcelšanās un mehānismi ir dažādi.

Pēc pedagoģiski psiholoģiskās klasifikācijas VSNA traucējumu grupā ietilps alālīja, dizartrijs, rinolālīja un stostīšanās, diagnožu skaidrojumu skatīt 2.2.tabulā.

2.2.tabula VSNA traucējumu grupas

N.p.k.	Diagnoze	Traucējumi
1.	alālīja (motorā, sensorā)	runas neesamība vai tās nepietiekama attīstība galvas smadzeņu garozas runas zonu organiska bojājuma dēļ grūtniecības laikā vai bērna agrīnajā attīstības periodā;
2.	dizatrija	fonētiski runas traucējumi, kas radušies runas kustību analizatora centrālās daļas organiska bojājuma rezultātā un izpaužas kā skaņu veidošanas, balss un runas tempa traucējums;
3.	rinolālīja	balss tembra un skaņu izrunas traucējums, ko izraisa runas aparāta anatomiski fizioloģiski defekti;
4.	stostīšanās atsevišķos gadījumos	runas tempa un ritma traucējums, kā pamatā ir runas aparāta muskuļu krampji.

(pēc Tūbele, Lūse, 2012)

Galvenās VSNA pazīmes ir:

- vēls runas sākums (pirmie vārdi 3 – 4 dažkārt 5 gadu vecumā),
- runa ir disgramatiska un fonētiskā ziņā nepietiekami izveidojusies,
- ekspresīvās runas atpalcība, runas ziņā bērni ir neaktīvi,
- bērnam pieaugot, aktivitāte samazinās,
- pazemināta verbālā atmiņa,
- zema atcerēšanās aktivitāte,
- domāšanas īpatnības,
- atpalcība kustību sfērā (koordinācija, veiklība, ātrums), vislielākās grūtības – kustību izpilde pēc vārdiskas instrukcijas, pirkstu koordinācijas, plaukstu koordinācijas traucējumi.

Viena no galvenajām diagnostiskajām pazīmēm – neatbilstība starp runas un psihisko attīstību.

Diplomdarba autore, veicot pētniecisko un pedagoģisko darbību, iepazīnās ar divu VSNA runas attīstības līmeņu dalījumiem, kuri skatāmi 3.2 tabulā. Tūbele un Lūse piedāvā trīs runas attīstības līmeņus: I – runas praktiski nav, II – ir valodas iedīgļi, III – neattīstīta valodas fonētiskā un leksiski gramatiskā struktūra, bet valodas bāze ir labāk vai sliktāk attīstīta, katra runas attīstības līmeņa rādījumi skatāmi 3.2, tabulā. Specializētajā izglītības iestādē bērniem ar VSNA diagnostikai izmanto četrus runas attīstības līmeņus, kuri izveidoti pēc T. Filičevas un A.Vīndečes pētījumiem.

2.3.tabula VSNA runas attīstības līmeņi

Līmeņi	I runas attīstības līmeņu variants	II runas attīstības līmeņu variants
I	<ul style="list-style-type: none"> • Sazināšanās līdzekļi galēji ierobežoti; • aktīvais vārdu krājums - nedaudzi ikdienas vārdi, ko izrunā neprecīzi; • lieto skaņu atdarinājumus un skaņu kompleksus; • plaši izmanto norādāmos žestus un mīmiku; • gandrīz nav priekšmetu un darbību diferencējošo apzīmējumu; • izsakot gramatiskās attiecības, neizmanto morfoloģiskos elementus; • pasīvais vārdu krājums plašāks par aktīvo; • fonētiska nenoteiktība; • vārda zilbju sastāva uztveres un reproducēšanas iespējas ir ierobežotas. 	<ul style="list-style-type: none"> • valodas līdzekļi bērnam saskarsmē ir stipri ierobežoti; • aktīvais vārdu krājums ir neliels; • ierobežota ir vārdu uztvere un to zilbisko struktūru atdarināšana; • pasīvais vārdu krājums ir plašāks par aktīvo; • priekšmetu, darbību un īpašību apzīmēšanai netiek lietoti diferencēti nosaukumi; • bērns nelieto morfoloģiskos elementus gramatisko formu veidošanā; • žesti, mīmika.
II	<ul style="list-style-type: none"> • Arvien pieaugoša runas aktivitāte; • sazinās ar pastāvīgu vārdu palīdzību, tomēr vārdu krājums ierobežots; • diferencēti apzīmē priekšmetus, darbības, atsevišķas pazīmes; • sāk izmantot vietniekvārdus, atsevišķus prievārdus; • rupjas kļūdas gramatisko konstrukciju izmantošanā; • ievērojami pieaug runas sapratne; • fonētiskā ziņā vēl ir daudz skaņu kropļojumu, jaukšana un aizstāšana; • tipiskas ir vārda zilbju struktūras apguves grūtības; • ir fonemātiskās uztveres nepietiekamība. 	<ul style="list-style-type: none"> • Paaugstinās bērna runas aktivitāte; • joprojām ir ierobežots, kropļots vārdu krājums, bet bērns apzīmē priekšmetus, darbības; • atbild uz jautājumiem par ģimeni, sadzīviskiem notikumiem; • spēj izteikties par attēliem; • teikumi parasti ir vienkārši nepaplašināti ; • bērns nemāk nosaukt atsevišķas ķermeņa, apģērba daļas, traukus, dažādas profesijas, priekšmetu krāsu, formu, lielumu; • atzīmējamās rupjas kļūdas gramatiskajās konstrukcijās; • bērns jauc vārdu locījumus; nesaskaņo lietvārdus-īpašības, skaitļa vārdus dzimtē, skaitlī, locījumā • prievārdi tiek atpazīti tikai labi zināmās situācijās; • fonētiskie traucējumi runā izpaužas sekojoši: skaņas tiek vārdos kropļotas, jauktas, aizstātas, pārstatīta; • Fonemātiskās uztveres nepilnību dēļ bērns nav sagatavots skaņu analīzes un sintēzes apguvei.

III	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Izvērsta runa ar fonētiski fonemātiskās un leksiski gramatiskās jomas nepietiekamas attīstības elementiem;</i> • novēro nenoturīgu skaņu aizstāšanu, jaukšanu; • atkārtojot logopēda teikto trīs un četru zilbju vārdus izrunā pareizi, bet savā runā tos izkropļo; • daudzas leksiskās nozīmes lieto neprecīzi; • neprot izmantot vārdu atvasināšanas paņēmienus; • patstāvīgajā stāstījumā nelieto sarežģītas konstrukcijas teikumus; • <i>novēro disgramatismus;</i> • <i>minētie traucējumi skolēniem rada grūtības mācību programmas apgūvē, īpaši lasīšanas un rakstīšanas iemaņu apgūvē.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Raksturojas ar izvērstām frāzēm runā, bet <i>joprojām ir leksiski gramatisko un fonētiski fonemātisko elementu mazattīstība.</i> • atzīmējama nediferencēta skaņu izruna (savstarpēji tiek jaukti sonorie, aizstāti svelpeņi-šņaceņi, afrikātas) • vārdu krājumu pārsvarā veido lietvārdi un darbības vārdi, pietrūkst vārdšķiru, kas apzīmē īpašības, pazīmes, darbības un priekšmetu stāvokļus; • jaunu vārdu veidojumos bērns ne katreiz sekmīgi spēj pielietot piedēkļus, priekšēkļus. • <i>atzīmējami agramatismi:</i> kļūdas ir lietvārda-skaitļa vārda, lietvārda-īpašības vārda saskaņojumos dzimtē, skaitlī, locījumos; • bērna valodas izpratne strauji attīstās un tuvojas normai, tomēr grūtības joprojām sagādā cēlonseku, laika, telpas attiecību izpratne.
IV		<ul style="list-style-type: none"> • Pieskaitāmi bērni ar <i>spilgti neizteiktām leksiski gramatiskām un fonētiski-fonemātiskām valodas struktūras neattīstības paliekošajām izpausmēm;</i> • vērojami <i>nelieli visu valodas komponentu traucējumi</i>, kuri ir nosakāmi tikai detalizētā valodas apsekošanā; • tāpat atzīmējama parafāzija – biežāk skaņu nekā zilbju pārstatījumi; • nenožīmīgs perseverācijas, skaņu un zilbju pielikšanas, procents; • neizteiksmīga, nedaudz ļengana runa un neskaidra dīkcija; • <i>esot pietiekamam vārdu krājumam, bērniem ir grūtības diferencēt apzīmējumus vīriešu un sieviešu dzimtes vārdus;</i> • <i>noturīgas kļūdas pamazināmo vārdu, lietvārdu ar piedēkļiem lietošanā, vārdu ar sarežģītu struktūru lietošanā;</i> • <i>raksturīga saistītās runas savdabība - sižeta secības maiņa, uzmanības pievēršana nenožīmīgām detaļām, galveno notikumu izlaišana, vienu un to pašu epizožu atkārtošana, vienkāršu, mazinformatīvu teikumu izmantošana; grūtības savu izteikumu plānošanā un valodas līdzekļu izvēlē.</i>

Ja skolēnam ir VSNA, rodas arī mācīšanās traucējumi. Mācīšanās traucējumi ir neiroloģiski traucējumi, kas ietekmē galvas smadzeņu spēju izprast, atcerēties vai nodot informāciju. Traucējumi vienā vai vairākos psiholoģiskajos pamatprocesos – atmiņa, uzmanība, uztvere, domāšana, kas saistīta ar CNS disfunkciju un var ietekmēt sekmes ikvienā mācību priekšmetā. Mācīšanās traucējumus var izraisīt arī bioloģiskie faktori - smadzeņu bojājumi un attīstības traucējumi, neuroķīmiskā līdzsvara traucējumi, iedzimtība. Ar valodas attīstību saistīti mācīšanās traucējumi ir:

- *vizuālās uztveres traucējumi – jauc pēc izskata līdzīgus burtus, zaudē vietu, kur tikko lasījis u.tml.;*
- *runas/valodas signālu apstrādes traucējumi – runā monotoni, dažas skaņas neizrunā pareizi, vāji izprot lasīto;*
- *muskuļu koordinācijas traucējumi – roku pirkstu sīko kustību traucējumi – neveikli satver priekšmetus, nevar tikt galā ar pogām, āķiem, nevīžīgs, neskaidrs rokraksts;*
- *pazeminātas bērna spējas saklausīt, domāt, runāt, lasīt, rakstīt ievērot pareizrakstību, rēķināt (pēc Adamsas u.c., 2000).*

I.Adamsa un citi autori secina, ka zinātne un darbs praksē ar bērniem pierāda, ka runas attīstības aizkavēšanās, *nopietni runas traucējumi atsaucas arī uz bērna psihisko attīstību*, jo tā pilnībā atkarīga no bērna runas attīstības stāvokļa. Tā iespaido arī skaņas analīzes un sintēzes procesu, ko sauc par bērna otro dzirdi jeb fonemātisko uztveri. Bērns dzird skaņu anatomiski, bet nešķir, tāpēc tiek traucēts rakstīšanas process (disgrāfija) un lasīšanas process (disleksija). *Novēlota runa rada arī psihisko procesu, atmiņas, domāšanas, uzmanības un citu traucējumus, negatīvi ietekmē bērna raksturu un uzvedību.*

2.2 Valodas sistēmas nepietiekama attīstība 9 līdz 11 gadus veciem bērniem

Turpinot literatūras pētniecību diplomdarba autore noskaidro, ka 3.klases skolēniem, kas atbilsts pētījuma vecumposmam, saglabājas lasīšanas un rakstīšanas traucējumi – mutvārdu runas attīstības traucējumu sekas. S.Tūbele norāda, ka izrunas traucējumi 2.un 3.klasē pamatā jau ir novērsi, tomēr *paliek vispārēja izrunas neprecizitāte* (neizrunā galotnes, izlaiž vai neprecīzi izrunā skaņas). Skolēns *lasa monotoni un vārdus bieži min*. Problēmu cēlonis ir fonemātiskās uztveres traucējumi. „Pārbaudot fonemātisko uztveri, secinām, ka vairums bērnu neprot ātri nosaukt doto skaņu, noteikt skaņu skaitu un secību vārdā. Rodas grūtības,

izrunājot vārdus ar sarežģītu zilbju struktūru. Netiek diferencētas akustiski un pēc izrunas veida tuvas skaņas. .. *Ja valodas skaņu joma ir attīstīta tikai daļēji (sevišķi, ja nav attīstīta fonemātiskā dzirde), arī tad rodas traucējumi runas gramatiskajā noformējumā. Esošais vārdu krājums ļauj bērniem aktīvi kontaktēties tikai mājās un skolā ar klasesbiedriem.*” (Tūbele, Lūse,2012).

Bērnā pieaugot, mainās saziņas noteikumi sabiedrībā, kurā viņš uzturas. Mācību stundās jābūt formulēt atbildes ar sprieduma elementiem, apgūstamie likumi jāpaskaidro saviem vārdiem.

Ja skolēnam ir VSNA, parādās dažādi traucējumi, piemēram, bieži lieto vienus un tos pašus vārdus, kļūdaini lieto lietvārdus un darbības vārdus (vārdā samaina skaņas, kas ir līdzīgas pēc izrunas, neuztver vārdu nozīmes maiņu, jauc dzimtes, grūtības rada jaunu vārdu atvasināšana, jaunie vārdi neaktualizējas, rakstu darbos saglabājas disgramatismi. Diplomdarba autore secina, ka *9 līdz 11 gadus veciem bērniem ar VSNA ir grūtības, apgūstot jaunu leksiku un sarežģītākas sintaktiskās konstrukcijas.*

3.METODES LELKSISKI GRAMATISKO TRAUCĒJUMU KOREKVIJAI BĒRNIEM AR VALODASS SISTĒMAS NEPIETIEKAMU ATTĪSTĪTĪBU

VECUMĀ NO 9 LĪDZ 11 GADIEM

3.1. Valodas mācīšanas metodes

Valodas mācīšanai tiek izmantotas šādas metodes: darbs ar mācību grāmatu kā metode, izskaidrojošo ilustratīvā metode (informatīvi receptīvā metode), pētnieciskā metode, induktīvā metode, reproduktīvā metode, sarunu (dialoga) metode, deduktīvā metode, heiristiskā metode, problēmiskā metode, vingrinājumu metode. Vienas no jaunākajām modēm ir interaktīvās mācību metodes, kuras atbilst komunikatīvās valodas mācības mērķim (pēc Laivenieces, 2000). Shematiski mācību metodes ir attēlotas 3.1.tabulā.

3.1.tabula. Pārskats par dzimtās valodas mācībās izmantojamajām metodēm

Klasiskās mācību metodes		Ineraktīvās mācību metodes
Reproduktīvās	Produktīvās	
<ul style="list-style-type: none"> • izskaidrojoši ilustratīvā metode, • deduktīvā metode, • reproduktīvā metode, • katehiziskā dialoga metode, • darbs ar mācību grāmatu kā metode. 	<ul style="list-style-type: none"> • induktīvā metode, • heiristiskā metode, • problēmiskā metode, • pētnieciskā metode, • heiristiskā dialoga metode, • vingrinājumu metode. 	<ul style="list-style-type: none"> • diskusija, • lomu spēle, • situāciju izspēle, • projekts, • prāta vētra, • situāciju analīzes metode, • debates.

Interaktīvo mācību metožu izmantojums palīdz veidot skolotāja un skolēna radošo sadarbību, kas ir demokrātiskā izglītības modeļa raksturīgākā iezīme (Laiveniece, 2000, 119).

Dzimtās valodas apgūvē efektīvi var izmantot tādas interaktīvās metodes kā lomu spēles, situāciju izspēle un diskusija. Diskutējot skolēni mācās uzdot jautājumus, izskaidrot savu domu, uzklaustīt citu teikto. Radnieciska metode lomu spēlei ir situāciju izspēle. Tajās liekā uzmanība ir veltīta apstākļu un situācijas specifikai. Skolēni nespēlē lomas, bet gan „paši sevi” pēc savas pieredzes konkrētā situācijā. „Lomu spēle kā mācīšanās metode izmantojama, lai klausītājs iejustos situācijās, kurās jāattēlo dažādi sižeti. Šī metode palīdz izprast personu rakstura īpašības, ka arī dalībniekiem rodas iespēja novērot citu cilvēku rīcību un savstarpējās attiecības (Laiveniece, 2000, 125).

Gan lomu spēlē, gan situāciju izspēlē svarīgi novērtēt skolēnu saskarsmes struktūru. S Omarova uzskata ka ebkurā cilvēku saskarsmē vienmēr var saredzēt trīs sastāvdaļas: sociālo

percepciju – cilvēku savstarpējo uztveri, komunikāciju – apmaiņu ar informāciju un interakciju – partneru mijiedarbību un ietekmēšanos. Šie trīs saskarsmes komponenti veido veselumu, reālo kontaktu sistēmu, tie determinē viens otru, mijietekmējas un nav atdalāmi viens no otra.

Izmantojot lomu spēle skolēni apgūst dzīvē nepieciešamos komunikatīvās uzvedības modeļus, , mācās saskarsmes kultūru, mācās apzināties savu valodu un izprast valodas ietekmējošo nozīmi visdažādāko situāciju kontekstā.

Strādājot ar *interaktīvām metodēm*, svarīgi izvēlēties atbilstošu *darba formu*:

- 1) frontālais darbs – klases kopīgs darbs.
- 2) grupu darbs – kooperatīvās mācīšanās forma.
- 3) pāru darbs.
- 4) individuālais darbs.

Līdz 10 gadu vecumam notiek smadzeņu laterizācija – izveidojas smadzeņu funkcionālā asimetrija. Labā puslode bērniem vairāk ietekmē domāšanu un izturēšanos nekā pieaugušajiem. „... runa nav par smadzeņu labās puslodes funkciju dominēšanu, bet gan par to, ka kreisā puslodes funkcionālais pārsvars maziem bērniem nav vēl tik izteikts kā pusaudžiem vai pieaugušiem” (Puškarevs, 2001,36).

Radošas personības veidošanos nosaka, ne tikai attīstītas kreisās puslodesregulētās kognitīvās funkcijas, bet arī iztēle, intuīcija, fantāzija, kas vairās atbilst zemapziņas jeb labās puslodes funkcijām. Skolā vairāk attīsta kreiso puslodi. „Tāpēc pirmsskolas un sākumskolas vecumposmā (līdz 10 gadu vecumam) ir sevišķi svarīgi līdztekus prātam attīstīt bērnu iztēli un radošās spējas.” (Puškarevs, 2001,37).

Radoša mācību darbība ir process, kuru, raksturo skolēna iekšējā gatavība darboties, tiekšanās uz mērķi, kurš izprasts un pieņemts ar pozitīvās motivācijas palīdzību, mērķtiecīga un brīva mērķu izvēle, adekvāta paškontrolē, tieksme pēc sadarbības, apmierinājums ar mācību procesa darba rezultātiem Radošs darbs nav iedomājams bez intereses, savukārt interese ietekmē cilvēka spējas un sasniegumus. (pēc Laivenieces, 2000)

Svarīgi pievērst uzmanību skolēniem, kuru „psihisko darbību un uzvedību vairāk regulē labā smadzeņu puslode. Šajā gadījumā nav runa par labās puslodes motoriskās regulācijas izpausmi – kreilismu. Lielākā daļa šo indivīdu darbojas ar labo roku, jo parasti viņiem nav sakritības starp motorikas un psihe regulāciju puslodēs, proti, labās puslodes dominante izpaužas tikai uz vienu no šīm funkcijām. *Raksturīgas šo bērnu izpausmes skolā ir lasīšanas grūtības, traucēta secību uztvere un atcerēšanās (grūti atcerēties skaitļus, nedēļas dienas, mēnešus u.c.), grūtības sistematizēt. Šie bērni lēni runā, viņiem ir pareizrakstības kļūdas; raksturīga izteikta hipersensitivitāte, nespēja mierīgi nosēdēt, hiperaktivitāte.* ”

(Puškarevs, 2001,37). Korekcijas darbs ir mazefektīva pēc 10 gadu vecuma, tāpēc svarīgi šos bērnus diagnosticēt laicīgi.

Piemērotības un atbilstības princips nosaka konkrētā mācību priekšmeta vielas sasaisti ar vecumposmu psiholoģijas prasībām – tas, kas neatbilst bērna kognitīvajām spējām un pašreizējā vecuma interesēm, nav piemērots mācīšanai. (Laiveniece, 2000, 80)

Ā.Ferjērs, šveiciešu pedagogs, uzskatīja, ka ir nepieciešams saskaņot intereses un pūles – intereses, kas attiecas uz izvirzīto mērķi, un pūles, kas veltāmas zināšanu apguvei. Pedagogs izvirza trīs bērnu un pusaudžu vecuma grupas un tām atbilstošas izziņas interešu grupas:

1. No 10 - 12 gadiem bērni ir specializētu konkrētu interešu vecumā, ko var arī saukt par monogrāfiju vecumu. Tas nozīmē, ka viņiem interesē ievērojamu cilvēku biogrāfijas, interesē ceļojumu apraksti, dažādu augu un dzīvnieku dzīve. Vidēji no 11,5 gadu vecuma parādās interese par gramatiku, ja vien tā nav bijusi uzspiesta daudz agrāk, bojājot dabiskās intereses attīstību.
2. No 13 – 15 gadiem bērniem ir abstraktu vienkāršu interešu vecums.
3. No 16 – 18 gadu vecu jauniešu lielākā daļa pieskaitāma abstraktu komplicētu interešu pakāpei.

Pēc Ā.Ferjēra teorijas redzam, ka sistemātisks valodas mācības kurss ar tajā iekļautajiem gramatikas elementiem būtu uzsākams ne ātrāk, kad skolēns sasniedzis 13 gadu vecumu. (Laiveniece, 2000, 81)

Šveices psihologs Ž. Piažē izziņas procesu skaidro „kā līdzsvaru subjekta un objekta mijiedarbībā”. Katra no bērna/ pusaudža attīstības pakāpēm veido īpašu līdzsvara formu. Ž.Piažē bērnu kognitīvo attīstību iedala četrās pamatstadijās.

1. *Sensomotorā stadija* (no dzimšanas līdz apm. 2 gadu vecumam) – tiek izkopti refleksi, attīstīta refleksi un reakciju koordinācija, atklāta līdzekļa un mērķa saistība, apgūtās kustību shēm tiek izmantotas jaunās situācijās.
2. *Pirmsoperacionālā stadija* (no 2 līdz apm.6 – 7 gadu vecumam) – domāšanā sāk izmantot priekšstatus un simbolus. Gan ar valodas palīdzību, gan rotaļās bērns pastiprināti mācās izmantot simboliskas attiecības.
3. *Konkrēto operāciju stadija* (no 7 līdz apm.11 – 12 gadu vecumam) – tiek aizsākta izšķirošā mācīšanās fāze. Bērnam attīstās skaitļa jēdziena izpratne, telpas un laika koncepcija, viņš izprot attiecības, piemēram, starp grupām un apakšgrupā. „Viņš spēj no sākuma līdz beigām pareizi veikt vienkāršas loģiskas operācijas ar deduktīvu pārdomu palīdzību. Viņā noris „iekšēja diskusija”. Saistībā ar bērna runas kompetences paplašināšanos attīstās arī viņa atmiņa. Taču savu loģiku bērns izmanto tikai notikumos, izpratnē un priekšstatos par konkrētiem notikumiem...”.

Salīdzināšanas un klasifikācijas uzdevumus bērns veic nevis ar domāšanas, bet gan ar intuīcijas palīdzību.

4. *Formālo operāciju stadija* (no 11 līdz 12 gadu vecumam) – tiek izvirzītas iespējamās problēmu risinājumu hipotēzes, vienlaikus paturot atmiņā daudzus mainīgus faktoros. Bērna domāšana sniedzas pāri iepriekš dotajai informācijai, pamazām sasniedzot pieaugušajiem raksturīgo spriedumu veidošanas līmeni. Domāšana sāk pakāpeniski pakļauties loģiskiem secināšanas likumiem. (Laiveniece, 2000)

Vācu filozofs, antropozofs R.Šteiners izstrādāja cilvēka attīstības sistēmu Valdorfpedagoģijai, kas ir viena no humānistiskākajām filozofiski pedagoģiskajām koncepcijām, kurā bērns, viņa daba un attīstītība ir vislielākā vērtība. Sistēmas pamatā ir ideja – noteiktā dzīves periodā (septiņgadē) notiek būtiskas pārmaiņas gan psihiskajā, gan fiziskajā jomā. Katra perioda centrā ir viena psihiska rakstura dominante, kas nosaka bērna spējas:

1.periods (no bērna dzimšanas līdz 7 gadu vecumam) psihiskā dominante sajūtas. Fiziskais rādītājs – zobu maiņa (perioda beigās).

2.periods (no 7 līdz 14 gadu vecumam) – psihiskā dominante jūtas, bet fiziskais rādītājs – pubertāte. Bērna un pusaudža jūtas tiecas pēc atziņas – pasaule ir skaita. „Bērna sirdsapziņa, raksturs, atmiņa, temperaments, tieksmes, paradumi jāaudzina ar attēliem, piemēriem. Bērns.. savas morālās un intelektuālās spējas veido saskaņā ar audzinātāja rīcību un viņa uzskatiem.”

3.periods (no 14 līdz 21 gadam) psihiskā dominante prāts, bet fiziskā ziņā tas ir ķermeņa nobriešanas laiks un pilngadības sasniegšana. (pēc Laiveniece, 2000, 84., 85.lpp.)

A.Puškarevs apkopojis psihologu E.Eriksona, Ž.Piažē, un Z.Freida atziņas par stadiālās attīstības 6 posmiem. Diplomdarbā pētītie attīstības posmi attēloti 3.2 tabulā.

3.2 tabula Bērnu personības attīstības 4. un 5. stadijas vecumā no 9 – 11 gadiem

Stadija (vecumposms, stadija)	Nozīmīgākās vajadzības	Vadošās darbības	Krīze	Pozitīvie jaunveidojumi.
Jaunākais skolas vecums 7 – 11(12)	Zināšanas, prasmes, spēju attīstīšana, saskarsme, būt mīlētam, apliecināties	Mācības	Sevis pilnveidošana, zems pašvērtējums	Kompetences „Es sabiedrībā”
Pusaudzis 11 – 15 (16)	Apliecināšanās, pašcieņa, būt mīlētam, atzītam, draudzība	Mācības, intīmi personiskā sazināšanās.	Iespēja pozitīvi apliecināties, zems pašvērtējums	Nostabilizējas dzimum - identitāte, abstraktā domāšana, turpina attīstīties „Es kā

Pats svarīgākais – cilvēkam jāizdzīvo viss šīs attīstības fāzes un jādara tas pakāpeniski. Cilvēka attīstības procesu nedrīkst steidzināt, liekot viņam veikt uzdevumus, kas ir neatbilstoši viņa pašreizējām kognitīvajām spējām. Šajā ziņā R.Šteinera, Ž.Piažē un Ā.Ferjēra uzskatos vērojama pilnīga vienprātība. Aplūkotās teorijas atbalsta viedokli, ka nav lielāka ļaunuma par to, kā pārāgri prasīt no bērna spriedumus par lietām, kuras viņš sava intelekta robežās nevar izprast. Vecuma robežšķirtne, kad var aizsākties abstraktu zinību apguve mācību procesā, dažādu autoru darbos svārstās no 11 līdz 14 gadu vecumam. Tas ir laiks, kad bērna attīstībā ir vērojama dabiska pāreja no konkrētās un abstrakto domāšanu. (pēc Laiveniece, 2000)

Mācību pakāpeniskums, atbilstība un piemērotība ir saistāma ar mācību individualizāciju. Krievu psihologs Ļ.Vigotskis savā teorijā runā par mācību procesa individualizāciju, kas balstīts ievērojot skolēnu psihofizioloģiskās īpatnības un iespējas, veidojot mācību vielas apguvei optimālus apstākļus. (pēc Laiveniece, 2000)

J.A.Komenskis, čehu pedagogs un rakstnieks, būtībā izstrādājis individuālās pieejas veidošanas ābeci. Pedagogam jāiepazīst savi skolēni un jānovērtē viņu spēju un interešu līmenis. J.A.Komenskis nodala sešu spēju tipus un attiecīgas rekomendācijas katra audzināšanai un mācīšanai:

- 1) skolēni ar asu prātu, kuri paši tiecas pēc zināšanām un kurus ir viegli mācīt;
- 2) skolēni ar asu prātu, tikai gausāki, taču paklausīgi;
- 3) skolēni ar asu prātu un tieksmi pēc zināšanām, taču neapvaldīti un ietiepīgi;
- 4) skolēni, kas ir gan zinātkāri, gan paklausīgi, taču pēc dabas gausi un kūtri;
- 5) skolēni, kas ir aprobežoti un turklāt arī vienaldzīgi un kūtri;
- 6) skolēni, kas ir aprobežoti, turklāt ar izkropļotu un ļaunu dabu.

(pēc Laiveniece, 2000)

3.2.Lasītprasmes un rakstītprasmes sociokultūras pamatnosacījumi

1. „Vide, kurā izmanto rakstīto tekstu: pieaugušie kuri lasa un raksta saviem mērķiem; lasīšana balsī; bērni raksta diktētu tekstu; izmanto dažādus funkcionālus tekstus – kartes, reklāmas; iespēja saņemt pieaugušā palīdzību.
2. „Vide, kurā bagātina mutvārdu valodu: pieaugušā runas forma un satura piemērs; pieaugušie, kas uzklausa bērnu; iespēja brīvi iepazīt citu cilvēku valodu sarunās ar vienaudžiem un lomu spēlēs; iespēja bagātināt savu vārdu krājumu; iespēja piekļūt nesaprotamu vārdu skaidrojumam.”
3. Interasantas pieredzes ieguves iespējas: spēles; daudzveidīgas ikdienas dzīve.
4. Simboliska satura uztveres pieredze: zīmēšana un gleznošana, mūzika un dejas.
5. „Brīvprātīgā eksperimentēšana ar rakstīto vārdu: atsevišķu līniju vilkšana; ķeburu rakstīšana; nefonētiskā rakstīšana; zīmīšu ziņojumu, apsveikumu rakstīšana kādam.”
6. Brīvprātīgā lasīšana: „Lasīšana” pēc atmiņas, lasīšana, ja nedaudz pasaka priekšā kontekstu; iespēja meklēt rakstītā vārda formu (Fields,Spanglers,1995) ”(Šteinberga, 2013, 117).

Kosta un citi autori ir noteikuši sešus atbilstošus prāta darbības veidus, kas palīdz mācīties un izmantot kritisko domāšanu:

1. Atceršanās: fakti, priekšstatu un jēdzienu atjaunošana atmiņā.
2. Reproducēšana: sekošana paraugam vai algoritmam.
3. Pamatošana: atsevišķa fakta vai notikuma vispārināšana pēc noteikta principa vai jēdziena.
4. Reorganizācija: esošā uzdevuma nosacījumu pārveidošana jaunā problēmsituācijā, kas ļauj pielietot oriģinālu risinājumu.
5. Attiecināšana; jauno zināšanu un prasmju saistīšana ar jau agrāk apgūto un pašpieredzē esošo.
6. Refleksija; radušās idejas izpēte un tās rašanās cēloņu izpratne.

(Šteinberga, 2013,118)

3.3.VSNA korekcijas raksturojums kopumā

Logopēdija ir zinātne, kas pētī runas traucējumus, cēloņus un izstrādā metodes to novēršanai profilaksei. Diplomdarba pirmajā un otrajā nodaļā tika pētīts skolēnu fiziskās un

psiholoģiskās attīstības vecumposmu īpatnības, kas ietekmē bērna valodas attīstību, un noteikti VSNA cēloņi un izpausmes kritēriji.

VSNA korekcija tiek veikta pakāpeniski, balstoties uz personības individuālajām īpatnībām valodas attīstības traucējumu specifikas. Kā norāda S.Tūbele korekcijas un attīstošais darbs bērniem ar VSNA veicams noteiktā secībā:

- 1) izrunas korekcija un fonemātiskās dzirdes attīstīšana;
- 2) fonemātiskās analīzes un sintēzes iemaņu attīstīšana;
- 3) *leksisko traucējumu novēršana* (vārdu krājuma bagātināšana, vārdu morfoloģiskā analīze u.c.);
- 4) *gramatiskās uzbūves traucējumu novēršana* (teikumu konstruēšana, pārkonstruēšana)
- 5) saistītās runas attīstīšana (pārrunas par veicamo darbu, secinājumi, vērtējums, adekvāta gramatisko terminu lietošana).

Katrā nākamajā attīstošās darbības posmā tiek atkārtotas un nostiprinātas iepriekšējā posmā apgūtās prasmes.

Diplomdarba autore veikusi pētījumus par skolēniem vecumā no 9 līdz 11 gadiem. Šī vecuma bērniem 1.un.2. klasē ir veikta izrunas korekcija, fonemātiskās dzirdes attīstīšana, fonemātiskās analīzes un sintēzes iemaņu attīstīšana. 3.klasē jāturpina darbs lai *novērst leksiskas traucējumus (vārdu krājuma paplašināšana) un gramatiskās uzbūves traucējumu novēršana*. Miltiņa norāda, ka leksiski gramatisko traucējumu korekcija vistiešāk ir saistīta ar bērniem, kam ir valodas sistēmas nepietiekama attīstība un veicot leksiski gramatisko traucējumu korekciju, skolēniem pilnveidojam valodas lietošanas prasmes.

3.4.Leksiski gramatisko traucējumu novēršana

Ņemot vērā pētījumus par bērnu ar VSNA atmiņas īpatnībām, noder I.Miltiņas norāde, ka ļoti ātra, nesistemātiskā kārtībā veidotās zināšanas gramatiskajā jomā nesaglabājas atmiņā bērnam pat ar nosacīti vieglu VSNA pakāpi. „Smagos gadījumos, kad bērns runā vispār nelieto prievārdus vai nesaskaņo vārdšķiras, minētā leksiskā pieeja korekcijas darbā ir mazefektīva” (Miltiņa, 2008,234).

Leksiski gramatisko traucējumu korekcijas un attīstošajā darbā novērš mutvārdu runas un kļūdas rakstu darbos. Logopēdijas nodarbībās tiek izmantoti dažādi paņēmieni. Kā norāda Tūbele, tie ir: koriģē valodas līdzekļu izmantošanas traucējumus, veido prasmī izdarīt novērojumus un vispārinājumus valodas jomā. Balstoties uz šī pamata var pilnveidot valodas leksiski gramatisko lietojumu. Darba pamatā ir noteikti virzieni:

1. „Precizē un bagātina vārdu krājumu: noskaidro vārdu semantiku, to konkrēto un vispārinošo nozīmi, apgūstot jaunu vārdu izmainīšanas un jaunu vārdu atvasināšanas paņēmienus.
2. Pilnveido gramatisko noformējumu, apgūstot dažāda veida vārdu savienojumus, vārdu saistījumu teikumā, palīgvārdus, sintaktisko modeļu konstrukcijas.” (Tūbele, 2012, 49)

Korekcijas darbā tiek izmantoti dažādi literārie teksti, kas savukārt pamazām ievada nākošajā VSNA novēršanas posmā – saistītās runas pilnveide. Bērniem ar VSNA saistītās runas korekcijas procesā ir iekļaujami speciāli palīglīdzekļi, kas ieinteresē, atvieglo un virza viņu izteikšanos

I.Miltiņa rekomendē nodarbību plānošanā izmantot divas pieeja:

- *‘Leksiskā pieeja.* Logopēda un bērna primārā uzmanība ir pievērsta vārdu krājuma aktivizēšanai (vispārinošie vārdi, lietvārdi, īpašības vārdi, darbības vārdi), bet ne dzimtās valodas gramatiskajām kategorijām. Otrādi – nodarbība var būt iekļautas dažādas pēc grūtību pakāpēm lietvārda, īpašības vārda, darbības vārda gramatiskās kategorijas (piemēram, lietvārdu un īpašības vārdu saskaņošana dzimtē, skaitlī, locījumā, piemēram čakla mazmeitiņa).
- *Leksiski gramatiskā pieejā* logopēds ņem vērā, ka bērnam ar VSNA ir nepieciešams katras gramatiskās kategorijas atsevišķs, detalizēts izklāsts. Līdzās leksiskai tēmai bērns apgūst, piemēram, skaitļa vārda saskaņošanu ar lietvārdu (piemēram, viena vāvere). Pakāpeniski tiek konkretizēti visi dzimtās valodas gramatiskās bāzes parametri (Miltiņa, 2008, 233)

Galvenie *attīstošās darbības virzieni* leksiski gramatisko traucējumu korekcijā ir:

Leksisko traucējumu novēršana:

- jaunu vārdu atvasināšana ar priedēkļu un/vai piedēkļu palīdzību no darbības vārdiem, lietvārdiem, īpašības vārdiem;
- salikteņu veidošana;
- radniecīgo vārdu darināšana;
- darbs ar antonīmiem un sinonīmiem.

Gramatisko traucējumu korekcija:

- nostiprina vārdu saistījumu teikumā, atbildot uz dažādiem jautājumiem: veido teikumus, izmantojot balsta vārdus, vārdu savienojumus, shēmas;
- darbs ar prievārdiem;
- veido teikumus no vārdiem, kas doti vienskaitļa nominatīvā un nenoteiksmē;

- veido teikumus nodeformēta teksta, uzmanību pievēršot vārdu kārtībai teikumā;
- papildina teikumus ar izlaistajiem vārdiem;
- paplašina vienkāršus nepaplašinātus teikumus;
- veido saliktus teikumus no vienkāršiem paplašinātiem teikumiem;
- stāstījuma teikumus pārveido jautājuma, izsaukuma teikumos un otrādi (pēc Tūbeles, 2012).

Leksiski gramatisko traucējumu novēršanas darbā ir morfoloģisko vispārinājumu veidošana, kas nosaka korekcijas uzdevumus:

- Precizēt un bagātināt vārdu krājumu: apgūt jaunu vārdu atvasināšanas paņēmienus, uzkrāt un apgūstot prasmi lietot jaunus vārdus;
- Attīstīt un pilnveidot bērnu runas gramatisko uzbūvi, apgūstot: vārdu savienojumus, vārdu saistījumu teikumā (saskaņojumu un pārvaldījumu), dažādu sintaktisku konstrukciju modeļus (pēc Tūbeles, 2012).

Veidojot logopēdisko nodarbību leksiski gramatisko traucējumu korekcijai, ievērojamas vispārējās un specialās pedagoģijas prasības. „Logopēds:

- 1) Atlasa leksisko un gramatisko materiālu, ņemot vērā tēmu, nodarbības mērķi, koriģējoši attīstošās darbības posmu, ievērojot bērna runas un psihisko procesu individuālās īpatnības;
- 2) Ieskie nodarbības galvenos posmus, to savstarpējās mij- un mērķsakarības;
- 3) Nodrošina pakāpenisku runas darbības sarežģītības pakāpes paaugstināšanos;
- 4) Iekļauj nodarbībās rotaļas un didaktiskus vingrinājumus, aktivizējot bērna uztveri, atmiņu, iztēli, domāšanu, veicinot bērna motivāciju, ieinteresētību runas korekcijā;
- 5) Iesaista nodarbībā apgūtā runas materiāla regulāru atkārtšanu” (Miltiņa, 2008,234).

Logopēdijas nodarbībās sistemātiski jāatkārto vieni un tie paši vingrinājumu, uzdevumu un darbības, tikai mainot vizuālo materiālu, lai nostiprinātu jau esošā zināšanas un varētu turpināt korekcijas darbu citās leksiski gramatisko traucējumu jomās.

4.EMPĪRISKIE PĒTĪJUMI PAR LEKSIKI GRAMATISKAJIEM TRAUCĒJUMIEM SKOLĒNIEM ARVALODASSISTĒMAS NEPIETIEKMU ATTĪSTĪBU VECUMĀ NO 9 LĪDZ 11 GADIEM

4.1. Pētniecībā izmantotās metodes apraksts

Diplomdarba autore pētniecība ir izvēlējusies sekojošas empīriskās metodes:

1. Datu vākšanas metode – novērošana, pārrunas, dokumentācijas pētīšana.
2. Datu apstrādes statistiskā metode eksperimenta rezultātu novērtēšanai, aprakstošās statistika – tabulas, attēli.

Empīrisko pētījumu metodes ir novērošana, eksperiments, aptaujas, pedagoģisko situāciju veidošana. Pētījumu rezultātu analīze nodrošina jaunu faktu un sakarību iegūšanu par pedagoģisko realitāti.

Dokumentācijas pētījumu rezultāti ir parādīti skolēnu valodas lietošanas, zināšanu un intelektuāli radošo prasmju raksturojumos. Raksturojumu sagatavošanai izmantoti atzīmētie logopēdu vērojumi „Valodu kartēs”, skolotāja vērojumi mācību darbā un skolēnu prasmju apguves rādītāji Valsts diagnosticējošajos darbos latviešu valodā un matemātikā. Diagnosticējošā darbā ar kombinēto mācību saturu 3.klasē skolēniem pārbauda klausīšanās, lasīšanas, valodas lietojuma, rakstīšanas un mutvārdu prasmes. Lai izpildītu diagnosticējošā darba uzdevumus matemātikā, skolēnam ir ļoti labi jāsaprot matemātiskā valoda un jāizprot uzdevumu noteikumi, tātad jābūt ļoti labām prasmēm darbā ar tekstu un atbilstošam vārdu krājumam(sk.pielikums nr.1.).

Novērojumu metodes rezultātā diplomdarba autore var raksturot katru skolēna intereses šajā vecumā. Sākumskolas 3.klasē mācās 13 skolēni ar valodas sistēmas nepietekamu attīstību. Pārsvarā skolēni mācās 5 gadus - 1.1., 1., 2., 3., 4.klasē. Papildus vispārīzglītojošā mācību satura apguvei katrs skolēns apmeklē divas vai trīs individuālas un divas frontālās logopēdiskās nodarbības. Papildus pie speciālā pedagoga nodarbības apmeklē skolēni ar mācīšanās traucējumiem. Pēcpusdienās var apmeklē interešu izglītības un sporta nodarbības.

Ar eksperimentālo metodi diplomdarba autore, ar savu izstrādātu darbu, veica skolēnu zināšanu un prasmju pārbaudi, leksiski gramatisko traucējumu korekciju.

Datu apstrādes statistiskā metode tika izmantota dokumentācijas skaitlisko datu apkopošanai, eksperimenta rezultātu novērtēšanai un turpmākā darba uzdevumu noteikšanai.

4.2. Skolēnu valodas lietošanas, zināšanu un intelektuāli radošo prasmju raksturojumi

Skolēnu raksturojumi

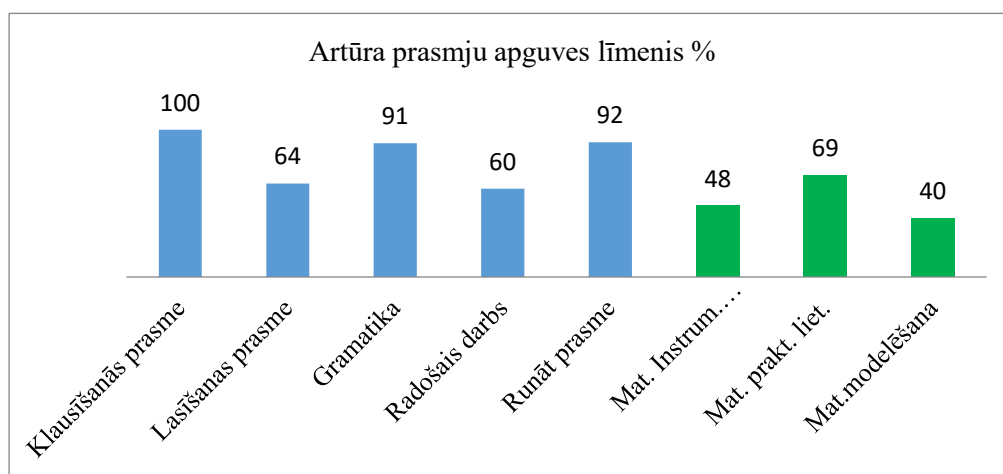
Artūrs. Skolu apmeklē no 2015.gada septembra 8 gadu vecumā. Skolēnam ir normāla vispārīgā motorika un sīkā motorika. Artikulācijas aparāta stāvoklis ir normāls.

Ļoti labi veido teikumus par attēlu un stāstījumu par lasīto. Normāls vārdu krājums, tā apjoms un kvalitāte. Pārsvārā lieto vienkāršus nepaplašinātus teikumus. Skaņu izruna nav traucēta. Fonemātiskās uztveres, analīzes un sintēzes iemaņu pārbaudes rezultāti liecina, ka skolēns pareizi nosaka sakņu secību vārdā, prot no dotajām skaņām izveidot vārdu. Izrunā vārdus ar sarežģītas struktūras zilbēm. Rakstu darbos vārdu skaņu sastāvā vērojamas garumzīmju un divskaņu lietojuma kļūdas un līdzskaņu aizstāšana. Skolēnam raksturīga nenoturīga uzmanība, ļoti kustīgs, izprot instrukcijas: verbālās un rakstiskās.

Logopēdiskais slēdziens – jaukti mācīšanās traucējumi.

3.klasē mācību stundās skolēns uzdevumus izprot, bet jāmācās darbu veikt kvalitatīvi. Kļūdas rakstu darbos praktiski nav. Bieža garastāvokļa maiņa un nevēlēšanās veikt uzdevumus. Stundās izturas izaicinoši. Jāpilnveido prasme veidot teikumus un lietot plašāku vārdu krājumu. *Patīk būt uzmanības centrā, tāpēc mācību procesa laikā ir pārāk aktīvs. Ļoti labas muzikālās dotības, tāpēc patīk dziedāt. Ātri iemācās norunāt tekstus no galvas ar izteiksmi. Laba loģiskā domāšana. Labprāt lasa tekstus lomās.*

Diagnosticējošai darbs ar kombinēto mācību saturu - valodas lietošanas apguves koeficients – 82,76%, pēc ballu skalas - 9 balles – teicami. Jāpilnveido radošo darbu rakstīšana un darba prasmes ar lasītu tekstu. Diagnosticējošais darbs matemātikā - matemātikas prasmju lietošanas apguves koeficients – 51,92 %, pēc ballu skalas – 5 – viduvēji (sk.4.1.att).

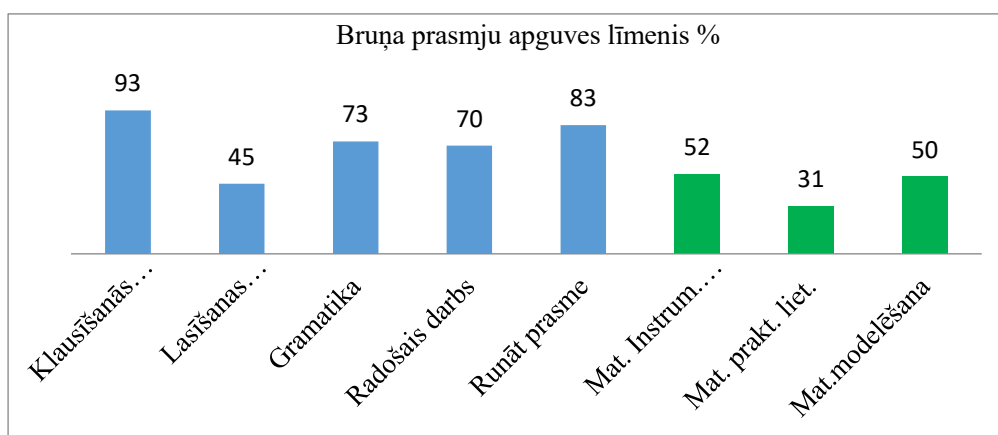
4.1.att., Skolēna zināšanu un prasmju apguves koeficienti.

Brunis. Mācības skolā uzsāk 2013.gada septembrī 6 gadu vecumā. Vispārīgā un sīkā motorika darbojas normāli. Artikulācijas aparāta stāvoklis normāls. Lieto ikdienai atbilstošu

vārdu krājumu, maz īpašības vārdu, neizprot atsevišķu vārdu nozīmi, nepareizi lieto priedēkļus. Pārsvārā lieto vienkāršus neplašinātus teikumus, daļēji prot sadomāt teikumus par priekšmetu attēliem. Skaņu izrunā vērojamas balsīguma kļūdas, skaņu jaukšana un aizstāšana. Fonemātiskās uztveres, analīzes un sintēzes iemaņu pārbaudes rezultāti liecina, ka skolēns nepareizi nosaka sakņu secību vārdā, neprot no dotajām skaņām izveidot vārdu, nesaklausa 1.skaņu un skaņu vārda vidū. Nevar izrunāt vārdus ar sarežģītas struktūras zilbēm. Rakstu darbos ir vārdu skaņu kļūdas - līdzskaņu izlaidumi un aizstāšana, pārstatījumi, leksiski gramatiskās kļūdas - saskaņojuma un pārvaldījuma kļūdas. Patstāvīgajos darbos un tekstu norakstos arī ir kļūdas. Jāpaplašina vārdu krājums un jāpilnveido prasme veidot dažādus teikumus. Skolēnam raksturīga nenoturīga uzmanība, ļoti kustīgs, izmanto palīdzību un izprot instrukcijas.

Logopēdiskais slēdziens – valodas sistēmas nepietiekamas attīstības II - III līmenis.

3.klasē vērojams lēns skolēna darba temps, nepieciešami pamudinājumi turpināt darbu. *Vēlas aktīvi piedalīties sarunā, bet grūtības atbildēt uz jautājumu. Reizēm vērojama asa neapmierinātība ar situāciju. Jāmācās izprast lasīto tekstu – uzdevumu noteikumu izpratne. Jāturpina paplašināt vārdu krājumu un vārdu saskaņojumu veidošanu teikumos. Ar labiem panākumiem iedalījās runas konkursā skolā. Ļoti ātri iemācās norunāt tautas dziesmas no galvas. Neatmaidīgi, bet lēnām meklē atrisinājumus uzdevumiem. Ļoti laba ritma izjūta, tāpēc dejo tautiskās dejas. Fiziski attīstīt zēns, tāpēc spēlē dažādas sporta spēles. Patīk risināt vizuāli radošos uzdevumus un krāsot.*

4.2.att., Skolēna zināšanu un prasmju apguves koeficienti.

Diagnosticējošai darbs ar kombinēto mācību saturu - valodas lietojuma, rakstīšanas un mutvārdu prasmes. Valodas lietošanas apguves koeficients – 74,14%, pēc ballu skalas - 7 balles – labi. Jāpilnveido darba prasmes ar lasītu tekstu. Diagnosticējošais darbs matemātikā -

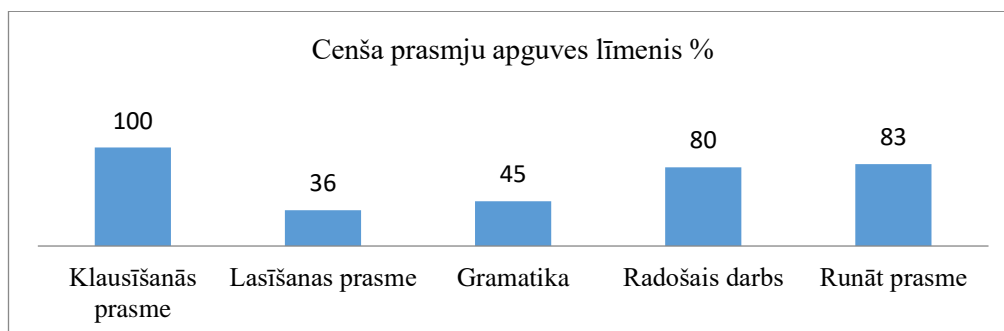
matemātikas prasmju lietošanas apguves koeficients – 46,15 %, pēc ballu skalas – 5 – viduvēji (sk.4.2.att)

Centis. Mācības skolā uzsāk 2013.gada septembrī 7 gadu vecumā. Vispārīgā un sīkā motorika darbojas normāli. Artikulācijas aparāta stāvoklis normāls. Lieto ikdienai atbilstošu vārdu krājumu, maz īpašības vārdu, neizprot atsevišķu vārdu nozīmi, nepareizi lieto priedēkļus. Pārsvārā lieto vienkāršus neplašinātus teikumus, daļēji prot sadomāt teikumus par priekšmetu attēliem. Nav saskaņojuma. Skaņu izrunā vērojamas balsīguma kļūdas, skaņu kropļošana, jaukšana un aizstāšana. Fonemātiskās uztveres, analīzes un sintēzes iemaņu pārbaudes rezultāti liecina, ka skolēns nevar precīzi atkārtot zilbju rindas. Nevar izrunāt vārdus ar sarežģītas struktūras zilbēm. Rakstu darbos ir vārdu skaņu kļūdas - līdzskaņu izlaidumi un aizstāšana, pārstatījumi, leksiski gramatiskās kļūdas - saskaņojuma un pārvaldījuma kļūdas. Patstāvīgajos darbos un tekstu norakstos arī ir kļūdas. Jāpaplašina vārdu krājums un jāpilnveido prasme veidot dažādus teikumus. Skolēnam raksturīga nenoturīga uzmanība, traucēta pārslēgšanās, ļoti kustīgs, prot organizēties darbam, pasīvs.

Logopēdiskais slēdziens – valodas sistēmas nepietiekamas attīstības II - III līmenis.

3.klasē vērojams pārāk ātrs darba temps, kā rezultātā pieļauj kļūdas rakstu darbos. Grūtības sagādā dažu matemātisko darbību uzdevumi. *Ļoti labi lasa un stāsta par izlasīto.* Jāpilnveido teikumu veidošanas prasmes radošajos darbos. *Patīk risināt vizuāli radošos uzdevumus un krāsot. Labprāt pilda ātri veicamus uzdevumus, piemēram, savienot pareizos vārdus.*

Diagnosticējošai darbs ar kombinēto mācību saturu - valodas lietojuma, rakstīšanas un mutvārdu prasmes. Valodas lietošanas apguves koeficients – 70,69%, pēc ballu skalas - 7 balles – labi. Jāpilnveido prasmes darbā ar lasītu tekstu un gramātisko zināšanu lietošanā. Diagnosticējošais darbs matemātikā - matemātikas prasmju lietošanas apguves koeficients - 59,62 %, pēc ballu skalas – 6 – gandrīz labi (sk.4.3.att).

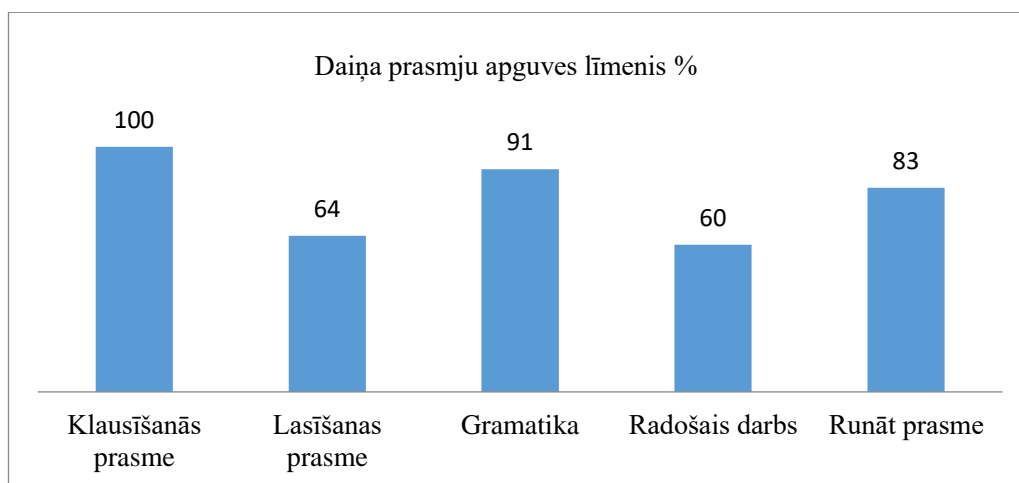
4.3.att., Skolēna zināšanu un prasmju apguves koeficienti.

Dainis. Mācības skolā uzsāk 2014.gada janvārī 8 gadu vecumā.. Vispārīgā un sīkā motorika darbojas normāli. Artikulācijas aparāta stāvoklis normāls. Sācis runāt pēc 2 gadu vecuma. Lieto ikdienai atbilstošu vārdu krājumu, maz īpašības vārdu, neizprot atsevišķu vārdu nozīmi, nepareizi lieto priedēkļus. Prot sadomāt teikumus par priekšmetu attēliem, bet nepareiza vārdu kārtība teikumos. Skaņu izrunā vērojami vairāku skaņu kropļojumi, vienas skaņas nav un balsīguma kļūdas. Fonemātiskās uztveres, analīzes un sintēzes iemaņu pārbaudes rezultāti liecina, ka skolēns nepareizi nosaka sakņu secību vārdā, neprot no dotajām skaņām izveidot vārdu, nesaklausa skaņu vārda vidū. Nevar izrunāt vārdus ar sarežģītas struktūras zilbēm. Rakstu darbos ir vārdu skaņu kļūdas – garumzīmju kļūdas un līdzskaņu izlaidumi. Patstāvīgajos darbos un tekstu norakstos arī nav kļūdas. Skolēnam raksturīga nenoturīga uzmanība, traucēta pārslēgšanās, necenšas patstāvīgi pārvarēt grūtības, ir kritiska attieksme pret savu traucējumu.

Logopēdiskais slēdziens – valodas sistēmas nepietiekamas attīstības II - III līmenis.

3.klasē vēl ir kritiska attieksme pret savu darbu, kā rezultātā tiek kavēts darba temps. Izteikti nervozs, uztraucas par uzdevuma noteikumu pareizu izpratni. Nepieciešams uzmuntrinājums un atkārtot uzdevumu skaidrojums. Bieži ir grūtības strādāt pastāvīgi. *Ļoti labi lasa. Patīk veikt uzdevumus ļoti precīzi. Labprāt strādā kopā ar klasesbiedru pāru darbus, piemēram, pāru diktāti, teksta lasīšana lomās. Reizēm var ļoti radoši izdomāt teikumus. Attēlu krāsošana palīdz nomierināties.*

Diagnosticējošai darbs ar kombinēto mācību saturu - valodas lietošanas apguves koeficients – 81,03%, pēc ballu skalas - 8 balles – ļoti labi. Jāpilnveido prasmes darbā ar lasītu tekstu un radošo darbu rakstīšanā. Diagnosticējošais darbs matemātikā - matemātikas prasmju lietošanas apguves koeficients - 88,46 %, pēc ballu skalas – 9 – teicami. (sk.4.4.att).

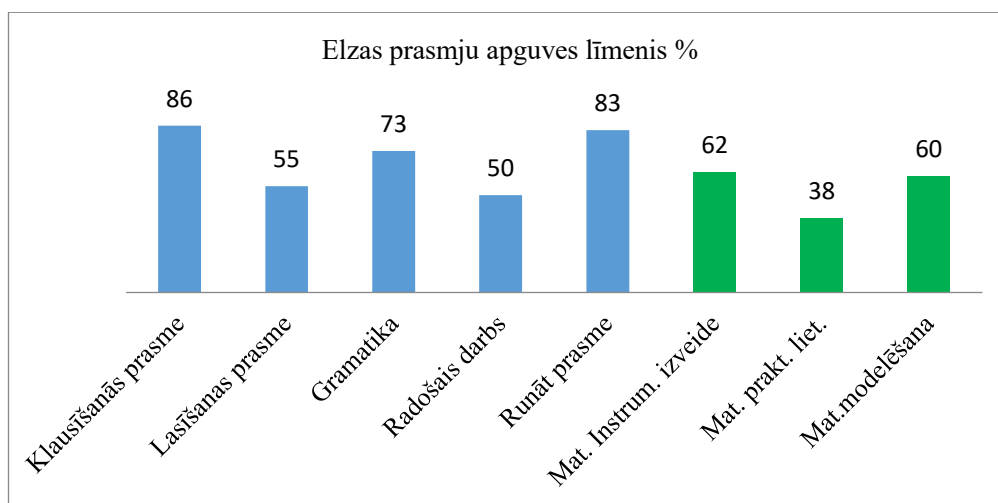
4.4.att., Skolēna zināšanu un prasmju apguves koeficienti.

Elza. Mācības skolā uzsāk 2013.gada septembrī 7 gadu vecumā.. Vispārīgā un sīkā motorika darbojas normāli. Artikulācijas aparāta stāvoklis - lūpas normālas, mēle glēva, aukslējas normālas, sakodiena augšējā anomālija. Par attēlu neveido teikumus, bet nosauc priekšmetus un darbības. Lieto ikdienai atbilstošu vārdu krājumu, maz īpašības vārdu, nelieto prievārdus, nepareizi lieto priedēkļus. Pārsvārā lieto vienkāršus nepaplašinātus teikumus, reizēm nav saskaņojuma un nepareiza vārdu kārtība teikumos.Skaņu izrunā vērojams starpzobu sigmatisms un balsīguma kļūdas. Fonemātiskās uztveres, analīzes un sintēzes iemaņu pārbaudes rezultāti liecina, ka skolēns nevar atkārtot zilbju rindas. Nevar izrunāt vārdus ar sarežģītas struktūras zilbēm. Rakstu darbos ir vārdu skaņu kļūdas – garumzīmju un divskaņu kļūdas, līdzskaņu izlaidumi un aizstāšana. Kļūdas vārdu saskaņojumā un nepareizi lieto prievārdus un priedēkļus. Patstāvīgajos darbos un tekstu norakstos arī nav kļūdas.

Logopēdiskais slēdziens – valodas sistēmas nepietiekamas attīstības III līmenis.

3.klasē aktīvi darbojas stundās, vēlas atbildēt uz jautājumiem, bet grūtības sagādā domu formulējums. Jāvingrinās pareizi rakstīt priedēkļus un veidot vārdu saskaņojumus teikumā. Jāturpina paplašināt vārdu krājumu un jāmācās veidot loģiskus, pēc izteikuma mērķa dažādus teikumus. *Labprāt iemācās skaitāmpantus un tautas dziesma norunāt no galvas. Patīk izdomāt kustības skaitāmpantiem un iemācīt citiem skolēniem. Izmantojot balss intonācijas un augstuma maiņu veido pasaku tēlu dialogus ar klasesbiedriem. Patīk risināt vizuāli radošos uzdevumus un krāsot. Ar sajūsmu klausās lēna tempa tautas dziesmas.*

Diagnosticējošai darbs ar kombinēto mācību saturu - valodas lietošanas apguves koeficients – 70,69%, pēc ballu skalas - 7 balles – labi. Jāpilnveido prasmes darbā ar lasītu tekstu un radošo darbu rakstīšanā. Diagnosticējošais darbs matemātikā - matemātikas prasmju lietošanas apguves koeficients – 55.77 %, pēc ballu skalas – 5 –viduvēji (sk.4.5.att).

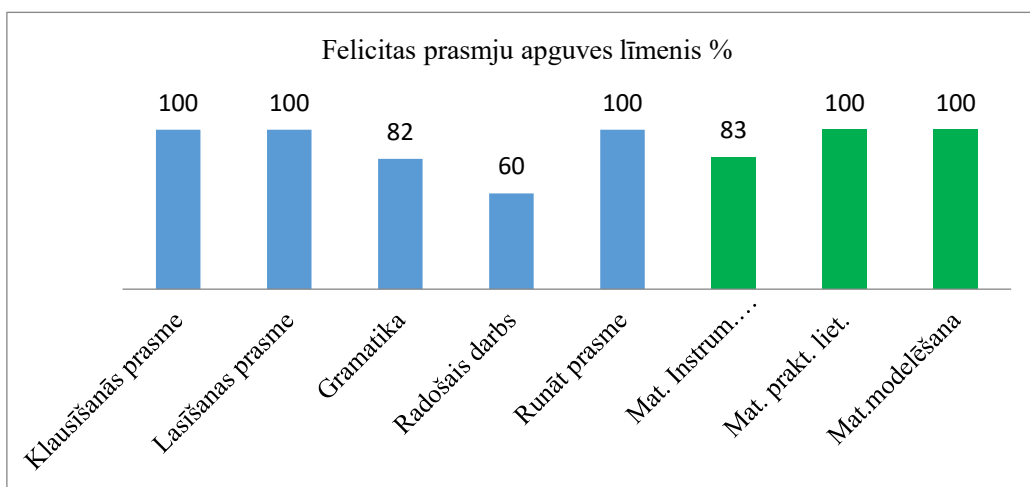
4.5.att., Skolēna zināšanu un prasmju apguves koeficienti.

Felicita. Mācības skolā uzsāk 2013.gada septembrī 7 gadu vecumā.. Vispārīgā un sīkā motorika darbojas normāli. Artikulācijas aparāta stāvoklis normāls. Veido teikumus un stāstījumu par attēlu. Lieto ikdienai atbilstošu vārdu krājumu, maz īpašības vārdu, nelieto prievārdus, nepareizi lieto priedēkļus. Pārsvārā lieto vienkāršus nepaplašinātus teikumus, reizēm nav saskaņojuma. Skaņu izrunā vērojams skaņu kropļojums un balsīguma kļūdas. Fonemātiskās uztveres, analīzes un sintēzes iemaņu pārbaudes rezultāti liecina, ka skolēns nesaklausa pēdējo skaņu un nevar atkārtot zilbju rindas. Nevar izrunāt vārdus ar sarežģītas struktūras zilbēm. Rakstu darbos ir vārdu skaņu kļūdas – garumzīmju kļūdas un līdzskaņu aizstāšana. Grafiskās kļūdas – burtu spoguļraksts. Patstāvīgajos darbos un tekstu norakstos ir kļūdas.

Logopēdiskais slēdziens – valodas sistēmas nepietiekamas attīstības III līmenis. Vidēji smaga, abpusēji sensomotorā vājdzirdība. Stostīšanās ikdienas komunikācijas situācijās parādījās, mācoties 2.klasē.

3.klasē aktīvi darbojas stundās. Ļoti labi raksta radošos darbus, ir pietiekoši plašs vārdu krājums. Reizēm ir kļūdas teikumu veidošanā. Lasot tekstu vienmēr, ievēro pieturzīmes un atbilstoši tām veido intonāciju. Runājot tekstus lomās vienmēr, izmanto arī ķermeņa kustības. Ātri iemācās dzejoļus no galvas. Patīk skandēt tautas dziesmas, kas reizēm palīdz novērst neirostisko stostīšanos. Patīk risināt vizuāli radošos uzdevumus un krāsot.

Diagnosticējošai darbs ar kombinēto mācību saturu - valodas lietošanas apguves koeficients – 89,66%, pēc ballu skalas - 9 balles – teicami. Jāpilnveido radošo darbu rakstīšanas prasmes. Diagnosticējošais darbs matemātikā - matemātikas prasmju lietošanas apguves koeficients – 90,38 %, pēc ballu skalas – 9 - teicami. (sk.4.6.att).

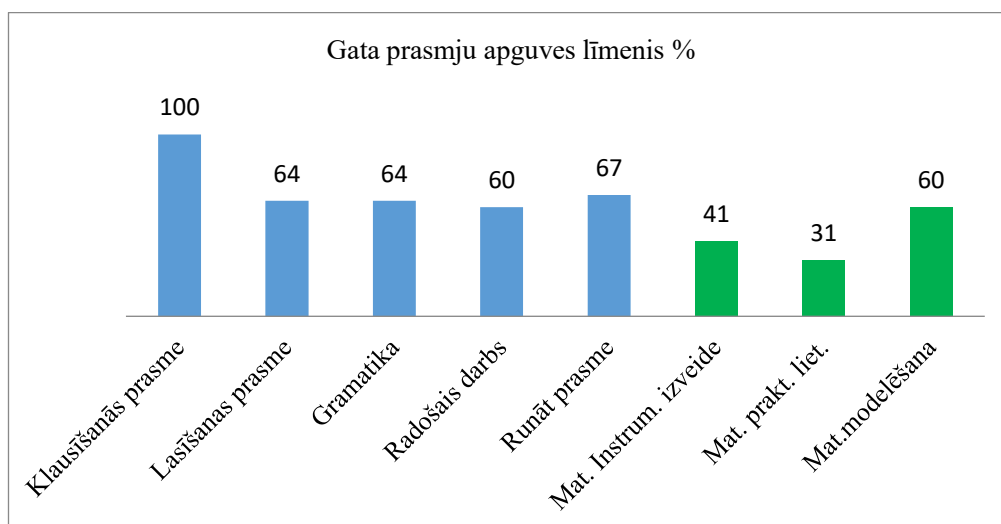
4.6.att., Skolēna zināšanu un prasmju apguves koeficienti.

Gatis. Mācības skolā uzsāk 2013.gada septembrī 7 gadu vecumā. Vispārīgā un sīkā motorika darbojas normāli. Artikulācijas aparāta stāvoklis normāls. Lieto ikdienai atbilstošu vārdu krājumu, maz īpašības vārdu, nepareizi lieto priedēkļus. Pārsvārā lieto vienkāršus neplašinātus teikumus. Nav saskaņojuma. Skaņu izrunā vērojama divu skaņu aizstāšana. Fonemātiskās uztveres, analīzes un sintēzes iemaņu pārbaudes rezultāti liecina, ka skolēns nevar precīzi atkārtot zilbju rindas. Nevar izrunāt vārdus ar sarežģītas struktūras zilbēm. Rakstu darbos ir vārdu skaņu kļūdas – garumzīmju un divskaņu lietojuma kļūdas, pārstatījumi. Leksiski gramatiskās kļūdas - pārvaldījuma kļūdas. Skolēnam raksturīga nenoturīga uzmanība, ļoti kustīgs.

Logopēdiskais slēdziens – valodas sistēmas nepietiekamas attīstības III līmenis.

3.klasē aktīvi darbojas mācību stundās. Ļoti labi lasa un stāsta par izlasīto. Dažreiz jāpamudina uzdevumus veikt rūpīgāk, lietojot plašāku vārdu krājumu. Jāpilnveido prievārdu pareizrakstības prasme. Patīk risināt vizuāli radošos uzdevumus un krāsot. Ļoti laba ritma izjūta, tāpēc dejo tautiskās dejas. Ātri iemācās tekstus no galvas. Patīk dziedāt tautas dziesmas. Vēlas sadarboties ar klasesbiedriem.

Diagnosticējošai darbs ar kombinēto mācību saturu - valodas lietošanas apguves koeficients – 72,69%, pēc ballu skalas - 7 balles – labi. Jāpilnveido prasmes darbā ar lasītu tekstu, gramatisko zināšanu lietošanā, radošo darbu rakstīšana un runātprasme. Diagnosticējošais darbs matemātikā - matemātikas prasmju lietošanas apguves koeficients – 42,38 %, pēc ballu skalas – 4 – gandrīz viduvēji. (sk.4.7.att).

4.7.att., Skolēna zināšanu un prasmju apguves koeficienti.

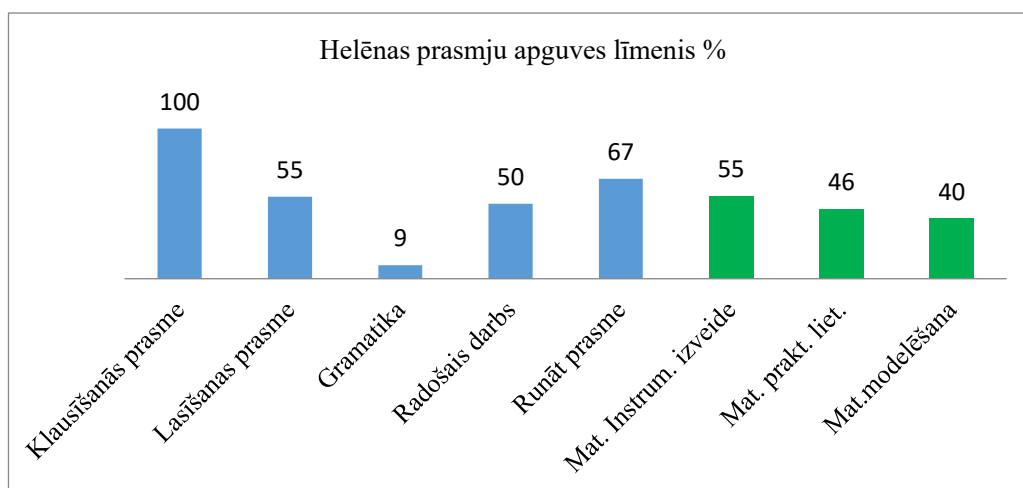
Helga. Mācības skolā uzsāk 2014.gada novembrī 8 gadu vecumā. Vispārīgā un sīkā motorika darbojas normāli. Artikulācijas aparāta stāvoklis – lūpas, aukslējas normālas, mēle glēva, trūkst zobi. Normāls vārdu krājums, bet maz īpašības vārdu, nepareizi lieto priedēkļus.

Prot sadomāt vienkāršus nepaplašinātus teikumus par priekšmetu attēliem. Skaņu izrunā vērojams starpzobu sigmatisms un divu skaņu jaukšana. Fonemātiskās uztveres, analīzes un sintēzes iemaņu pārbaudes rezultāti liecina, ka skolēns nepareizi nosaka sakņu secību vārdā, neprot no dotajām skaņām izveidot vārdu. Neprecīzi atkārtu zilbju rindas, gandrīz pareizi izrunāt vārdus ar sarežģītas struktūras zilbēm. Rakstu darbos ir vārdu skaņu kļūdas – patskaņu un līdzskaņu izlaidumi un aizstāšana, garumzīmju kļūdas, izlaidumu, pārstatījumi, pierakstījumi, zilbju un vārda daļu izlaidumu. Īpaši atbildīgās situācijās vērojama viegla stostīšanās. Skolēnam raksturīga nenoturīga uzmanība, izmanto palīdzību, bet necenšas patstāvīgi pārvarēt grūtības.

Logopēdiskais slēdziens – valodas sistēmas nepietiekamas attīstības II - III līmenis.

3.klasē mācību stundās uzdevumus veic ātri, bet pavirši, ir daudz pareizrakstības kļūdas. Bieži stundās ir miegaina veselības problēmu dēļ. Jāpilnveido lasītprasme un lasītā teksta uztvere. Rakstu darbos nepieciešams uzlabot prasmes saskaņot vārdus. Jāpilnveido vārdu krājums. Ļoti reti lieto garumzīmes. *Ļoti patīk risināt vizuāli radošos uzdevumus un darbs ar krāsām. Patīk sadarboties ar klasesbiedriem un uzdevumus veikt pa pāriem. Patīk skandēt tautas dziesmas un risināt uzdevumus ļoti ātrā tempā, kuri ļoti ātri izpildāmi. Patīk darboties ar dažāda veida kartīšu komplektiem.*

Diagnosticējošai darbs ar kombinēto mācību saturu - valodas lietošanas apguves koeficients – 58,62%, pēc ballu skalas - 6 bales – gandrīz labi. Jāpilnveido prasmes darbā ar lasītu tekstu, gramatisko zināšanu lietošanā, radošo darbu rakstīšana un runātprasme. Diagnosticējošais darbs matemātikā - matemātikas prasmju lietošanas apguves koeficients - 50 %, pēc ballu skalas - 5 - viduvēji. (sk4.8.att).

4.8.att., Skolēna zināšanu un prasmju apguves koeficienti.

Ilmārs. Skolu apmeklē no 2013.gada septembra 7 gadu vecuma. Skolēnam ir

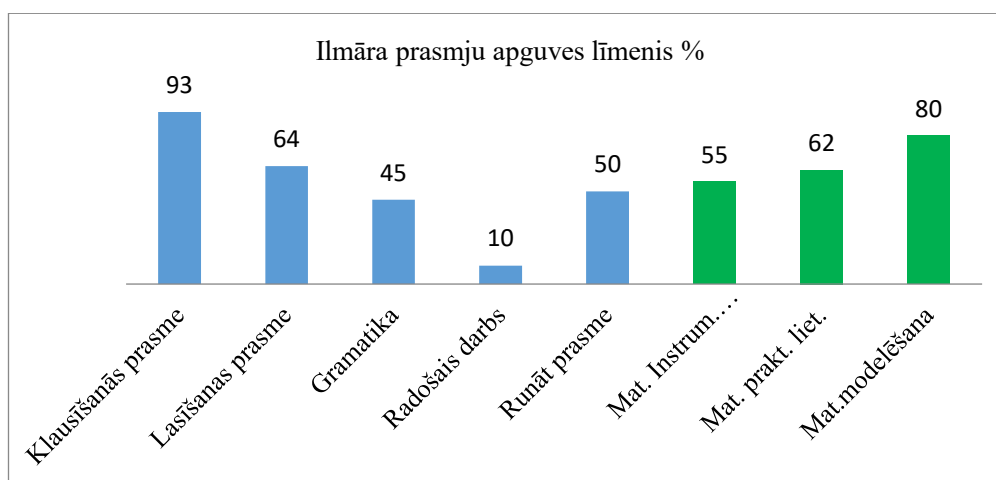
vājdzirdības V pakāpe, lieto implantu. Normāla vispārīgā un sīkā motorika. Artikulācijas aparāta stāvoklis normāls. Runa nav saprotama, lieto zilbes. Mēģina stāstīt. Vārdu krājums šaurāks nekā ikdienas, maz īpašības vārdu, nelieto apstākļa vārdus, neizvēlas pareizo īpašības vārdu. Priekšmetus un darbības tikai nosauc, nelieto prievārdus un darbība vārdus. Neizprot atsevišķu vārdu nozīmi. Nepareizi lieto priedēkļus. Neprot sadomāt teikumus par priekšmetu attēliem, nav saskaņojuma. Nepareiza vārdu kārtība teikumā. Gandrīz visas skaņas ļoti neskaidras. Fonemātiskās uztveres, analīzes un sintēzes iemaņu pārbaudes rezultāti liecina, ka skolēns nesaklausā skaņas vārdā, nepareizi nosaka sakņu secību vārdā, neprot no dotajām skaņām izveidot vārdu, nesaklausā 1.skaņu un skaņu vārda vidū. Nevar izrunāt vārdus ar sarežģītas struktūras zilbēm. Skolēnam raksturīga nenoturīga uzmanība, traucēta pārslēgšanās, pazeminātas novērošanas spējas, ļoti kustīgs, izmanto palīdzību, neizprot instrukcijas, neprot organizēties darbam.

Logopēdiskais slēdziens – valodas sistēmas nepietiekamas attīstības I - II līmenis.

3.klasē mācību stundās vērojot Gati, var teikt, ka *zēns ir aktīvs*, veic uzdevumus, reizēm jāpalīdz izprast uzdevuma noteikumus. *Labi lasa*, bet jāpievērš uzmanība vārdu galotņu skaidrākai izlasīšanai. Frontālajos pārbaudes rakstu darbos ir daudz kļūdu, bieži burtu izlaidumi un pārstatījumi. Individuāli strādājot kļūdu skaits ir ļoti mazs. Grūtības rada atbildēt uz jautājumiem par tekstu, bet var iemācīties pastāstīt teksta saturu. *Ļoti glīti raksta, labprāt veic „ātros uzdevumus”, labprāt sadarbojas ar klasesbiedriem. Lēnām, bet ar neatlaidību iemācās norunāt tekstus no galvas. Labi attīstīta ritma sajūtas, dejo tautiskās dejas. Fiziski ļoti labi attīstīts, tāpēc piedalās dažādās sporta aktivitātēs. Patīk darboties ar dažāda veida kartīšu komplektiem.*

Valoda ir saprotama, bet jātrenē skaņu izrunu precizitāte. Jāpievērš uzmanība rakstu darbu pareizrakstībai, jo ir vērojamas kļūdas diktātos un tekstu norakstos. Raksta radošos darbus, bet jāmācās precīzāk veidot teikumus un jāpaplašina vārdu krājums.

Diagnosticējošai darbs ar kombinēto mācību saturu - valodas lietošanas apguves koeficients – 55,17%, pēc ballu skalas - 5 balle – viduvēji. Jāpilnveido prasmes gramatisko zināšanu lietošanā, radošo darbu rakstīšana un runātprasme. Diagnosticējošais darbs matemātikā - matemātikas prasmju lietošanas apguves koeficients - 61,54 %, pēc ballu skalas – 6 - gandrīz labi. (sk.4.9.att).

4.9.att., Skolēna zināšanu un prasmju apguves koeficienti.

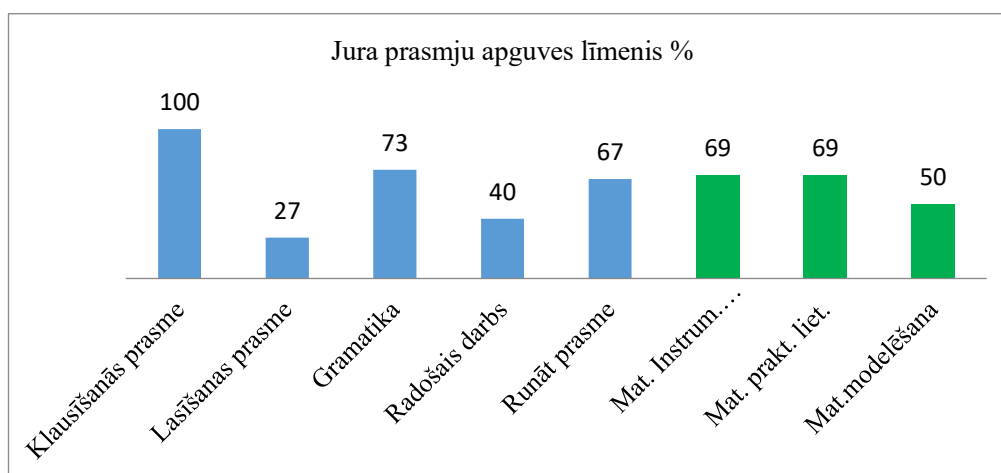
Juris. Mācības skolā uzsāk 2013.gada septembrī 7 gadu vecumā. Vispārīgā un sīkā motorika darbojas normāli. Artikulācijas aparāta stāvoklis – lūpas, aukslējas normālas, mēle saspringta. Lieto ikdienai atbilstošu vārdu krājumu, maz īpašības vārdu, nelieto prievārdus, neizprot atsevišķu vārdu nozīmi, nepareizi lieto priedēkļus. Pārsvarā lieto vienkāršus nepaplašinātus teikumus, nepareiza vārdu kārtība. Skaņu izrunā vērojams skaņu kropļojums un līdzskaņu aizstāšana. Fonemātiskās uztveres, analīzes un sintēzes iemaņu pārbaudes rezultāti liecina, ka skolēns nesaklausā pēdējo skaņu, nepareizi nosaka sakņu secību vārdā, neprot no dotajām skaņām izveidot vārdu. Neprecīzi atkārtoti zilbju rindas, nevar izrunāt vārdus ar sarežģītas struktūras zilbēm. Rakstu darbos ir garumzīmju lietojuma kļūdas, nepareizi lieto prievārdus un priedēkļus. Skolēnam raksturīga nenoturīga uzmanība, traucēta pārslēgšanās, ļoti kustīgs, izmanto palīdzību, pazeminātas darba spējas.

Logopēdiskais slēdziens – valodas sistēmas nepietiekamas attīstības II - III līmenis. Ļoti izteikti fonētiski fonemātiskie traucējumi.

3.klasē mācību stundās uzdevumus veic ātri, bet pavirši, ir daudz pareizrakstības kļūdas. Jāpilnveido darba kultūras prasmes. Rakstu darbos vērojams neprecīzs garumzīmju lietojums un vārdu izlaidumi diktātos. Nepieciešams uzlabot prasmes saskaņot vārdus. Jāpilnveido vārdu krājums. *Patīk būt uzmanības centrā, tāpēc mācību procesa laikā ir pārāk aktīvs. Ļoti labas muzikālās dotības, tāpēc patīk dziedāt. Iemācās norunāt tekstus no galvas ar izteiksmi. Labprāt lasa tekstus lomās. Patīk risināt vizuāli radošos uzdevumus. Labprāt veic „ātros uzdevumus”, labprāt sadarbojas ar klasesbiedriem. Patīk darboties ar dažāda veida kartīšu komplektiem.*

Diagnosticējošai darbs ar kombinēto mācību saturu - valodas lietošanas apguves koeficients – 63,79%, pēc ballu skalas - 6 balles – gandrīz labi. Jāpilnveido prasmes darbā ar lasītu tekstu, radošo darbu rakstīšana un runātprasme. Diagnosticējošais darbs matemātikā -

matemātikas prasmju lietošanas apguves koeficients – 65,38 %, pēc ballu skalas - 6 gandrīz labi. (sk.4.10.att).

4.10.att., Skolēna zināšanu un prasmju apguves koeficienti.

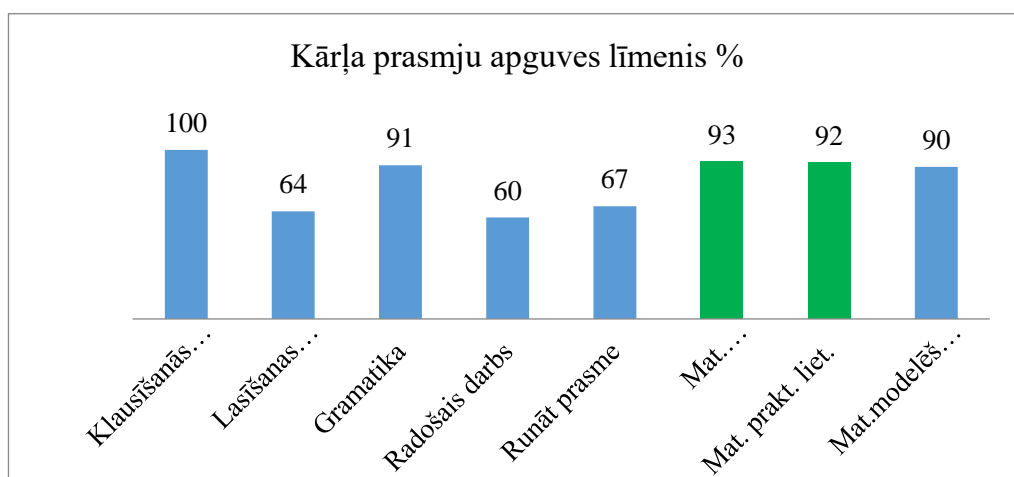
Kārlis. Skolu apmeklē no 2015.gada septembra 8 gadu vecumā. Skolēnam ir traucēta vispārīgā motorika – stājas vājums, sīkā motorika vāji attīstīta. Artikulācijas aparāta stāvoklis normāls, liela un masīva mele. Runas vispārīgais raksturojums – stāsta par attēlu, vārdu krājumā normāls, maz īpašības vārdu, nelielo apstākļa vārdus, neizprot atsevišķu vārdu nozīmi. Prot sadomāt teikumus par priekšmetu attēliem, priekšmetus un darbības tikai nosauc, nav saskaņojuma. Skaņu izruna normāla, vienas skaņas kropļojums. Fonemātiskās uztveres, analīzes un sintēzes iemaņu pārbaudes rezultāti liecina, ka skolēns pareizi nosaka sakņu secību vārdā, prot no dotajām skaņām izveidot vārdu, gandrīz precīzi atkārtu zilbju rindas, izrunā vārdus ar sarežģītas struktūras zilbēm. Skolēnam raksturīga nenoturīga uzmanība, ļoti kustīgs, ātri un neglīti raksta, izprot gan verbālas gan rakstiskas instrukcijas, necenšas patstāvīgi pārvarēt grūtības, nav kritiskas attieksmes pret savu traucējumu, prot organizēties darbam.

Logopēdiskais slēdziens – valodas sistēmas nepietiekamas attīstības III – IV līmenis.

3.klasē zēns mācību stundās ātri izpilda uzdevumus, bet ļoti pavirši raksta – grūti izlasīt uzrakstīto tekstu. *Labi padodas pastāvīgie pārbaudes darbi latviešu valodā un matemātikā, tātad izprot tekstu un uzdevumu noteikumus. Patīk darboties ar dažāda veida kartīšu komplektiem. Ļoti labas muzikālās dotības, tāpēc patīk dziedāt. Iemācās norunāt tekstus no galvas ar izteiksmi. Labprāt lasa tekstus lomās. Labi attīstīta ritma sajūtas, dejo tautiskās dejas. Fiziski ļoti labi attīstīts, tāpēc piedalās dažādās sporta aktivitātēs.*

Diagnosticējošai darbs ar kombinēto mācību saturu - valodas lietošanas apguves koeficients – 77,59%, pēc ballu skalas - 8 balles – ļoti labi. Jāpilnveido prasmes radošo darbu rakstīšanā un gramatisko zināšanu lietošanā. Diagnosticējošais darbs matemātikā -

matemātikas prasmju lietošanas apguves koeficients - 92,31 %, pēc ballu skalas – 9 - (sk.4.11.att).

4.11.att., *Skolēna zināšanu un prasmju apguves koeficienti.*

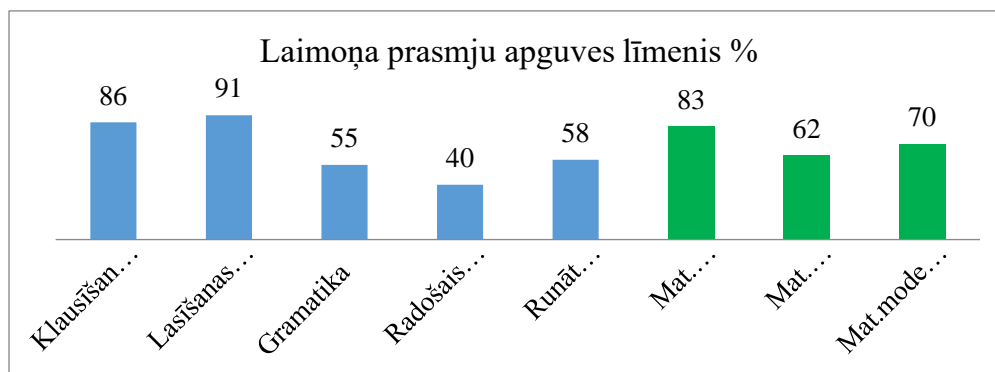
Laimonis. Skolu apmeklē no 2013.gada septembra 7 gadu vecuma. Skolēnam ir traucēta vispārīgā motorika, vāja sīkā motorika, mazkustīgas lupas, glēva mele un vajadzīgajā pozīcijā nenotur. Vērojama sakodiena augšējā anomālija. Mute bieži vaļā, mēle ārā. Ikdienas vārdu krājumā maz īpašības vārdu, nelieto apstākļa vārdus, nelieto prievārdus. Neizprot atsevišķu vārdu nozīmi. Nelieto priedēkļus. Neprot sadomāt teikumus par priekšmetu attēliem, priekšmetus un darbības tikai nosauc, nav saskaņojuma. Nepareiza vārdu kārtība teikumā. Runa gandrīz nesaprotama, nav dažu skaņu, to kropļojumi, aizstāšana. Fonemātiskās uztveres, analīzes un sintēzes iemaņu pārbaudes rezultāti liecina, ka skolēns nepareizi nosaka skaņu secību vārdā, neprot no dotajām skaņām izveidot vārdu, nesaklausa 1.skaņu un skaņu vārda vidū. Nevar izrunāt vārdus ar sarežģītas struktūras zilbēm. Skolēnam raksturīga nenoturīga uzmanība, traucēta pārslēgšanās, pazeminātas.

Logopēdiskais slēdziens – valodas sistēmas nepietiekamas attīstības II līmenis.

3.klasē zēns mācību stundās ir lēnīgs, grūti organizējas darbam. Jāturpina izkopt pašapkalpošanās prasmes. *Ļoti patīk darboties ar sīkiem priekšmetiem. Interesējas par zinātniskajām enciklopēdijām, patīk tās lasīt un atrast informāciju. Spēj ilgstošāk strādāt ar uzdevumiem, labāk veicas strādājot individuāli.* Valoda ir saprotama, bet jātrenē runas aparāta aktīvāka darbība un skaņu izrunu precizitāte. Jāpievērš uzmanība rakstu darbu pareizrakstībai, jo ir vērojamas kļūdas diktātos un tekstu norakstos. *Raksta radošos darbus, bet jāmācās precīzāk veidot teikumus un jāpaplašina vārdu krājums. Labi padodas pastāvīgie pārbaudes darbi latviešu valodā un matemātikā, tāpat izprot tekstu un uzdevumu noteikumus.*

Diagnosticējošai darbs ar kombinēto mācību saturu - valodas lietošanas apguves koeficients – 67,24%, pēc ballu skalas - 7 bales – labi. Jāpilnveido radošo darbu rakstīšana,

gramatisko zināšanu lietošana un runātprasme. Diagnosticējošais darbs matemātikā - matemātikas prasmju lietošanas apguves koeficients - 75 %, pēc ballu skalas – 7 – labi. (sk.4.12.att).

4.12.att., Skolēna zināšanu un prasmju apguves koeficienti.

Māris. Mācības skolā uzsāk 2015.gada oktobrī 2.klasē 8 gadu vecumā. Vispārīgā un sīkā motorika darbojas normāli. Artikulācijas aparāta stāvoklis normāls. Lieto ikdienai atbilstošu vārdu krājumu un pārsvarā vienkāršus neplašinātus teikumus. Fonemātiskā uztvere, analīze un sintēze ir normāla. Nepietiekama lasītprasme. Rakstu darbos ir līdzskaņu izlaidumi un aizstāšana, pārstatījumi, saskaņojuma un pārvaldījuma kļūdas. Patstāvīgajos darbos un tekstu norakstos arī ir kļūdas. Jāpaplašina vārdu krājums un jāpilnveido prasme veidot dažādus teikumus. Skolēnam raksturīga nenoturīga uzmanība un pasivitāte.

Logopēdiskais slēdziens – valodas sistēmas nepietiekamas attīstības III līmenis.

3.klasē skolēna darba temps ir ātrāks, *strauji pilnveidojusies lasītprasme un rakstu darbu pareizrakstība. Jāpilnveido prasme veidot teikumus. Ļoti radoši stāsta pasakas lomās, tēlu valodu attēlo, izmantojot intonāciju un balss augstumu. Loti rūpīgi raksta uzdevumus. Patīk risināt vizuāli radošos uzdevumus un krāsot. Patīk darboties ar dažāda veida kartīšu komplektiem.*

Diagnosticējošai darbs ar kombinēto mācību saturu - valodas lietošanas apguves koeficients – 79,31%, pēc ballu skalas - 8 balles – ļoti labi. Jāpilnveido radošo darbu rakstīšana un gramatisko zināšanu lietošanā. Diagnosticējošais darbs matemātikā - matemātikas prasmju lietošanas apguves koeficients - 80,77 %, pēc ballu skalas - 8(sk.4.13.att).

4.1.tabula, Leksiski gramatisko traucējumu kritēriji un rādījumi

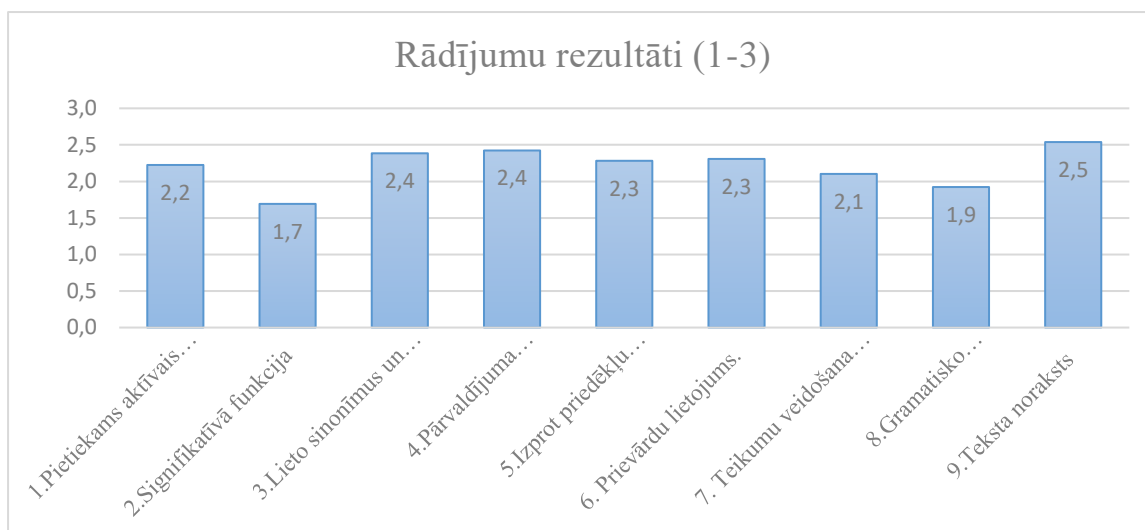
Kritērijs		Rādījums	
1.	Leksika	1.	Pietiekams aktīvais vārdu krājums
		2.	Signifikatīvā funkcija
		3.	Lieto sinonīmus un antonīmus.
2.	Gramatisko kategoriju lietojums	4.	Saskaņo vārdus teikumā un vārdu savienojumos.
		5.	Izprot priedēkļu nozīmi, zina to pareizrakstību.
		6.	Pareizi lieto prievārdus.
3.	Leksiski gramatiskie traucējumi rakstos	7.	Teikumu veidošana patstāvīgos rakstu darbos.
		8.	Gramatisko kategoriju izpratne un lietojums diktātos.
		9.	Teksta noraksts ar uzdevumu – sadalīt tekstu teikumos

Atbilstoši izvirzītajiem kritērijiem un rādījumiem, diplomdarba autore sagatavoja „Pārbaudes darbu logopēdijā”. Kopā tika vērtēti sešpadsmit (16) uzdevumi, vērtējumu tabulā sadalīti atbilstoši kritērijiem un rādījumiem, izstrādāta vērtēšanas punktu sistēma prasmju līmeņa noteikšanai.

Leksiski gramatisko traucējumu analīzes kritēriju un rādījumu noteikšanai un uzdevumu sagatavošanai diplomdarba autore izmantoja S.Tūbeles, J.Lūses, B.Brices, M.Stārastes un Rēzeknes augstskolas mācību literatūru.

Papildus leksiski gramatiskie traucējumi tika vērtēti domrakstā, Valsts diagnosticējošajā darbā 3.klasei, logopēdiskajā diktātā un deformēta teksta norakstā.

Pēc darbu analīzes, diplomdarba autore secina, ka leksiski gramatiskie traucējumi ir saistīti ar nepietiekamu vārdu krājumu un gramatisko kategoriju lietojuma prasmēm, redzams 4.14.attēlā.

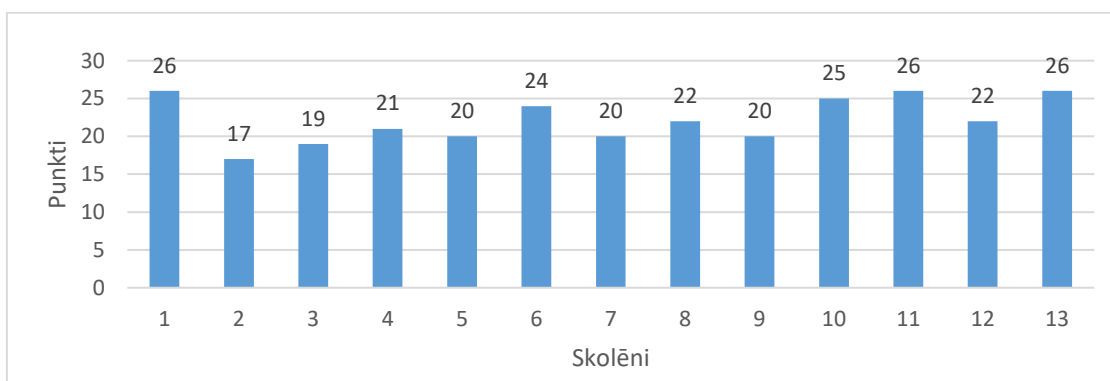
4.14.attēls, Rakstu darbu rezultāti

*katra skolēna individuālie sasniegumi redzami tabulā 3.pielikumā.

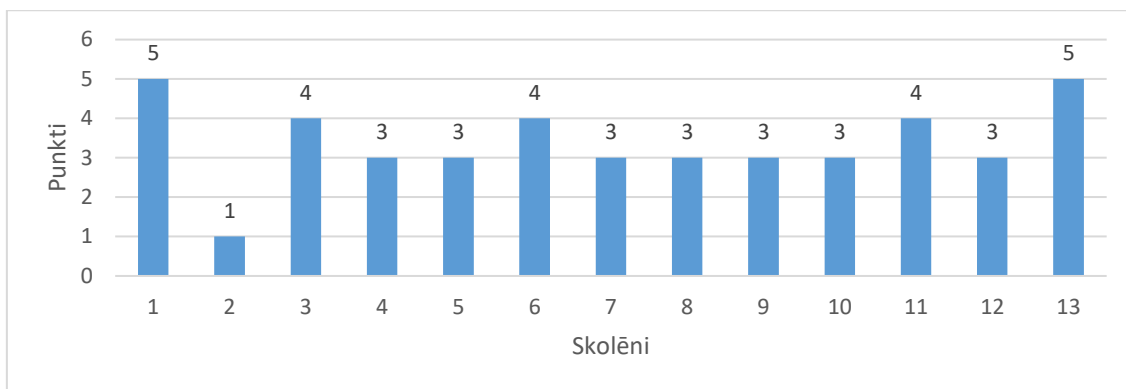
Leksika. Lai noteiktu iespējamo vārdu krājumu tika vērtēti četri uzdevumi Pietiekams aktīvais vārdu krājums. Kā skolēni izprot vārdu singnifikatīvās funkcijas tika piedāvāts viens uzdevums trīs uzdevumi sinonīmu un antonīmu izpratnes noteikšanai trīs uzdevumi.

Uzdevumu noteikumi: pierakstīt īpašības vārdu rindai atbilstošu lietvārdu, atmini mīklas, pasvītro antonīmus, savieno sinonīmus, pieraksti antonīmu.

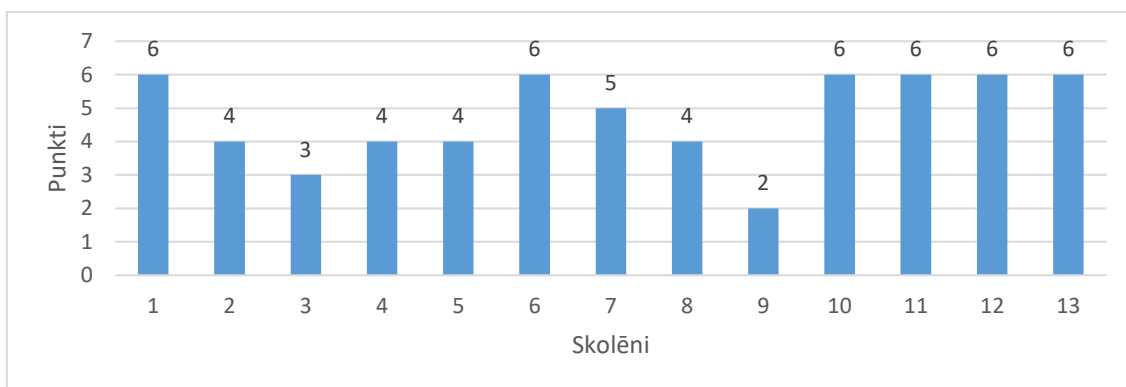
Pārbaudes darba rezultāti liecina, ka neviens skolēns neizpildīja uzdevumus bez kļūdām, (sk.4.15.,4.16.,4.17. attēlu) Diplomdarba autore secina, ka skolēniem jāpiedāvā uzdevumi lai paplašinātu vārdu krājumu ar sinonīmiem un antonīmiem.

4.15.att., Pietiekams vārdu krājums

4.16.att., Izprot vārdu signifikatīvās funkcijas.

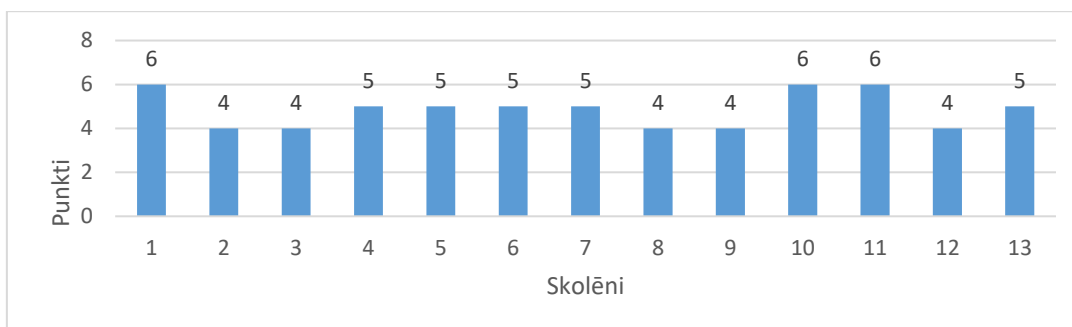

4.17.att., Sinonīmu un antonīmu lietošana

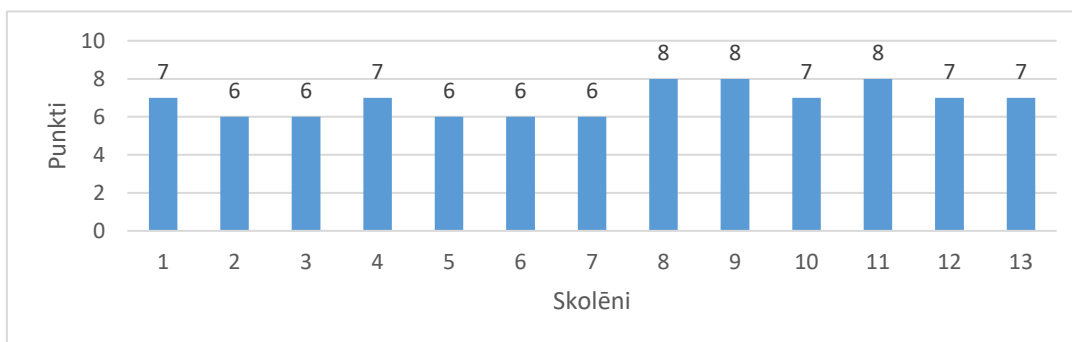
Gramatisko kategoriju lietojums. Kā skolēni saskaņo vārdus teikumā un veido vārdu savienojumus tika vērtēti divi uzdevumi. Trīs uzdevumos skolēni parādīja savas zināšanas priedēkļu lietojuma izpratnē un to pareizrakstībā, izprot prievārdu nozīmi.

Uzdevumu noteikumi: sakārto katras rindas vārdus teikumos, izveido vārdu savienojumus, ieraksti pareizo līdzskaņa burtu, veido iespējamus lietvārdus ar priedēkļiem, veido iespējamus darbības vārdus ar priedēkļiem, pareizi lieto prievārdus, lasi un ieraksti prievārdus.

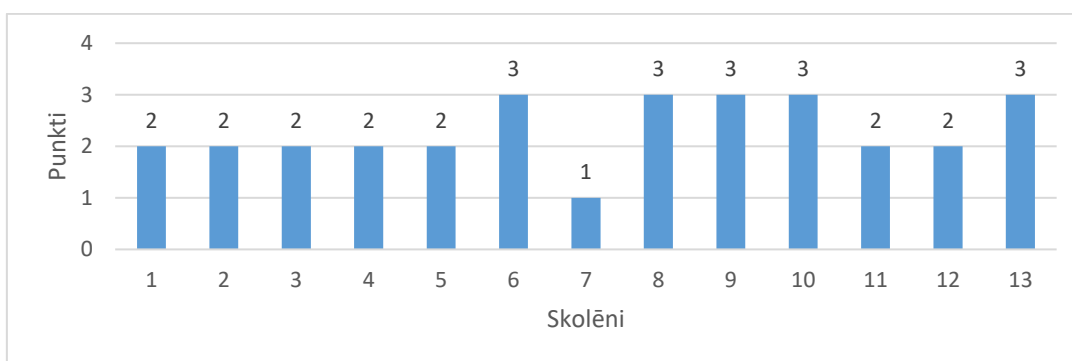
Bez kļūdām vārdu savienojumus un teikumus izveidoja un pareizi lietoja prievārdus tikai trīs skolēni,(sk.att.4.18.,19.,20.) tāpat ar pārējiem jāturpina korekcijas darbs.

4.18.att. Veido vārdu savienojumus un teikumus.

4.19.att., Pareizi lieto priedēkļus

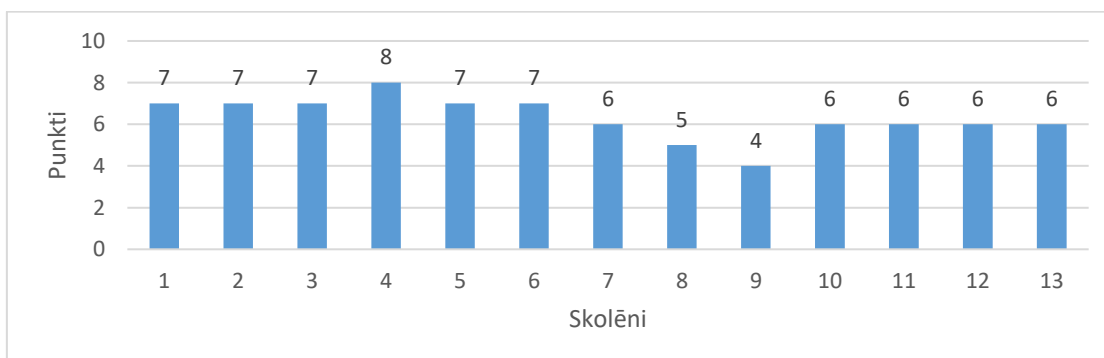

4.20.att., Prievārdu lietojums

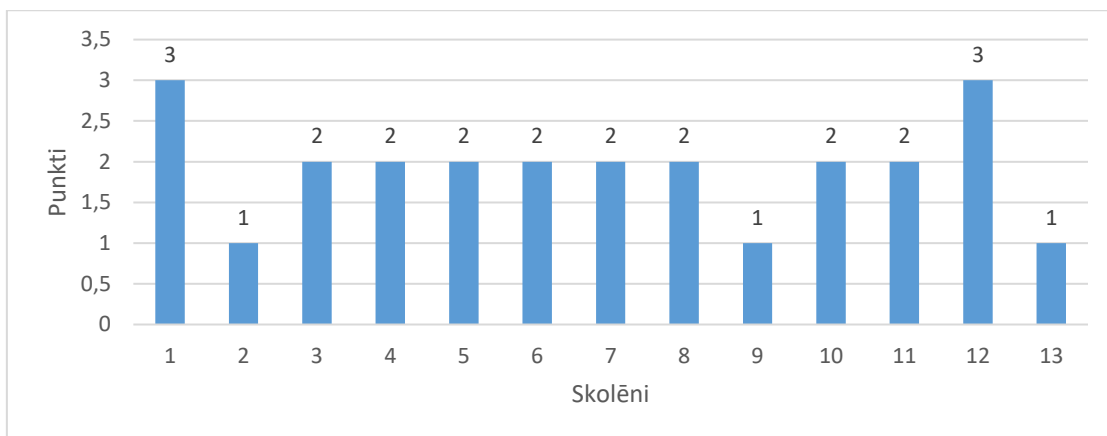
Leksiski gramatiskie traucējumi rakstos tika vērtēti sešos uzdevumos atbilstoši rādījumiem:

- Teikumu veidošana patstāvīgos rakstu darbos - izveido teikumus, stāstījuma veidošana;(sk.att. 4.21.)
- Gramatisko kategoriju izpratne un lietojums diktātos -logopēdiskais diktāts, teksta pareizrakstība;
- Teksta noraksts ar uzdevumu – sadalīt tekstu teikumos.

Arī šajos uzdevumos skolēniem konstatētas leksiski gramatiskas kļūdas, kuras novēršamas organizējot turpmāko korekcijas darbu.

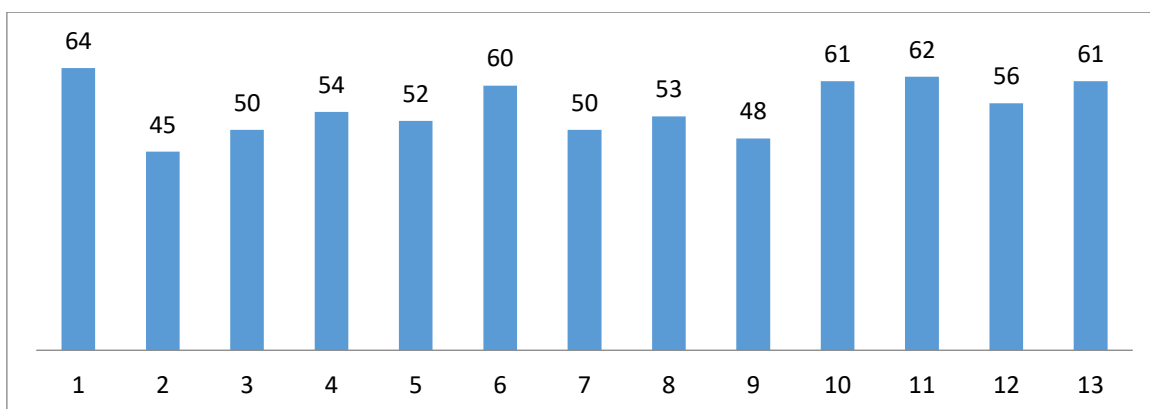

4.21 att. Teikumu veidošanas prasmes

4.22.att., Diktāta rakstītprasme

Pārbaudes darbā par 16 uzdevumiem kopā varēja saņemt 75 punktus. Kā redzams kopvērtējuma tabulā (sk.att.....) ikvienam skolēnam ir kāda joma, kurā veicams korekcijas darbs.

4.23.att., Pārbaudes darbā iegūtais punktu skaits

1.4. Leksiski gramatisko traucējumu korekcijas attīstošā darbība

Lai mazinātu minētos traucējumus, tika sagatavota sešu nedēļu programma un veikts korekcijas darbs, izmantojot diplomdarba autores izstrādātās piecpadsmit (15) darba lapas un didaktiskās spēles. *Uzdevumi darba lapās* (sk.4. pielikumā) ir veidoti tā, lai skolēns:

- 1) paplašinātu vārdu krājumu ar lietvārdu, darbības vārdu un īpašības vārdu sinonīmiem un antonīmiem,
- 2) pilnveidotu prasmes veidot vārdu savienojumus ar minētajiem vārdiem,
- 3) iesaistīt teikumos izveidotos vārdu savienojumus,
- 4) veidot teikumus pēc noteiktas shēmas un sakārtot vārdus teikumā atbilstošā secībā, ar diktātu palīdzību attīstīt fonētiski fonemātisko dzirdi,
- 5) veido prasmi precīzi norakstīt tekstu.

Balstoties uz teorētiskajiem pētījumiem un gūtajām atziņām pārbaudes darbu analīzē, lai veiktu korekcijas darbu, diplomdarba autore izvirzīja mērķus un uzdevumus.

Mērķi:

1. Leksisko traucējumu korekcija – vārdu krājuma paplašināšana.
2. Gramatiskās uzbūves traucējumu novēršana – vārdu savienojumu, teikumu konstruēšana, pārkonstruēšana.

Uzdevumi:

1. Aktivizēt vārdu krājumu ar sinonīmiem un antonīmiem
2. Pilnveidot signifikatīvo funkciju lietošanas prasmes
3. Precizēt pārvaldījuma lietojumu teikumā un saskaņojumu vārdus savienojumos,
4. Teikumu veidošana patstāvīgos rakstu darbos.
5. Gramatisko kategoriju izpratne un lietojums diktātos un tekstu norakstos.

Tika noteiktas pilnveides jomas, veicamā darba saturs un sagatavoti uzdevumi, kuri redzami 4.15.tabulā.

4.2 tabula Leksiski gramatiskā korekcijas plāns

N.p.k.	Pilnveides joma	Darba saturs	Uzdevumi	Individuālā pieeja
1.	Vārdu krājuma paplašināšana	Vārdu signifikatīvās īpašības	<ul style="list-style-type: none"> • Nosaukt attēlu kartītē redzamā priekšmeta īpašības. • Darba lapās īpašības vārdu virknei pierakstīt atbilstošu lietvārdu. 	
		Īpašības vārdi - sinonīmi	<ul style="list-style-type: none"> • Izmantojot kartiņas, salikt īpašības vārdu sinonīmi rindas. • Darba lapās savienot atbilstošus īpašības vārdu sinonīmus. 	
		Lietvārdi - sinonīmi	<ul style="list-style-type: none"> • Izmantojot kartiņas, salikt lietvārdu sinonīmu rindas. • Darba lapās savienot atbilstošus lietvārdu sinonīmus. 	
		Darbības vārdi - sinonīmi,	<ul style="list-style-type: none"> • Izmantojot kartiņas, salikt darbības vārdu sinonīmu rindas. • Darba lapās savienot atbilstošus darbības vārdu sinonīmus. 	
		Antonīmi	<ul style="list-style-type: none"> • Darba lapās atrasta pretējas nozīmes vārdus 	

2.	Gramatisko kategoriju izpratne	Vārdu savienojumi	<ul style="list-style-type: none"> • Ar sinonīmu pāriem izveido vārdu savienojumu. • Ar antonīmu pāriem izveido vārdu savienojumu. 	
		Teikumu veidošana	<ul style="list-style-type: none"> • Vārdu savienojumus iesaistīt teikumā. 	
		Rakstītprasmes	<ul style="list-style-type: none"> • Deformēta teksta noraksts, sadalot teikumus. 	
			<ul style="list-style-type: none"> • Pāru diktāts 	
3.	Vārdu krājuma aktivizēšana	Lietvārdu, īpašības vārdu un darbības vārdu sinonīmi.	<ul style="list-style-type: none"> • Izmantojot kartiņas, salikt vārdšķiru sinonīmu rindas. 	
		Lasītprasme	<ul style="list-style-type: none"> • Lasi tekstu un izraksti tēlus, kuri darbojas. • Pieraksti īpašības vārdus. 	
		Stāstītprasmes	<ul style="list-style-type: none"> • Atlasītajiem pasaku tēliem pievienot atbilstošus sinonīmu pārus. Stāstīt pasaku lomās, izmantojot izveidotās vārdu grupas. 	

Papildus nodarbībās kā dinamiskā pauze izmantoti skaitāmpanti dikcijas, skaņu artikulācijas un vārdu krājuma paplašināšanai, atmiņas un uzmanības trenēšanai, kustību koordinācijas pilnveidei (sk.pielikumā nr.5.).

Darbam ar tekstu tika izmantoti latviešu tautas pasaka „Kukulītis” un Margaritas Stārastes „Ziemas pasaka”.

Lai nodrošinātu radošās domāšanas procesu, skolēniem bija iespēja darboties ar tēlu kartītēm un koka figūrām, kuras izmantoja stāstot izvēlēto tekstu saturu lomās. Stāstījumos skolēni izmantoja sinonīmus, kurus bija apguvuši strādājot darba lapās un spēlējot didaktisko spēli „Sinonīmu mājas”(sk.pielikumā nr.6)

4.5.Pētniecībā iesaistīto skolēnu atkārtota izpēte un iegūto datu analīze

Pēc programmas izpildes skolēni atkārtoti pildīja iepriekš minēto „Pārbaudes darbu logopēdijā”. Rezultāti redzami 4.3.tabulā. Ņemot vērā to, ka iepriekšējā prasmju analīzē tika ņemti vērā rakstu darbi, kas nav iekļauti pārbaudes darbā, tad prasmju apkopojumā ir mazāk uzdevumu.

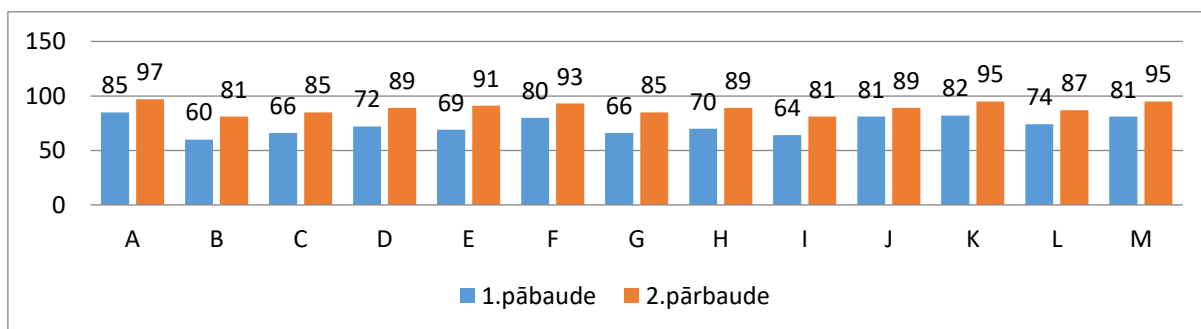
4.3.tabula Leksiski gramatisko traucējumu atkārotas pārbaudes rezultāti

Kritērijs	Leksika												Gramatisko kategoriju lietojums.			Punkti	%
	1.Pietiekams aktīvais vārdu krājums						2.Signifikatīvā funkcija			3.Lieto sinonīmus un antonīmus.			4.Pārvaldījuma lietojums teikumā un vārdu saskaņojums vārdu savienojumos.				
Uzdevumi	1.	2.	3.	4.	5.	kopā	6.	7.	kopā	8.	9.	kopā	10.	11.	kopā		
Rādījums	6	6	6	9	3	30	3	3	6	3	3	6	3	3	6	48	
A	6	6	6	8	3	29	3	3	6	3	3	6	3	3	6	47	97,9
B	2	5	5	7	3	22	2	3	5	3	3	6	3	3	6	39	81,3
C	5	4	5	7	3	24	3	3	6	2	3	5	3	3	6	41	85,4
D	4	5	6	8	3	26	2	3	5	3	3	6	3	3	6	43	89,6
E	4	6	6	7	3	26	3	3	6	3	3	6	3	3	6	44	91,7
F	5	6	6	7	3	27	3	3	6	3	3	6	3	3	6	45	93,8
G	4	6	6	6	2	24	3	2	5	3	3	6	3	3	6	41	85,4
H	4	5	6	8	3	26	3	2	5	3	3	6	3	3	6	43	89,6
I	4	4	5	8	3	24	2	3	5	2	2	4	3	3	6	39	81,3
J	4	6	6	7	3	26	3	2	5	3	3	6	3	3	6	43	89,6
K	5	6	6	8	3	28	3	3	6	3	3	6	3	3	6	46	95,8
L	4	6	5	7	3	25	2	3	5	3	3	6	3	3	6	42	87,5
M	6	6	6	7	3	28	3	3	6	3	3	6	3	3	6	46	95,8

Diplomdarba autore secina, ka skolēniem ir paplašinājies vārdu krājums ar lietvārdu, darbības vārdu un īpašības vārdu sinonīmiem un antonīmiem.

Skolēni prasmīgāk veido vārdu savienojumus. Veidojot stāstījumu, vairāk izmanto minēto vārdšķiru vārdus un vieglāk izdodas veidot teikumus, pat izmantojot vienlīdzīgus teikuma locekļus, tātad vieglāk formulēt savas domas.

Pētījuma noslēgumā ir apkopoti skolēnu mācību sasniegumi pirms un pēc korekcijas darba. Rādījumi izteikti kā procentuāli apguves koeficienti, jo vērtēto uzdevumu skaits atšķiras. Kā liecina kopsavilkuma dati 4.24.attēls, veiktais korekcijas darbs ir mazinājis leksiski gramatiskos traucējumus skolēniem ar VSNA.

4.24.attēls Sākotnējās un pēc korekcijas veiktās pārbaudes rezultāti %

Secinājumi

Diplomdarba autore secina, ka pētījuma laikā veiktais korekcijas darbs ir bijis veiksmīgs. Pētījuma laikā realizētie uzdevumi: veikt zinātniskās literatūras pedagoģijā un psiholoģijā pētījumu par valodas lietošanas prasmēm skolēniem no 9 -11 gadu vecumam; veikt pētījumu par leksiski gramatiskajiem traucējumiem un pedagoģisko novērošanu skolēniem ar VSNA, palīdzēja izstrādāt uzdevumu komplektu leksiski gramatisko traucējumu korekcijai skolēniem no 9 – 11 gadiem ar VSNA un praksē pārbaudīt, apkopot un analizēt iegūtos rezultātus.

Apspirinājusies pētījuma hipotēze - skolēniem ar valodas sistēmas neietiekamu attīstību mazināsies leksiski gramatiskie traucējumi, ja korekcijas darbā tiks izmantoti diplomdarba autoras pedagoģiskā praksē izmantotie uzdevumi un tiks ņemtas vērā 9 -11 gadīgu skolēnu attīstības īpatnības.

Ieteikums turpināt izstrādāt uzdevumus, izmantojot citus literāros darbus, leksiski gramatisko traucējumu korekcijai.

Nobeigums

Diplomdarba temats ir “Leksiski gramatiskie traucējumi bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību vecumā no 9 līdz 11 gadiem.” Diplomdarba mērķis ir teorētiski pamatot un praktiski pierādīt leksiski gramatisko traucējumu korekcijas iespējas skolēniem no 9 līdz 11 gadu vecumam ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību. Leksika un gramatika ir daļa no valodas. „Valoda ir spēks, faktors, kas attīsta intelektu, audzina jūtas un gribu, tā ir saikne starp cilvēku un apkārti. Valoda ir jebkura fiziskas dabas saiknes sistēma, kas izpilda izziņas un komunikatīvo funkciju cilvēka darbības procesā”(Lieģeniece, 1999,31)

Veicot pētījumu, diplomdarba autore secina, ka ļoti būtiski ir izziņas noteiktā vecumposma gan fiziskās, gan psiholoģiskās attīstības īpatnības. Lai labāk varētu palīdzēt izprast bērna darbības principus, svarīgi pārzināts psihiskā attīstība procesus – sajūtas, uztvere, domāšana, runa. Pasaulē nav vienotas vecumposmu attīstības vērtējumi. Tas skaidrojams ar to ka, bērnu un pusaudžu attīstība nenotiek vienmērīgi noteiktā laika posmā. Līdz ar to arī valodas attīstība nenotiek vienmērīgi. Arvien vairāk bērniem tiek konstatēta valodas sistēmas nepietiekama attīstība, kuru izraisa dažādi kaitīgi faktori.

Lai uzsāktu korekcijas darbu, pedagogam vispirms jāveic valodas sistēmas vispārēja pārbaude, lai secinātu traucējuma cēloni un izvirzītu konkrētu darba uzdevumu. Valodas sistēmas nepietiekamas attīstības korekcijas darbs notiek pakāpeniski un tādā tempā, lai skolēns valodas prasmes apgūtu soli pa solim. Sagatavotajiem uzdevumiem ir jābūt atbilstošiem skolēnu zināšanu līmenim, atbilstoši noformētam, radošiem. Izmantotajiem tekstiem skolēnā jārada interese darboties ar to.

Noslēdzot vienu korekcijas darba posmu, ir jāveic atkārtota skolēna valodas prasmju pārbaude, lai noskaidrotu vai zināšanas ir noturīgas un mācītais palicis atmiņā.

Diplomdarba pētījumā tika izmantota daļa no leksiski gramatisko traucējumu kritērijiem un rādījumiem. Pēc pārbaudes darba analīzes, diplomdarba autore izstrādāja uzdevumu kompleksu vārdu krājuma paplašināšanai un teikumu veidošanas prasmju pilnveidei. Skolēni ar interese veica uzdevumus, kas veicināja jaunu vārdu apguvi.

Turpmākajā darbā jāizstrādā uzdevumi, kas palīdzētu skolēniem pilnvērtīgāk apgūt jaunu vārdu darināšanas prasmi un prievārdu lietošanu. Jāturpina darbs ar vārdu savienojumu saskaņošanu un teikumu pārvaldījumu veidošanu.

Diplomdarba autore savā turpmākajā darbā vēlas pēc iespējas vairāk izmantot pasakas. „Savas zināšanas un pieredzi gribētos salikt lādītē un nodot mazajam, lai ņem un lieto visas dzīves garumā. Bet nākas skaudri secināt, ka viņam viss savā dzīvē būs jāpiedzīvo pašam. Jāiemācās staigāt, jākrīt un jāceļas. Jāizsāp savas sāpes, jāizdzīvo savi piedzīvojumi. Un laikam labi vien ir, ka tā. Kad es domāju par to, kā varētu palīdzēt cilvēkbērnam, lai viņš

dzīvē būtu zinošs, varošs un drosmīgs, atradu brīnumlīdzekli – pasakas, kas sevī slēpj visu informāciju, ka savākuši mūsu senči, kas gadu tūkstošiem uzkrāta kolektīvajā bezapziņā un šifrētā veidā ir nodota mums” (Gēbele, 2012, 7)

Diplomdarba autore secina, ka skolēniem ļoti patīk strādāt ar pasakām un literārajiem tekstiem. Tāpēc izstrādājot jaunas darba lapas, izmantos iepriekšējo uzdevumu shēmu, tikai ar citiem tekstiem, citu vārdu krājumu, Zināma uzdevumu sistēma varētu veicināt skolēna interesi veikti uzdevumu - „es to jau zinu”, bet pievienotais teksts paplašinās vārda krājumu un rosinās domāt mazliet savādāk.

Izmantotās literatūras saraksts

1. **Adamsa I., Struka V., Tilmane-Karus M., (2000)** *Lūpas, mēli vingrinot, jaukās skaņās vārdiņš top* Multifunkcionālie vingrinājumi pareizas runas veidošanai, apgāds “Rasa ABC”, 115 lpp
2. **Anspoka Z (2008)**, „Latviešu valodas didaktika. 1. – 4. klase”, RaKa, 474.lpp.
3. **Baumane, A. (2014)** *Vingrinājumi un diktāti pareizas runas un rakstības veidošanai.* Rīga: Zvaigzne ABC,
4. **Baumane A. (1976)** Skaņu izrunas traucējumu novēršana bērniem. Rīga: Zvaigzne,.
5. **Barilkina L.P., Matrajeva I.P., Obuhova L.A (2005).** *Šie grūtie patskaņi: Kā palīdzēt bērnam ar rakstīšanas un lasīšanas traucējumiem?* Mācību materiāls skolotājiem, logopēdiem un vecākiem.- Izdota Maskavā,
6. **Bārda E., Skaista U. (2011)** Atbalsta materiāls pedagogiem un bērna vecākiem Valodas (runas un rakstu) attīstības veicināšana bērniem vecumā no 5 līdz 8 gadiem. Elektroniskais izdevums.
7. **Brice B., Bajatune I. (2011)** *Vingrosim ar dziesmuņu.* Rīga: Raka 94. lpp.
8. **Bricīte B.(2017)** „Visi desmit spēlējās”, Zvaigzne ABC, 54.lpp.
9. **Buivide, A. (2012)***Mācīsimies kopā.* Rīga: Raka,
10. **Cīrule Z., Cīrule N., Cīrulis R. (2014)** “Mums kopā izdosies” 1.,2.,3.,4.daļa ”Izdevniecība RaKa”,
11. **Cukura, A., Cukura-Akmene, D. (2004)** *Vispārēji vingrinājumi logoritmikā.* Rīga, Pētergailis, 41 lpp.
12. **Dubure V., Lūse J. (2014)** *Materiāli skaņas izrunas vingrināšanai un nostiprināšanai.* Rīga: 56. lpp.
13. **Geske R. (2005)** *Bērna bioloģiskā attīstība.* Raka
14. **Gēbele, I. (2012)** *Pasaku dziedinošais spēks, biedrība „Bērni bērniem”* 112 lpp.
15. **Hadaņonoka I., Hadaņonoka L. (2013)** *Sociālā pedagoga palīdzība bērniem ar valodas sistēmas traucējumiem.* Rīga:154. lpp.
16. **Klimone,S.,** *Rakstības traucējumu klasifikācija un korekcija 2.-3.klases skolēniem vispārizglītojošās skolās. Inovācijas skolotāja logopēda darbībā, otrais studiju gads,* (2007) Rēzekne Augstskola, 127.lpp.
17. **Laiveniece D.,(2000)** *Valodas metodikas didaktiskie jautājumi* ,RaKa, 152.lpp.
18. **Laiveniece D.,(2003)***Valodas mācības pusaudzīm.*RaKa,319.lpp.
19. **Lieģeniece, D., Nazarova,I., Veseluma pieeja valodas apgūvē.** RaKa. 112
20. **Liepīņa, S. (2008)** *Speciālā psiholoģija.* Rīga: RaKa. 397.lpp.

21. **Lūse, J. Miltiņa, I. Tūbele. S. (2012)** *Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Raka. 527.lpp.
22. **Łublińska A. (1979)** *Bērnu psiholoģija*. Rīga „Zvaigzne” 383.lpp.
23. **Maļicka, J.,(2004)** *Piederības izjūta mācību motivācijai*. RaKa, 129. lpp.
24. **Markus, D. (2003)** *Bērņa valoda: no pirmā kliezdiena līdz pasakai*. Apgāds „Rasa”, 143.lpp.
25. **Martinšone, K., Miltuze, A., (2015)**, *Psiholoģija*, Zvaigzne ABC, 358lpp.
26. **Miltiņa, I. (2005)** *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga, RaKa, 251 lpp.
27. **Miltiņa, I., (2008)**, *Skolotāja logopēda darba mape*. izdevniecība “RaKa”, 302.lpp.
28. **Omārova S. (1994)** *Cilvēks runā ar cilvēku: Saskarsmes psiholoģija*, RaKa, 110lpp.
29. **Piažē, Ž. (2002)**, *Bērņa intelektuālā attīstība*. Pētergailis,318.lpp.
30. **Puškarevs, I. (2001)** *Attīstības psiholoģija*, RaKa,
31. **Smirnova, A. (1958)** *Psiholoģija*. Latvijas Valsts izdevniecība Rīgā
32. **Svence, G. (1999)** *Attīstības psiholoģija*, Apgāds Zvaigzne ABC,158.lpp.
33. **Šopna,A.,Čehlova,Z., Pētniecība pedagoģijā**. RaKa, 203.lpp
34. **Šteinberga, A., (2013)** *Pedagoģiskās psiholoģija* , RaKa, 176.lpp.
35. **Šternfelde, I.(2017)** *Sīkās motorikas attīstīšana pirmskolas vecuma bērniem*. Pētergailis,111.lpp.
36. **Tereško, A., Kondrova A., Rozenfelde M., Želve I. (2013)** “Bērns ar garīgās attīstības traucējumiem ģimenē” Metodiskais materiāls vecākiem, Rīga: VISC,
37. **Tūbele,S.(2008)**, *Disleksija vai lasīšanas traucējumi*, RaKa, 161.lpp.
38. **Tūbele,S.(2002)**, *Skolēna runas attīstīšanas vērtēšana*. RaKa165lpp.
39. **Tūbele, S. Šteinberga A. (2004)** *Ievads speciālajā pedagoģijā*. Raka.
40. **Tūbele S., Lūse J. (2012)** *Ja skolēns raksta nepareizi ...*, RaKa, 132.lpp.
41. **Vigotskis Ļ. Domāšana un runa**, Madonas poligrāfists, 2002
42. **Vorobjovs A. (1996)**, *Psiholoģijas pamati*. Mācību Apgāds, 322.lpp.
43. **Zaķe, I.(2000)** *Logopēdiskās spēles un vingrinājumi*. Rīga: Izglītības soļi, 39 lpp.
44. **Žukovs, L.,(2000)** *Ievads pedagoģijā* , RaKa, 234.lpp.
45. *Vadlīnijas bērnu un pusaudžu attīstības izvērtēšanai* (2013). Rīga: VISC Speciālās izglītības nodaļa. www.visc.gov.lv
46. **Krastiņa, E. Andersone, R. Mencis. J. (2011)** *Matemātisko prasmju attīstīšana ceļā uz sākumskolu*. Rīga: VISC.
47. **Андреева С.Л.** *Коррекционно-логопедическая работа с детьми-дисорфографиками*// Учитель-ученик; проблемы, поиски, находки №43.
http://pedlib.ru/Books/2/0033/2_0033-7.shtml#book_page_top

Pielikumi

1.pielikums.

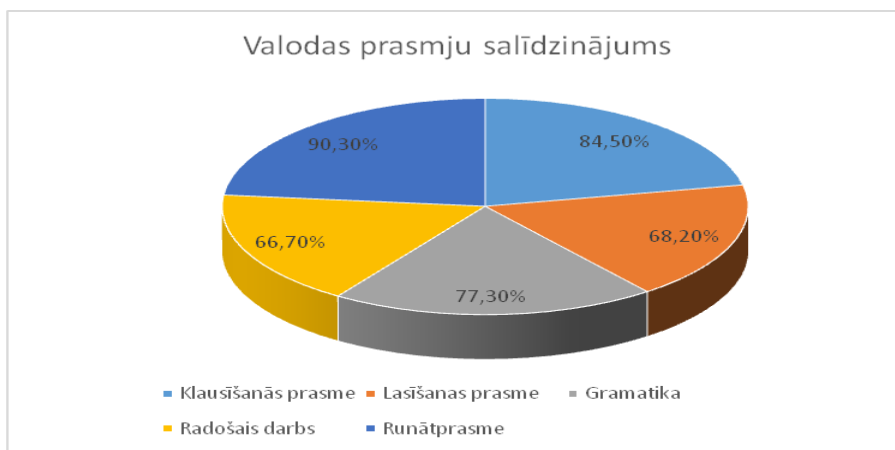
Diagnosticējošais darbs latviešu valodā ar kombinēto mācību saturu

3.klasē skolēniem pārbauda klausīšanās, lasīšanas, valodas lietojuma, rakstīšanas un mutvārdu prasmes. Komunikatīvās kompetences – saziņa, lasīšana, rakstīšana, runāšana, un valodas kompetences – valoda, teksts, teikums, vārds. Darba uzdevumi ir sadalīti piecās grupās – klausīšanās prasmes, lasīšanas prasmes, gramatikas lietojuma prasmes, radošā darba rakstītprasme, runātprasme.

1. *Klausīšanās prasmes* pārbaudē skolēniem ir jāklausās pedagoga lasītais teksts un jāspēj savā darba lapā atzīmēt pareizo atbildes variantu.
2. *Lasīšanas prasmes* uzdevumos pārbauda skolēna prasmi lasīt tekstu, uztver informāciju un izpildīt uzdevumus.
3. *Gramatikas lietojuma* pārbaudes uzdevumos skolēns parāda savas zināšanas par dažādu vārdšķiru lietojuma prasmēm.
4. *Radošā darba rakstītprasme* - domraksta saturs (tematam atbilstošs, mērķtiecīgs un pabeigts teksts. Ievērots apjoms (50–70 vārdi)), plānojums (loģiska, skaidra teksta struktūra.), vārdu krājums (pietiekams, temata atklāšanai atbilstošs, lieto sinonīmus), tekstveide (dažādi savstarpēji saistīti teikumi pēc uzbūves), 1–4 ortogrāfijas un interpunkcijas kļūdas.
5. *Runātprasmes pārbaudē* tiek vērtēts saturs (runas saturs pilnībā atbilst tematam, pārdomāts, plānveidīgs, argumentēts stāstījums, ir izteikta personiskā attieksme), vārdu krājums (bagāts vārdu krājums, precīzi izvēlēti un lietoti vārdi, tēlaina valoda), pašizteiksme (pārliecinošs stāstījums, dabiska, nesamākslota un viegli uztverama runa, precīza izruna un teikuma intonācija), pareizrūna (lieto dažādas gramatiskās konstrukcijas, pareizi saskaņo vārdu formas, pareizi izrunā skaņas vārdos).

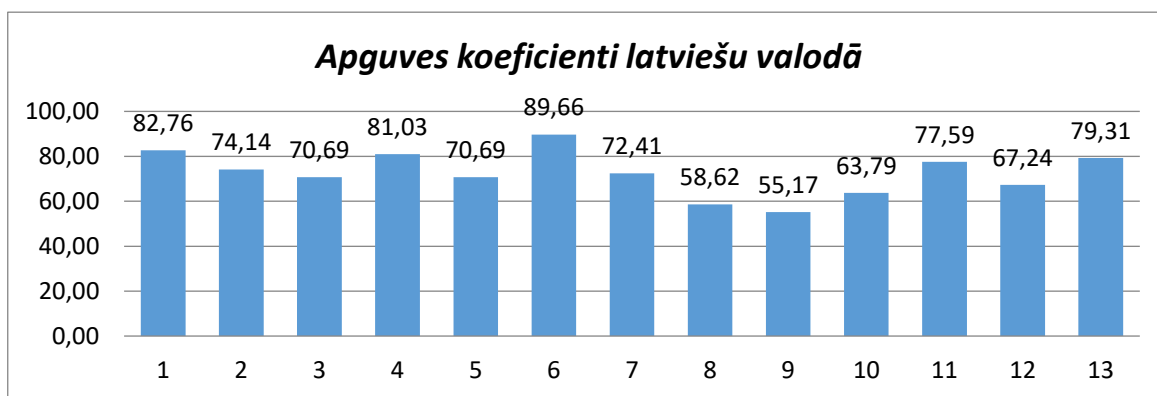
Veicot diagnosticējošajā darbā pārbaudāmo valodas kompetenču lietojuma prasmes, var secināt, ka vislabāk skolēni prot veikt klausīšanās prasmju pārbaudes uzdevumus. Jāpilnveido prasmes radošo darbu rakstīšanā.

Nepieciešams papildināt vārdu krājumu, lai veiksmīgāk formulētu savas domas. Ikdienā jāturpina darbs teikumu veidošanas prasmju attīstīšanai..

Valsts diagnosticējošā darba rezultāti.

Tātad, logopēdam jāplāno darbs tā, lai skolēniem būtu iespēja veikt leksiski gramatisko traucējumu korekciju, ievērojot individuālos sasniegumus uzdevumu veikšanā.

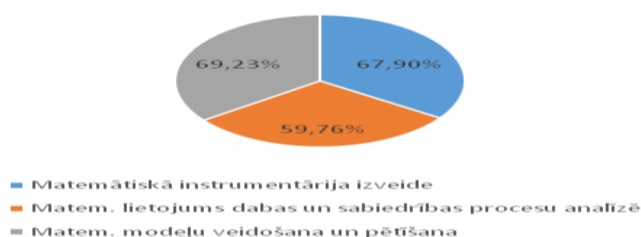
Individuālie sasniegumi valodu prasmju lietošanas diagnosticējošā darbā.

Diagnosticējošais darbs matemātikā

Diagnosticējošajā darbā matemātikā tika pārbaudītas sekojošas prasmes:

1. *Matemātiskā instrumentārija izveide* - skaitļi un darbības ar tiem, ģeometriskās figūras un to pētīšana.
2. *Matemātikas lietojums dabas un sabiedrības procesu analīzē* - lielumi un to mērīšana, sakarības starp tiem, informācijas apstrādes, statistikas un varbūtību teorijas elementi.
3. *Matemātisko modeļu veidošana un pētīšana ar matemātikai raksturīgām metodēm* -

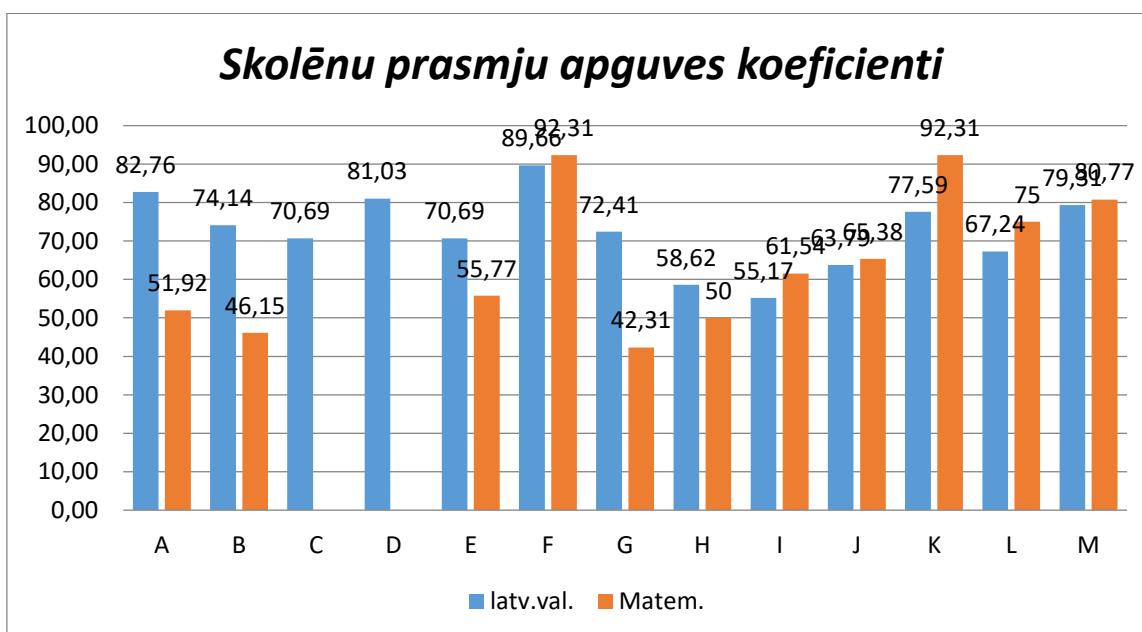
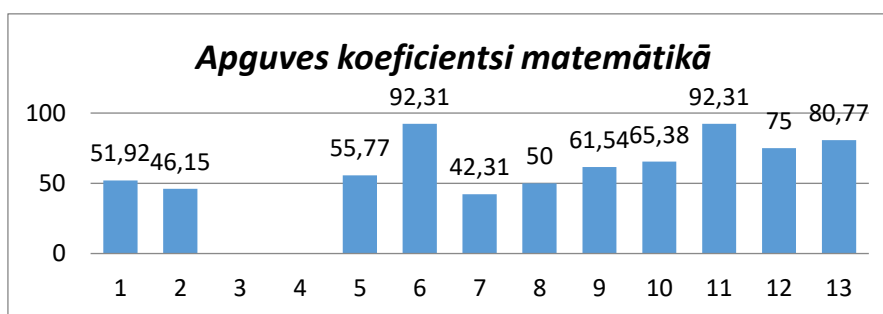
Matemātikas satura apguve

matemātiskā valoda, matemātisko modeļu veidošana un analizēšana. Diplomdarba autore secina, ka pārbaudes darba rezultāti vidēji ir zemāki nekā latviešu valodā.

Valsts diagnosticējošā darba rezultāti.

Lai veiktu matemātiskās darbības, skolēnam vispirms ir jāizprot uzdevuma noteikumi, jāsaprot matemātiskā valoda, jāprot patstāvīgi plānot darbību secību. Tātad ir nepieciešams plašs ikdienā lietojamais vārdu krājums ar matemātisku ievirzi, analītiskā domāšana, noturīga atmiņa, kaut vai reizrēķina automātiskai pielietošanai, jāzina darbību secība, utt.

Leksiski gramtisko traucējumu pārbaudes rezultāti.

Kritērijs	Leksika												Gramatisko kategoriju lietojums.												Leksiski gramatiskie traucējumi rakstu darbos.											
	1.Pietiekams aktīvais vārdu krājums			2.Signifikatīvā funkcija			3.Lieto sinonīmus un antonīmus.			4.Pārvaldījuma lietojums teikumā un vārdu saskaņojums vārdu			5.Izprot priedēkļu nozīmi, zina to pareizrakstību.			6.Prie v. liet.			7. Teikumu veidošana patstāvīgos rakstu darbos.			8.Gram. kat. izpr., liet.			9.Teksta no- raksts											
Rādījums	2	3	4	5	6	PDL 1.uzd.	PDL 4.1. uzd.	PD L 4.3. uzd.	PDL 2.uzd.	PDL 5.5. uzd.	PDL 5.1. uzd.	PDL 5.2. uzd.	PDL 5.4. uzd.	PDL 3. uzd.	PDL 5.3. uzd.	VPD Domr. 1. uzd.	TNU	LD diktāts	TNU 1. kopā																	
Uzdevumi	6	6	6	9	3	30	3	3	6	3	3	6	3	3	6	3	3	3	9	3	75															
A	5	6	6	7	2	26	2	3	5	3	3	6	3	3	6	2	2	3	7	3	64															
B	1	4	4	6	2	17	1	0	1	3	1	4	2	2	4	2	2	1	6	2	45															
C	4	3	4	6	2	19	2	2	4	1	2	3	2	2	4	2	2	2	6	2	50															
D	3	4	5	7	2	21	0	3	3	2	2	4	2	3	5	3	2	2	7	2	54															
E	3	4	5	6	2	20	3	0	3	2	2	4	2	3	5	2	3	1	6	2	52															
F	4	6	5	6	3	24	2	2	4	3	3	6	2	3	5	3	1	2	6	3	60															
G	3	5	5	6	1	20	2	1	3	3	2	5	2	3	5	2	2	2	6	2	50															
H	3	4	4	8	3	22	2	1	3	2	2	4	2	2	4	3	3	2	8	3	53															
I	3	2	4	8	3	20	1	2	3	1	1	2	2	2	4	3	3	2	8	3	48															
J	3	6	6	7	3	25	2	1	3	3	3	6	3	3	6	2	2	3	7	3	61															
K	4	6	6	8	2	26	2	2	4	3	3	6	3	3	6	3	3	2	8	2	62															
L	3	6	4	7	2	22	1	2	3	3	3	6	2	2	4	2	2	3	7	2	56															
M	5	6	5	7	3	26	2	3	5	3	3	6	2	3	5	2	3	2	7	3	61															
						22.2	1.7	3.4	2.5	2.3	4.8	2.2	2.6	4.8	2.5	2.3	2.0	6.8	2.3	1.9	1.7	2.7	6.3	1.9	2.5	55.1										

Pārbaudes darbs logopēdijā.

1.uzdevums. Uzmini, kas tas ir! Pieraksti!(30 p)

- 1) Apaļš, sarkans, sulīgs, skābs - _____
- 2) Ieapaļš, dzeltens, sulīgs skābs - _____
- 3) Taisnstūra, garens, balts, ciets - _____
- 4) Gara, strauja, zila, krāčaina - _____
- 5) Uzcītīgs, satīcīgs, laipns - _____
- 6) Jauna liela, gaiša - _____
- 7) Skaista, rāma, saulaina - _____
- 8) Auksts, tīrs, dzidrs - _____
- 9) Veikls, spēcīgs, izturīgs - _____
- 10) Gluds, sulīgs, sārts - _____
- 11) Plašs, mitrs, staigns - _____
- 12) Drosmīgs, spēcīgs, modrs - _____
- 13) Silta, tīra, gaiša - _____
- 14) Mīksta, svaiga, garšīga - _____
- 15) Dziļa, strauja, līkumaina - _____

2.uzdevums. Sakārto un uzraksti katras rindas vārdus teikumā!(20 p.)

1) pavasari, par, strazdi, priecājas

2) laidelējas, zariem, pa ozola, viņi

3) tepat, viņu, ērtie, ir ,būrīši

4) skan, līksmā, svilpošana, strazdu, tālu

5) cik, jauki, pavasarī, ir

6) cīruļi, mums, pie, atgriežas, pavasarī

7) mežs, māj, pretī, pavasarīgs,

8) sniegs, pelēcīgs, zem, krūma, lazdu

9) vizbuļi, galviņas, pabāzuši

10) ūdeņi, krastus, izskaloja, pavasara

3.uzdevums. Lasi un ieraksti prievārdus!(10 p.)

Mūsu ģimene taciņu devās mežu. Pagalmā būdas sēž suns. dobes lidinās taurenis. Taciņa iet lauku. Mēs jājam zirgiem. Zirgi gāja taciņu.

Mežā alas draiskoja lapsēni. Lapsa paslēpusies egles. krūmiem izlec zaķis.

4.uzdevums.

4.1. Pasvīturo antonīmus! (10 p.)

Atmini mīklas un pieraksti atminējumus!(7 p.)

Rītā garš, pusdienā īss, vakarā atkal garš.		grāmata
Pa nakti nabags, pa dienu bagāts		saule
Vakarā nomirst, rītā atdzīvojas		ceļš
Zemāks par zāli, augstāks par kalnu		acis
Balta zeme, melna sēkla		galds
Zobi ir, mute nav		ēna
Tālu met, tepat paliek		zāģis

4.2. Savieno sinonīmus! Izceltajiem vārdiem pievieno sinonīmus! (45 p.)

	noskumis	vīterot	
senāk			
Čivināt	Aizmirst	laiciņš	sērīgs
piemirst	Bēdīgs		
	Agrāk		
skumjš	Brīdis	čirkstēt	
neatminēties		pirmīt	
		iepriekš	
vidžināt	neatcerēties		mirklis
		moments	
~~~~~			
	piktoties	niknoties	saņemt
			našķi

skandināt	<b>Gardumi</b>	skaisties
	<b>Ēst</b>	gūt
	<b>Dziedāt Dusmoties</b>	iemantot
labumi	<b>Dabūt</b>	
		trallināt
mieloties		kārumi
	baudīt	ziņģēt
		grauzt
~~~~~		
	snaust	spurgt
uzvinnēt		
	Mazs	pārspēt
ķīķināt	Gulēt	saredzēt
	Uzvarēt Redzēt	
	Smieties	manīt
neliels		sīks
		ņirgt
snaudulot		čučēt
	pieveikt	saskatīt
		niecīgs

4.3. Pierakti antonīmus! (54 p.)

agrs		apaļīgs	
aizbraukt		apbēdināts	
aiziet		apdomīgs	
aizmigt		apgaismot	
apakša		aplam	
apledot		atlikt	
apsēsties		atrast	
ārpuse		ātrs	
ass		atslēgt	
atcerēties		attaisīt	
bailes		atvadīties	
bargs		atvērt	
beigt		augsts	
bezkaunīgs		augša	
biezs		auksts	
bojāts		galotne	
cienīt		izgludināt	
ciets		jauns	
čakls		kopā	

daiļš		mīlēt	
diena		pacelt	
draugs		salauzt	
dziļš		salds	
gaisma		smieties	
sašūt		spožs	
satīt		vienreizējs	
sauss		skriet	

* Saliekt, zems, piecelties, apakša, pazaudēt, izkust, pareizi, aizmirst, aptumšot, strups, neapdomīgs, iepriecināts, vājš, pamosties, drosme, karsts, pieklājīgs, augša, sasveicināties, maigs, sākt, atbraukt aizvērt, atnākt, vesels, ienaidnieks, sekls, aiztaisīt, vecs, saburzīt, sakne, tumsa, plāns, nicināt, slinks, aizslēgt, mīksts, stāvēt, nobālēt, raudāt, salabot, blāvs, neglīts, daudzkārtīgs, rūgts, izārdīt, nakts, slapjš, attīt, nomest, iekšpuse, atsevišķi, ienīst, lēns, vēls.

5.uzdevums. Priedēkļi.

5.1.uzdevums(15 p.).Svītriņu vietā ieraksti vajadzīgos līdzskaņu burtus!

Ai _putināt, ai _steigties, ai _krist, i _krist, i _pētīt, be _samaņa, be _kaunīgs, u _plaukt, u _turs, u _kāpt, a _ģērbs, a _gabals, pā _redzēt, u _zināt, a _tūrīt.

5.2.uzdevums. (10 p.)Veido lietvārdus ar priedēkļiem pie-, pa-, uz-!

Acs, kalns, saule, vārds, zeme, māte, meita.

5.3.uzdevums. Izdomā trīs teikumus ar izveidotajiem vārdiem un uzraksti tos!(6 p.)

5.4.uzdevums.(29 p.)Veido iespējamās darbības vārdus ar priedēkļiem aiz-, iz-, uz-, ie-!

Grūst, dot, krist, bēgt, kāpt, celt, berzt, adīt.

5.5.uzdevums. (10 p.)Ar izveidotajiem vārdiem izdomā un uzraksti vārdu savienojumus.

Leksiski gramatiskie traucējumu analīze skolēnu rakstu darbos.

Vērtējums:

3 punkti – uzdevumu veic patstāvīgi, 2 punkti – reizēm var izpildīt,

1 punkts – veic ar palīdzību, 0 punkti – nevar izpildīt.

Kritērijs	Rādījums		Uzdevumi		
Leksika	1.	Pietiekams aktīvais vārdu krājums	1.	Vidējais punktu skaits 2.,3., 4.,5. rādījumos	
		Signifikatīvā funkcija	2.	PDL 1.uzdevums. Pierakstīt īpašības vārdu rindai atbilstošu lietvārdu.	
	2.	Lieto sinonīmus un antonīmus.	3.	PDL 4.1. uzdevums. Atmini mīklas! Pasvītro antonīmus!	
			4.	PDL 4.2. uzdevums Savieno sinonīmus	
			5.	PDL 4.3. uzdevums Pieraksti antonīmu	
Gramatisko kategoriju lietojums	3.	Saskaņo vārdus teikumā un vārdu savienojumos.	6.	PDL 2.uzdevums. Sakārto katras rindas vārdus teikumos	
			7.	PDL 5.5. uzdevums. Izveido vārdu savienojumus	
	4.	Izprot priedēkļu nozīmi, zina to pareizrakstību.	8.	PDL 5.1. uzdevums. Ieraksti pareizo līdzskaņa burtu	
			9.	PDL 5.2. uzdevums. Veido iespējamus lietvārdus ar priedēkļiem	
			10.	PDL 5.3. uzdevums. Veido iespējamus darbības vārdus ar priedēkļiem	
5.	Pareizi lieto prievārdus.	11.	PDL 3. uzdevums. Lasi un ieraksti prievārdus		
Leksiski gramatiskie traucējumi rakstos	6.	Teikumu veidošana patstāvīgos rakstu darbos.	12.	PDL 5.3. uzdevums. Izveido teikumus	3
			13.	DVGD – Stāstījuma veidošana	3
	7.	Gramatisko kategoriju izpratne un lietojums diktātos.	14.	LD Logopēdiskais diktāts Teksta pareizrakstība	3
	8.	Teksta noraksts ar uzdevumu – sadalīt tekstu teikumos	15.	TNU 1. uzdevums. Teksta noraksts ar uzdevumu – sadalīt tekstu teikumos	3
16.			TNU 1. uzdevums. Sadala tekstu teikumos	3	

Leksiski gramatisko prasmju analīzei izmantotie skolēnu darbi:

1. Pārbaudes darbs logopēdijā (PDL) – 8 uzdevumi.
2. Domraksts (VDD) – Valsts diagnosticējošais darbs 3.klasei.
3. Logopēdiskais diktāts (LD).
4. Teksta noraksts ar uzdevumu – sadalīt tekstu teikumos (TN).

Kritērijs	Rādījums	Vērtējums.
Leksika	1. Pietiekams aktīvais vārdu krājums	Vidējais punktu skaits 2.,3., 4.,5.,6. rādījumos – 30 punkti.
	2. Signifikatīvā funkcija	<u>PDL 1.uzdevums. Pierakstīt īpašības vārdu rindai atbilstošu lietvārdu. – 30 punkti</u> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nosauc atbilstošu vārdu – 2 punktu. 2. Nosauc atbilstošu vārdu neizmantojot visas īpašības – 1 punktu. 3. Nevar nosaukt atbilstošu vārdu – 0 punktu. <i>Tabulā - 30 – 25 = 3 punkti, 24 – 15 = 2 punkti, 14- 5 = 1 punkts, 4 - 0 = 0 punktu.</i>
	3. Lieto sinonīmus un antonīmus.	<u>PDL 4.uzdevums.</u> <u>4.1. uzdevums. Atmini mīklas! Pasvītrotu antonīmus!</u> – 17 punkti <ol style="list-style-type: none"> 1. Par katru pareizi pasvītrotu antonīmu pāri – 1 punkts, kopā - 10 punkti. 2. Par katru pareizu mīklas atminējumu – 1 punkts, kopā - 7 punkti <i>Tabulā – 17 - 12 = 3 punkti, 11 - 7 = 2 punkti, 6 - 3 = 1 punkts, 2 - 0 = 0 punkti</i> <u>4.2. uzdevums Savieno sinonīmus.- 45punkti</u> <ul style="list-style-type: none"> • Par katru pareizi savienotu sinonīmu pāri – 1 punkts, kopā - 45 punkti. <i>Tabulā 45 – 35 = 3 punkti, 34 - 23 = 2 punkti, 22 – 8 = 1 punkts, 7 - 0 = 0 punktu.</i> <u>4.3. uzdevums Pieraksti antonīmu.- 54 punkti</u> <ul style="list-style-type: none"> • Par katru pareizi pierakstītu antonīmu – 1 punkts, kopā - 54 punkti. <i>Tabulā 54 – 40 = 3 punkti, 39 - 23 = 2 punkti, 22 – 8 = 1 punkts, 7 - 0 = 0 punktu.</i>
Gramatisko kategoriju lietojums	4. Saskaņo vārdus teikumā un vārdu savienojumos.	<u>PDL 2.uzdevums. Sakārto katras rindas vārdus teikumos – 20 punkti</u> <ol style="list-style-type: none"> 1. Pareizi izveido teikumu – 2 punkti 2. Kļūdas vārdu saskaņojumā – 1 punkts 3. Nav izveidots teikums – 0 punktu <i>Tabulā 20 – 15 = 3 punkti, 14 - 7 = 2 punkti, 6 – 3 = 1 punkts, 2 - 0 = 0 punktu.</i> <u>PDL 5.5. uzdevums. Izveido vārdu savienojumus – 10 punkti</u> <ul style="list-style-type: none"> • Par katru pareizi uzrakstītu vārdu savienojumu – 1 punkts.

			<i>Tabulā</i> 10 – 8 = 3 punkti, 7 - 5 = 2 punkti, 4 – 2 = 1 punkts, 0 = 0 punktu.
	5.	Izprot priedēkļu nozīmi, zina to pareizrakstību.	<u>PDL 5.1. uzdevums. Ieraksti pareizo līdzskaņa burtu – 15 punkti.</u> <ul style="list-style-type: none"> Par katru pareizi ierakstītu līdzskani – 1 punkts. <i>Tabulā</i> 15,14 = 3 punkti, 13 - 7 = 2 punkti, 6 – 4 = 1 punkts, 2 - 0 = 0 punktu. <u>PDL 5.2. uzdevums. Veido iespējamus lietvārdus ar priedēkļiem - 10 punkti</u> <ul style="list-style-type: none"> Par katru pareizi uzrakstītu vārdu – 1 punkts. <i>Tabulā</i> 10 – 8 = 3 punkti, 7 - 5 = 2 punkti, 4 – 2 = 1 punkts, 0 = 0 punktu. <u>PDL 5.4. uzdevums. Veido iespējamus darbības vārdus ar priedēkļiem - 29 punkti.</u> <ul style="list-style-type: none"> Par katru pareizi uzrakstītu vārdu – 1 punkts. <i>Tabulā</i> - 29 – 25 = 3 punkti, 24 – 15 = 2 punkti, 14 - 5 = 1 punkts, 4 - 0 = 0 punktu.
	6.	Pareizi lieto prievārdus.	<u>PDL 3. uzdevums. Lasi un ieraksti prievārdus - 10 punkti</u> <ul style="list-style-type: none"> Par katru pareizi ievietotu prievārdu – 1 punkts. <i>Tabulā</i> - 10 – 9 = 3 punkti, 8 – 5 = 2 punkti, 4 – 2 = 1 punkts, 1-0 = 0 punkti
Leksiski gramatiskie traucējumi rakstos	7.	Teikumu veidošana patstāvīgos rakstu darbos.	<u>PDL 5.3. uzdevums. Izveido teikumus – 6 punkti.</u> <ol style="list-style-type: none"> Pareizi izveido teikumu – 2 punkti Kļūdas vārdu saskaņojumā – 1 punkts Nav izveidots teikums – 0 punktu <i>Tabulā</i> 6 – 5 = 3 punkti, 4 - 2 = 2 punkti, 1 = 1 punkts, 0 = 0 punktu. <u>VDD– Domraksts - 10 punkti</u> <ul style="list-style-type: none"> Tematam atbilstošs saturs – 2 punkti, Loģiska, skaidra, teksta struktūra – 2 punkti Bagāts, atbilstošs vārdu krājums – 2 punkti Tekstveide – dažādi savstarpēji saistīti teikumi pēc satura un uzbūves – 2 punkti. Nav pareizrakstības kļūdas - 2 punkti. <i>Tabulā</i> - 10 – 9 = 3 punkti, 8 – 5 = 2 punkti, 4 – 2 = 1 punkts, 1 - 0 = 0 punkti <u>TN 1. uzdevums.</u> <i>Sadala tekstu teikumos - 11 punkti</i> <i>Tabulā</i> 11 - 9 = 3 punkti, 8 - 6 = 2 punkti, 5 – 1 = 1 punkts, 0 = 0 punktu.
	8.	Gramatisko kategoriju izpratne un lietojums diktātos.	<u>LD Logopēdiskais diktāts</u> Teksta pareizrakstība – 10 punkti, vērtējums ballēs pēc kļūdu vērtējuma tabulas. <i>Tabulā</i> - 10 – 8 balles = 3 punkti, 7-5 balles = 2 punkti, 4-2balles = 1punkts
	9.	Teksta noraksts ar uzdevumu – sadalīt tekstu teikumos	<u>TN 1. uzdevums. Teksta noraksts ar uzdevumu – sadalīt tekstu teikumos - 10 punkti</u> Teksta noraksta precizitāte – 10 punkti, vērtējums ballēs pēc kļūdu vērtējuma tabulas.

Nodarbības leksiski gramatisko traucējumu korekcijai skolēniem ar valodas sistēmas nepietekamu attīstību vecumā no 9 – 11 gadiem.

Sešu nedēļu nodarbību cikls.

Mērķi.

3. Leksisko traucējumu korekcija – vārdu krājuma paplašināšana.
4. Gramatiskās uzbūves traucējumu novēršana – vārdu savienojumu, teikumu konstruēšana, pārkonstruēšana.

Uzdevumi.

6. Aktivizēt vārdu krājumu ar sinonīmiem un antonīmiem
7. Pilnveidot signifikatīvo funkciju lietošanas prasmes
8. Precizēt pārvaldījuma lietojums teikumā un saskaņojumu vārdus savienojumos,
9. Teikumu veidošana patstāvīgos rakstu darbos.
10. Gramatisko kategoriju izpratne un lietojums diktātos un tekstu norakstos.

Skolēnu grupai nedēļā plānotas divas (2) nodarbības pa četrdesmit minūtēm, kopā divpadsmit nodarbības.

N.p.k	Uzdevumi.
1.	Vārdu signifikatīvās īpašības, vārdu savienojumu un teikumu veidošana.
2.	Īpašības vārdi - sinonīmi, vārdu savienojumu, teikumu veidošana.
3.	Lietvārdi - sinonīmi, vārdu savienojumi, teikumu veidošana
4.	Darbības vārdi - sinonīmi, vārdu savienojumi, teikumu veidošana
5.	Antonīmi, vārdu savienojumi, teikumu veidošana
6.	Antonīmi, vārdu savienojumi, teikumu veidošana.
7.	Darbs ar tekstu – lasītprasme, noraksts, diktāts.
8.	Darbs ar tekstu – lasītprasme, pāru diktāts, antonīmi.
9.	Darbs ar tekstu – noraksts, teikumu veidošana, lasītprasmes pilnveide, teksta analīze.
10.	Darbs ar tekstu – pāru diktāts, teikumu veidošana.
11.	Darbs ar tekstu – lasītprasme, teksta analīze, teksta noraksts, diktāts.
12.	Darbs ar tekstu – teikumu veidošana, sinonīmu rindu veidošana, stāstīprasmes pilnveide.

1. darba lapa.

1. uzdevums. Uzmini, kas tas ir! Pieraksti!

- 16) Apaļš, sarkans, sulīgs, skābs - _____
- 17) Zaļš, apaļš, kraukšķīgs - _____
- 18) Mazs, apaļš, zaļš - _____
- 19) Ciets, mazs, melns, ass - _____
- 20) Ieapaļš, dzeltens, sulīgs skābs - _____
- 21) Gluds, sulīgs, sārts - _____
- 22) Garš, oranžs, kraukšķīgs, salds - _____
- 23) Balts, irdens, ēdams, - _____
- 24) Mīksta, svaiga, garšīga - _____

2. uzdevums. Izmantojot 1. uzdevuma vārdus uzraksti piecus vārdu savienojumus, kuros būtu divi īpašības vārdi un viens lietvārds.

3. uzdevums Izdomā un uzraksti piecus teikumus, izmantojot 2. uzdevumā izveidotos vārdu savienojumus.!

Saveļc skaitļus! Izkrāso attēlu!

2. darba lapa

1. uzdevums. Uzmini, kas tas ir! Pieraksti!

- 1) Auksts, tīrs, dzidrs - _____
- 2) Taisnstūra, garens, balts, ciets - _____
- 3) Gara, strauja, zila, krācaina - _____
- 4) Uzcītīgs, satīcīgs, laipns - _____
- 5) Jauna, liela, gaiša - _____
- 6) Skaista, rāma, saulaina - _____
- 7) Veikls, spēcīgs, izturīgs - _____
- 8) Plašs, mitrs, staigns - _____
- 9) Drosmīgs, spēcīgs, modrs - _____
- 10) Silta, tīra, gaiša - _____
- 11) Dziļa, strauja, līkumaina - _____

2. uzdevums. Pēc izvēles uzraksti piecus vārdu savienojumus, izmantojot 1. uzdevuma vārdus.

3.uzdevums Izdomā un uzraksti piecus teikumus, izmantojot 2.uzdevumā izveidotos vārdu savienojumus.!

Izkrāso attēlu atbilstošās krāsās! 1 – dzeltens, 2 – oranžs, 3 – sarkans, 4 – zaļš, 5 – tumši zils, 6 – gaiši zils, 7 – brūns, 8 – violets, 9 – balts.

3.darba lapa

1.uzdevums. Savieno sinonīmus.

<i>ainava</i>	<i>airis</i>	<i>stendere</i>	<i>ilustrācija</i>
<i>irklis</i>	<i>dabasskats</i>	<i>ļipa</i>	<i>aste</i>
<i>korķis</i>	<i>gatve</i>	<i>attēli</i>	<i>aploda</i>
<i>dambis</i>	<i>aizbāznis</i>	<i>ekspresis</i>	<i>balodis</i>
<i>aleja</i>	<i>aizsprosts</i>	<i>dūja</i>	<i>ātrvilciens</i>
-----	----	-----	-----
<i>barjera</i>	<i>patmīlis</i>	<i>galotne</i>	<i>garderobe</i>
<i>cirtas</i>	<i>šķērslis</i>	<i>kurvis</i>	<i>grīva</i>
<i>darbība</i>	<i>sprogas</i>	<i>ģērbtuve</i>	<i>virsothe</i>
<i>egoists</i>	<i>elpa</i>	<i>ieteka</i>	<i>arods</i>
<i>dvaša</i>	<i>norise</i>	<i>amats</i>	<i>grozs</i>

2.uzdevums. Pēc izvēles pieciem lietvārdiem izdomā īpašības vārdus. Uzraksti izveidotos vārdu savienojumus.

3.uzdevums Izdomā un uzraksti piecus teikumus, izmantojot 2.uzdevumā izveidotos vārdu savienojumus.!

4.darba lapa

1.uzdevums. Savieno sinonīmus.

Aicināt - *strīpot, švikāt, šņipāt.*

Svītrot - *blēņoties, aušoties, muļķoties.*

Niekoties - *lūgt, saukt, vedināt.*

<i>Ēdināt</i>	- <i>barot, mielot, cienāt.</i>
<i>Nemt</i>	- <i>tvert, ķert, grābt.</i>
<i>Auļot</i>	- <i>vēstīt, pazinot, informēt.</i>
<i>Žēloties</i>	- <i>purināt, drebināt, tricināt.</i>
<i>Ziņot</i>	- <i>joņot, lēkšot, aulekšot.</i>
<i>Kratīt</i>	- <i>gausties, sūroties, sūdzēties.</i>
<i>Rotā</i>	- <i>gatavot, darināt, meistarot.</i>
<i>Slavēt</i>	- <i>greznot, pušķot, izdaiļot.</i>
<i>Taisīt</i>	- <i>ķēmoties, māžoties, ērnoties.</i>
<i>Ākstīties</i>	- <i>lielīties, cildināt, daudzināt.</i>

2.uzdevums. *Izvēlies no sinonīmu rindas katram teikumam piemērotāko vārdu. Uzraksti izveidotos teikumus!*

Degt, liesmot, gruzdēt, svilt.

Ugunskurā ... pēdējās ogles.

Krāsni gaiši ... sausā bērza malka.

Mamiņ, uz pannas ... gaļa!

Aizliegts ... pārno zāli

5.darba lapa

1.uzdevums. *Atrodi lietvārdiem antonīmus.*

Gaisma	punduris	austrumi	klusums
bagātnieks	karstums	iekšpuse	rietumi
milzis	nabags	sākums	ārpuse
prieks	tumsa	saullēkts	ienaidnieks
aukstums	bēdas	draugs	saulriets

patiesība	meli	troksnis	beigas
-----	-----	-----	-----
Rīts	vakars	dienvidi	tumšmatis
kalns	mīnuss	dzīvība	tuvums
vasara	kungs	gaišmatis	nāve
kalps	leja	paisums	ziemeļi
pluss	ziema	tālums	bēgums
treknums	liesums	nakts	diena

2.uzdevums. Daudzpunktes vietā ieraksti darbības vārdus ar pretējo nozīmi.

Kā sāksi, tā

Nelūgts atnāk, nelūgts

Labāk raudāt ar gudru nekā ar

Runāt – sudrabs, zelts.

Ko nemāca vecāki, to pasaule.

3.uzdevums. Daudzpunktes vietā ieraksti antonīmus īpašības vārdiem.

Launa priekšzīme sabojāieražas.

Taisnība ir rūgta, bet nesīsaugļus.

Jauni putnivecu putnu dziesmu dzied.

Darbam sūras saknes, betaugļi.

Labs koksaugļus nevar nest.

4.uzdevums. Daudzpunktes vietā ieraksti lietvārdiem antonīmus.

Uzcītība dod maizi,nabadzību.

Slavē rītu dienā, bet dienu

Kas no rīta dzied, tas raud.

Drosme dod spēku, – vājumu.

Nav nakts bez sapņiem, navbez rūpēm.

5.uzdevums. *Atmini mīklas un izpildi krustvārdu mīklu.*

1. Ne rej, ne kož, bet māju sargā.
2. Mazs un apaļš, aiz astes nepaceļams.
3. Citas lielas, citas mazas, tomēr visas pēdu garas.
4. Balts nāk, melns aiziet.
5. Vīrs sēd uz jumta un pīpē.
6. Jau sen gatava, bet katru rītu taisāma.
7. Vīrs biežā kažokā guļ katru ziemu kā nosist.
8. Tieva gara tēva josta nevar pūrā salocīt.

6.darba lapa

1.uzdevums. *Atrodi īpašības vārdiem antonīmus.*

ciets	skops	ass	slinks
devīgs	mīksts	augsts	truls
trekns	viegls	čakls	zems
jautrs	liess	rūgts	drošsirdīgs
grūts	skumjš	bailīgs	salds
plats	sauss	smags	tuvs
gaišs	sekls	tāls	viegls
slapjš	šaurš	pilns	tukšs
dziļš	tumšs	jauns	silts
tievs	resns	auksts	vecs

2.uzdevums. *Izdomā un uzraksti divus teikumu, kuros izmantoti īpašības vārdu antonīmi.*

3.uzdevums *Lasi tautas dziesmas. Izraksti antonīmu pārus.*

*Lec, Saulīte, rītā agri,
Lec ar Dieva palīdzīņ`;
Vakarā noiedama,
Spodrē manu dvēselīt`.*

*Noriet Saule vakarā,
Mežiem galus zeltīdam`;
Uzlec zeltu sijādama,
Sidrabiņu vētīdam`.*

*Dieviņ, tavu likumiņu –
Gaiša diena, gaiša nakts;*

*Dienu gaiša Saule spīd,
Naktī gaiša mēnesnīc`.*

4.uzdevums *Iezīmē Saules zīmi rūtiņu laukumā un izkrāso!*

7.darba lapa

1.uzdevums. *Izlasi pasakas fragmentu un pastāsti.*

”Meža mājiņā.

Meža mājiņā tagad kņada un rosība. Tur dzīvo Ziemassvētku vecītis ar saviem palīgiem. Dun veseri, šņāc zāģi, un šķind stikla karuļi. Rūķi gatavo rotaļlietas un spīguļus, ko iekārt Ziemassvētku eglītes zaros. Tur rosās arī sprigana meitene, ka biželes vien kust. Viņa apsudrabo spurainus čiekurus, darina brīnumsvēcītes un zīmē košas bilžu grāmatas. Tā ir Sniegbaltīte – Ziemassvētku vecīša čaklā mazmeita.

Bet ko tad pats Ziemassvētku vecītis? Viņš ieraksta biežajā ziemas grāmatā visus bērņus, kuri jāapdāvina Ziemassvētku vakarā.

Nevienu nedrīkst aizmirst. Katram jāizdomā pati labākā dāvana. Svētki nāk tuvāk un tuvāk, un meža mājiņā visiem darba bez gala.

(Pēc Margaritas Stārastes “Ziemas pasaka”)

2.uzdevums *No teksta izraksti lietvārdus, īpašības vārdus un darbības vārdus.*

Lietvārdi	Darbības vārdi	Īpašības vārdi

3.uzdevums. *Izrakstītajiem vārdiem izdomā pēc iespējas vairākus antonīmus. Uzraksti antonīmu rindas!*

8. 1. darba lapa

1.uzdevums . *Raksti diktātu kopā ar klasesbiedru!*

_____ **mājiņā.**

_____ tagad kņada un rosība. Tur _____ vecītis ar saviem palīgiem. Dun veseri, _____, un šķind stikla karuļi. _____ un spīguļus, ko iekārt Ziemassvētku eglītes zaros. Tur rosās arī _____, ka biželes vien kust. Viņa apsudrabo

spurainus čiekurus, _____ un zīmē košas bilžu grāmatas. Tā ir _____ – Ziemassvētku vecīša čaklā mazmeita.

_____ Ziemassvētku vecītis? Viņš ieraksta biežajā ziemas grāmatā _____, kuri jāapdāvina Ziemassvētku vakarā.

Nevienu _____ aizmirst. Katram jāizdomā _____ dāvana.

_____ un tuvāk, un meža mājiņā visiem darba bez gala.

Pēc Margaritas Stārastes “Ziemas pasaka”

8.2. darba lapa

1.uzdevums Raksti diktātu kopā ar klasesbiedru!

Meža _____.

Meža mājiņā _____. Tur dzīvo Ziemassvētku vecītis _____.

Dun veseri, šņāc zāģi, un _____. Rūķi gatavo rotaļlietas un spīguļus, ko _____ zaros. Tur rosās arī sprigana meitene, ka _____.

Viņa _____ čiekurus, darina brīnumsvecītes un zīmē košas bilžu grāmatas. Tā ir Sniegbaltīte – Ziemassvētku _____ mazmeita.

Bet ko tad pats Ziemassvētku vecītis? _____ grāmatā visus bērnus, _____ Ziemassvētku vakarā.

_____ nedrīkst aizmirst. Katram jāizdomā pati labākā _____. Svētki nāk tuvāk un tuvāk, un meža mājiņā _____.

Pēc Margaritas Stārastes “Ziemas pasaka”

Izrotā dāvanu kastītes!

2.uzdevums. Iepazīsties ar pasakas tēliem. Uzraksti, kādi viņi ir! Katra tēla aprakstam izmanto trīs īpašības vārdus.

Pabeidz zīmējumu un izkrāso!

9.darba lapa

Uzdevums. Noraksti tekstu sadalot teikumos.

Meža mājiņā.

meža mājiņā tagad kņada un rosība tur dzīvo Ziemassvētku vecītis ar saviem palīgiem dun veseri šņāc zāģi un šķind stikla karuļi rūķi gatavo rotaļlietas un spīguļus tur rosās arī sprigana meitene viņa apsudrabo spurainus čiekurus darina brīnumsvecītes un zīmē košas bilžu grāmatas tā ir Sniegbaltīte – Ziemassvētku vecīša čaklā mazmeita Ziemassvētku vecītis

ieraksta biezajā ziemas grāmatā visus bērnus nevienu nedrīkst aizmirst katram jāizdomā pati labākā dāvana svētki nāk tuvāk un tuvāk meža mājiņā visiem darba bez gala

Pēc Margaritas Stārastes “Ziemas pasaka”

10.darba lapa

1.uzdevums. Izlasi pasakas fragmentu un pastāsti.

Ziemassvētku naktī.

Kas tur tik pasakaini laistās? Kas tur tā zaigo? Ziemassvētku vecītis atgriezies no sava svētku lidojuma un nu pie savas mājiņas dedzina eglīti meža iemītniekiem. Tad pēkšņi apklukst zīlēs un sniedzes, nesmejas vairs rūķi, nelirina svētku zvārguļi. Kas tad nu?

Nāk divas pavisam piekusuša vāveres un noliek nestuves Ziemassvētku vecītim pie kājām.

“Ak, vai!” Sniegbaltīte nopūšas, salauzto Kraukšķīti ieraudzījusi. “Netiki pie bērniem! Kāpēc biji tik nepacietīgs un izlēci no cepumu kastes?”

Bet Ziemassvētku nakts ir brīnumu nakts. Ziemassvētku vecītis tik pastiepj roku, pārbrauka Kraukšķīti ar savu pūkaino dūraini – viens, divi! – un Kraukšķītis ir atkal vesels. Viņš mirkšķina ačeles un redz, ka pat visas viņa riekstu pogas ir savās vietās.

“Tagad gan pacietīgi gaidīšu visu gadu!” Kraukšķītis solās “Ziemassvētku vecīti, vai tad tu mani aizvedīsi pie bērniem?”

“Aizvedīšu!” Ziemassvētku vecītis piekrītoši pamāja ar galvu.

Bet ko var zināt, varbūt nākamajā Ziemassvētku vakarā Ziemassvētku vecītis nodauzīs lieko sniegu no kājām pie tava sliekšņa. Viņš ieies tavā istabā, kur brīnišķi smaržos svētku eglīte un plīvos sveču liesmas. Un varbūt, ka tad Ziemassvētku vecītim būs līdzī ar Kraukšķītis – mazais, nīprais piparkūku vīriņš.

/Pēc Margaritas Stārastes “Ziemas pasaka”/

2.uzdevums No teksta izraksti lietvārdus, īpašības vārdus un darbības vārdus.

Lietvārdi	Darbības vārdi	Īpašības vārdi

3.uzdevums. Izrakstītajiem vārdiem izdomā pēc iespējas vairākus sinonīmus. Uzraksti sinonīmu rindas!

11.1.Darba lapa

1.uzdevums Raksti diktātu kopā ar klasesbiedru!

Ziemassvētku _____.

Kas _____ laistās? Kas tur tā zaigo? Ziemassvētku _____ no sava svētku _____ un nu pie savas mājiņas dedzina _____ iemītniekiem. Tad _____ zīlēs un sniedzes, _____, nelirina svētku zvārguļi. Kas tad nu?

Nāk _____ piekusuša vāveres un noliek nestuves Ziemassvētku vecītim pie kājām.

“Ak, vai!” _____, salauzto Kraukšķīti ieraudzījusi. “Netiki _____! Kāpēc biji tik nepacietīgs un izlēci no cepumu kastēs?”

Bet Ziemassvētku nakts ir brīnumu nakts. Ziemassvētku _____, pārbrauka Kraukšķīti ar savu _____ – viens, divi! – un _____ atkal vesels. Viņš _____ un redz, ka pat visas viņa riekstu pogas ir savā vietās.

“Tagad gan _____ visu gadu!” Kraukšķītis solās “Ziemassvētku vecīti, vai tad tu mani _____?”

“Aizvedīšu!” Ziemassvētku vecītis piekrītoši pamāja ar galvu.

Bet ko var zināt, varbūt nākamajā Ziemassvētku vakarā Ziemassvētku _____ sniegu no kājām pie tava sliekšņa. Viņš ieies _____, kur brīnišķi smaržos svētku eglīte un _____.

Un varbūt, ka tad Ziemassvētku _____ ar Kraukšķītis – mazais, nīprais piparkūku vīriņš.

(Pēc Margaritas Stārstes “Ziemas pasaka”)

11.2.darba lapa

1.uzdevums Raksti diktātu kopā ar klasesbiedru!

_____ naktī.
Kas tur tik pasakaini laistās? _____? Ziemassvētku vecītis atgriezies _____ lidojuma un nu pie _____ dedzina eglīti meža _____. Tad pēkšņi apklukst _____, nesmejas vairs rūķi, _____.

Kas tad nu?

Nāk divas pavisam piekusuša _____ nestuves Ziemassvētku vecītim pie kājām.

“Ak, vai!” Sniegbaltīte nopūšas, salauzto _____. “Netiki pie bērniem! Kāpēc biji _____ un izlēci no cepumu kastēs?”

Bet Ziemassvētku _____ nakts. Ziemassvētku vecītis tik pastiepj roku, _____ ar savu pūkaino dūraini – viens, divi! – un Kraukšķītis ir _____. Viņš mirkšķina ačeles un redz, ka pat visas _____ ir savās vietās.

“Tagad gan pacietīgi gaidīšu visu gadu!” Kraukšķītis _____ “Ziemassvētku _____, vai tad tu mani aizvedīsi pie bērniem?”

“Aizvedīšu!” Ziemassvētku vecītis _____.

Bet ko var zināt, _____ Ziemassvētku vakarā Ziemassvētku vecītis nodauzīs lieko sniegu no kājām _____

_____. Viņš ieies tavā istabā, kur _____ svētku eglīte un plīvos svecīšu liesmas.

Un varbūt, ka tad Ziemassvētku vecītim būs līdzī ar Kraukšķītis – _____ vīriņš.

Pēc Margaritas Stārastes “Ziemas pasaka”

12.darba lapa

Sakārto un uzraksti katras rindas vārdus teikumā!

1.Meža, un, kņada, tagad, mājīņa, rosība.

2.Gatavot, un, spīguļi, rūķi, rotaļlietas.

3.Sprigana, čiekuri, spuraini, meitene apsudrabot.

4.Visus, vecītis, bērni, bieza, Ziemassvētki, ziema, grāmata.

5.Labākā, pati, katram, jāizdomā, dāvana.

6.Tuvāk, nāk, svētki, tuvāk, un.

Pēc Margaritas Stārastes “Ziemas pasaka” , „Meža mājīnā.”

12.2.darba lapa

Sakārto un uzraksti katras rindas vārdus teikumā!

1.Sava, svētku, vecītis, lidojuma, no, Ziemassvētku, atgriezies.

2.Zīles, pēkšņi, sniedzes, un, apklukst.

3.Nesmejas, vairs, rūķi.

4.Ziemassvētku, piekusuša, noliek, un, vecītim, pie, nāk, nestuves, kājām, vāveres.

5.Nopūšas, salauzto, Sniegbaltīte Kraukšķīti, ieraudzījusi.

6.Brīnumu, Ziemassvētku, nakts, ir, nakts.

7.Pārbrauka, dūraini, vecītis, savu, pūkaino, Ziemassvētku, Kraukšķīti, ar.

8.Ačeles, vesels, ir, mirkšķina, atkal, Kraukšķītis, un.

(Pēc Margaritas Stārstes “Ziemas pasaka”, „Ziemassvētku naktī.”)

13.darba lapa

1.uzdevums. Klausies pasaku un aizpildi tabulu!

N.p.k.	Apgalvojums.	Jā	Nē	Tekstā nav minēts
1.	Vecīši dzīvoja nabadzīgā mājiņā.			
2.	Viņi paņēma kilogramu miltus.			
3.	Mīklai pielika sviestu.			
4.	Vecmāmiņa izcepa pīrādziņus.			
5.	Kukulītis nolēca no loga.			
6.	Pirmo Kukulītis satika suni.			
7.	Lācis apēda kukulīti.			
8.	Kukulītis uzkāpa lapsai uz deguna.			

2.uzdevums. Lasi tekstu un izraksti pasakas tēlus. Pieraksti divus īpašības vārdus.

3.uzdevums. Izmantojot 2.uzdevuma vārdu savienojumus, pievienojot darbības vārdu izdomā un uzraksti piecus teikumus.

Izkrāso attēlus.

Kukulītis.

Reiz dzīvoja mazā mājiņā ļoti nabadzīgi vecīši. Viņiem nebija nekā ēdama. Reiz viņi saslaucīja saujiņu miltu, iejauca pienā un izcepa kukulīti. To nolika uz loga, lai atdzistu. Kukulītis nolēca no loga un bēga prom.

Ceļā viņš satika kaķi. Kaķītis sacīja: “Kukulīt, es tevi ēdīšu!”

Bet kukulītis atsacīja: “Neēd vis mani, es tev pastāstīšu pasaku. Mani izcepa un nolika uz loga, lai atdzistu. Es aizbēgu no vecīša, vecenītes, no tevis, kaķīt, arī aizbēgšu.”

Kamēr kaķis viņa pasaku klausījās, kukulītis jau gabalā. Tālāk ejot, viņš satika suni. Suns viņam prasīja: “Kur skriesi? Es tevi ēdīšu!”

Kukulītis atkal stāstīja pasaku. Kamēr suns klausījās, kukulītis jau gabalā.

Mežā viņam pretī nāca vilks. “Kukulīt, es tevi ēdīšu!” vilks sacīja.

Kukulītis lūdzās, lai vilks viņu neēstu un sāka atkal savu pasaku. Kamēr vilks kukulīša pasaku klausījās, viņš pats jau gabalā.

Tad kukulītis satika lapsu. Tā sacīja: “Kukulīt, es tevi ēdīšu!”

“Neēd vis mani, lapsiņ, es tev pastāstīšu pasaciņu.” Lapsa sacēla ausis un sacīja kukulītim: “Es slikti dzirdu, uzkāp uz manas auss un sāc vēl no gala!”

Kā tik kukulītis uzkāpa uz lapsas auss, tā lapsa pameta galvu uz augšu, saķēra viņu mutē un apēda.

14.darba lapa

Kukulītis.

Reiz _____ mazā mājiņā ļoti _____ vecīši. Viņiem nebija nekā ēdama. Reiz viņi _____ saujiņu miltu, iejauca _____ un izcepa kukulīti. To _____, lai atdzistu. Kukulītis nolēca no loga un _____.

Ceļā viņš satika kaķi. Kaķītis sacīja: “_____, es tevi _____!”

Bet kukulītis atsacīja: “_____, es tev pastāstīšu _____. Mani izcepa un nolika uz loga, lai atdzistu. Es aizbēgu no vecīša, vecenītes, no tevis, kaķīt, arī aizbēgšu.” Kamēr _____ viņa pasaku _____, kukulītis jau gabalā.

Tālāk ejot, viņš _____. Suns viņam prasīja: “Kur skriesi? Es tevi ēdīšu!” Kukulītis atkal stāstīja pasaku. Kamēr suns klausījās, kukulītis jau gabalā.

Mežā viņam pretī _____. “Kukulīt, es tevi ēdīšu!” vilks sacīja. Kukulītis lūdzās, lai vilks viņu neēstu un sāka atkal savu pasaku. Kamēr vilks kukulīša _____, viņš pats jau gabalā.

Tad kukulītis satika lapsu. Tā sacīja: “Kukulīt, es tevi ēdīšu!”

“Neēd vis mani, lapsiņ, es tev pastāstīšu pasaciņu.” Lapsa sacēla ausis un sacīja kukulītim: “_____, uzkāp uz _____ un sāc vēl no gala!” Kā tik kukulītis uzkāpa uz lapsas auss, tā lapsa pameta galvu uz augšu, _____ un apēda.

Kukulītis.

Reiz dzīvoja _____ ļoti nabadzīgi vecīši. Viņiem nebija nekā _____. Reiz viņi saslaucīja saujiņu _____, iejauca pienā un _____ kukulīti. To nolika uz loga, _____. Kukulītis _____ no loga un bēga prom.

Ceļā viņš _____ . Kaķītis sacīja: “Kukulīt, es tevi ēdīšu!”

Bet kukulītis _____ : “Neēd vis mani, es tev _____ pasaku. Mani izcepa un nolika uz loga, lai atdzistu. Es aizbēgu no vecīša, vecenītes, no tevis, kaķīt, arī aizbēgšu.” Kamēr kaķis viņa pasaku klausījās, _____ gabalā.

Tālāk ejot, viņš satika suni. Suns viņam prasīja: “_____? Es tevi ēdīšu!” Kukulītis atkal stāstīja pasaku. Kamēr suns klausījās, kukulītis jau gabalā.

_____ viņam _____ nāca vilks. “Kukulīt, es tevi ēdīšu!” vilks sacīja. Kukulītis lūdzās, lai vilks viņu neēstu un sāka atkal savu pasaku. Kamēr _____ pasaku klausījās, viņš pats jau gabalā.

Tad kukulītis _____ . Tā sacīja: “Kukulīt, es tevi ēdīšu!” “Neēd vis mani, lapsiņ, es tev pastāstīšu pasaciņu.” Lapsa sacēla ausis un sacīja kukulītim: “Es slikti dzirdu, _____ manas auss un _____!” Kā tik kukulītis uzkāpa uz lapsas auss, tā _____ uz augšu, saķēra viņu mutē un apēda.

15.Darba lapa

Sakārto un uzraksti katras rindas vārdus teikumā!

1. Vecīši, mājiņa, dzīvoja, maza, nabadzīgi.

2.Milti,saslaucīt, izcept, saujiņa, kukulītis.

3.Bēgt, nolēkt, no, kukulītis, un, logs, prom.

4.Vilks, kaķītis, kukulītis, suns, satikt.

5.Apmānīt, kukulītis, viņi.

6.Lapsa, es, man, sāk, teica, dzirdēt, uzkāpt, uz, slikti, auss.

Skaitāmpanti ar kustībām nodarbību dinamiskajām pauzēm

1. *Ceļam māju* – teksts uzrakstīt uz kartītēm. (Bricīte, 2017)

Esam čakli celtnieki Māju būvējam; Ķieģeli pie ķieģeļa Veikli mūrējam.	Ritmiski sit ar saliektu pirkstu kauliņiem pa galdu Liek dūrītes vienu otrai blakus, krustojot rokas.
Tuk, tuk, tuk; tuk, uk, tuk, Strādā jumīķis – Jumts būs ļoti izturīgs, Ziemas vējos noderīgs	Ritmiski sit vienu, tad otru dūrīti pa galdu. Saliek rokas virs galvas, izveidojot jumtiņu.
Galdnieks dēlus ēvelē; Švurr, švurr; švurr, švurr, Atskabargas nedrīkst Atstāt it nekus!	Imitē ēvelēšanas kustības, stumjot pa galdu dūrē savilktu delnu uz priekšu un atvelk atpakaļ.
Švīku, švāku; švīku, švāku, Krāsotāji ir jau klāt! Viens, divi, trīs – Nams būs gatavs drīz!	Ar roku kustībām imitē sienu krāsošanu. Runas ritmā sit plaustas.

2. *Viens pa ceļu gāja* (Šternfelde, 2017)

<i>Skaitām pants</i>	<i>Kustību apraksts</i>
Viens pa ceļu gāja,	- soļo
Priekšā bija māja	- no plaukstām izveido jumtiņu
Iekšā kādu rāja	- ar rādītājpirkstu veic brīdinājuma kustību
Jo viņš nezināja	- rausta plecus
Kur ir labā kāja	- izliek priekšā labo kāju uz papēža
Kur ir kreisā kāja,	- izliek priekšā kreiso kāju uz papēža
Kur ir labā roka,	- izstiepj priekšā labo roku ar atvērtu plaukstu
Kur ir kreisā roka.	- izstiepj priekšā kreiso roku atvērtu plaukstu

3. *Gulēja saulīte* (Šternfelde, 2017)

<i>Skaitām pants</i>	<i>Kustību apraksts</i>
Gulēja saulīte mākoņu gultiņā Vējiņš to šūpoja – aijaijaijā.	- dūri ieliek saujā, šūpo
No rīta agrumā saulīte pamodās, Uzkāpa kalnā rotāties,	- dūres apļveida kustībām ceļ uz augšu
Izstiepa saulīte katru savu stariņu	- pa vienam izpleš pirkstus
Pār kalnu, pār mežu, pār pļaviņu.	- kustina pirkstus
Vakarā saulīte savāca stariņus, Aizgāja mākoņu gultiņā.	- dūri ieliek saujā, šūpo

4. *Cepu, cepu kukulīti.*

„Cepu, cepu kukulīti	Sasit plaukstas atbilstoši zilbju skaitam.
Cītu lielu, cītu mazu	Izstiepj rokas uz sāniem un atpakaļ, attēlojot lielumu.

Došu saviem draudziņiem, Citam lielam, citam mazam.”	Sasit plaukstas atbilstoši zilbju skaitam. Izstiepj rokas uz augšu un notupjas, attēlojot lielumu.
---	---

„Vāru, vāru putriņu, pieci milti katliņā, Šitam došu, šitam došu, šitam došu, šitam došu, šitam došu.”	Izstiepj plaukstu un ar otras rokas rādītājpirkstu velk apļveida kustības pa to. Ar rādītājpirkstu noliec katru pirkstu.
---	---

* Kustības atkārto ar pretējām rokām.

„Ripo, ripo kukulītis.”	Rokas saliektas elkoņos, pirksti savilkti dūrēs, saliktas viena uz otras. Skaitot vārdus ritmiski „tinam kamoliņu”
-------------------------	--

5. *Klip, klap, klap* (Šternfelde, 2017)

Skaitām pants	Kustību apraksts
, Klip, klap, klap, Maisā birst miltiņi Bērniem būs pīrāgi	- ritmiski skandina tekstu ar ritma pavadījumu – vienreiz piesit kāju, divas reizes sasist plaukstas. - pakāpeniski kāpina tempu

6. *Mīcu, mīcu, mīkliņu* (Šternfelde, 2017)

Skaitām pants	Kustību apraksts
Mīcu, mīcu mīkliņu, Izcepu kūciņu, Mīkstu kā pūciņu. Izcepsim labi - ēdīsim abi, Ņam, ņam, ņam! Gardi, gardi gan!	- ar dūrēm atdarina mīklas mīcīšanu - sit plaukstas - ar rokām rāda, kā ēdienu liek pie mutes - glauda vēderu

7. *Pašā priekšā*

Skaitām pants	Kustību apraksts
Pašā priekšā - Tieši tā! Glīta, jauka mājiņa - Sienas taisnas, Jumtiņš slīps, Skurstenītis itin glīts, Bet no tā – ak, kas tad tas! Lielī dūmi paceļas.	- rāda ar taisnām plaukstām uz sevi - sasit plaukstas - no plaukstām izveido jumtiņu - rokas uz augšu, saliektas elkoņos, plaukstas pavēstas viena pret otru, pirksti kopā - no plaukstām - jumtiņš - kā iepriekš, tikai atliec abus rādītājpirkstus - rokas saliektas, plaukstas dūrēs pie krūtīm, apļojot tās ceļ uz augšu

Spēlē „Sinonīmu māja” izmantotie lietvārdu,
darbības vārdu un īpašības vārdu sinonīmi.

Skaists	daiļš	jauks	brīnišķīgs
Drosmīgs	drošsirdīgs	drošs	bez bailīgs
Drūms	sadrūmis	nomākts	bēdīgs
Priecīgs	jautrs	līksms	pacilāts
Stīprs	spēcīgs	spēkpilns	atlētisks
Sauss	nožuvis	izžuvis	izkaltis
Slaidis	slaiks	smuidrs	šmaugans
Slikts	nelabs	nelāgs	šķērms
Vajš	kalsns	kārns	izģindis
Ēst	mieloties	baudīt	iebaudīt
Stāstīt	klāstīt	vēstīt	Pūst
Gatavoties	taisīties	posties	rīkoties
Iet	doties	staigāt	soļot
Jautāt	taujāt	vaicāt	prasīt
Kārot	kāroties	tīkot	tiekties
Kliegt	brēkt	aurot	spiegt
Kratīt	purināt	drebināt	tricināt
Krist	gāzties	velties	ļimt
Taka	celiņš	stiga	stidziņa
Acumirklis	brīdis	moments	sekunde
Krāpnieks	viltnieks	blēdis	mānītājs
Apģērbs	tērps	ģērbs	drānas
Vecmāmiņa	vecīte	večiņa	kukažiņa
Vectētiņš	vecītis	večuks	tētiņš
Veiklība	Izveicība	izmaņa	veiklums
Vilks	pelēcis	junkurs	meža suns
Pakalne	kalniņš	paugurs	uzkalni
Lielmežs	dižmežs	vēris	gārša
Kaķis	peļu junkurs	mincis	incis